

DEMOKRATINĖS VISUOMENĖS INFORMAVIMO KULTŪROS PLĖTROS GAIRĖS

Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsnio 1 dalies 5 punktas įpareigoja žurnalistų etikos inspektorių kas dveji metai skelbti analitinę apžvalgą, skirtą visuomenės informavimo demokratinės kultūros plėtros gairėms nustatyti. Ši apžvalga – pirmoji. Šiomet ji apima ir žurnalistų etikos inspektorius metinę ataskaitą Lietuvos Respublikos Seimui.

Nuo drąsaus publicistinio Atgimimo balsų skambesio nueitas kelias, kuris prilygsta epochai.

Per trylika metų visuomenė įprato žvelgti į žiniasklaidą kaip į laisvos informacijos, minčių ir idėjų sklaidos bei išraiškos areną. Visa naujausioji mūsų atkurto valstybės istorija liudija, jog žiniasklaida teisingai suvokia savo misiją ir atsakomybę nušviesdama įvairiausių procesus bei įvykius, atskleisdama jų pozityvumą ir trūkumus, pranešdama apie blogybes, dažnai tapdama vieninteliu informacijos šaltiniu, neretai skubindama ir net provokuodama įvairius pokyčius.

Būtent žiniasklaida atskleidžia gyvenimo trūkumus, skaudulius, piktnaudžiavimus valdžia. Kadangi šių dalykų apstu mūsų gyvenime, iš čia reikia kildinti aukštus reitingus ir autoritetą. Pasitikėjimo mūsų šalies žiniasklaida fenomenas tikrai paradoksalus.

Posityvioji visuomenės informavimo visuma įpratino mus žiniasklaidą vertinti kaip patikimą šalies demokratizmo kriterijų, kuriuo vertinama pilietinė visuomenės branda.

Ši visuomenės informavimo priemonių įtaka per pastaruosius dvejus metus toliau augo ir stiprėjo.

Palyginus su senų demokratių tradicijų ir kaimynėmis šalimis, mūsų žiniasklaida, kaip liudija įvairios apklausos ir kiti šaltiniai, užsitarnavusi kur kas didesnę visuomenės pasitikėjimą. Taip yra pirmiausia dėl to, kad žmonės siekia gauti teisingas, objektyvias ir nešališkas žinias apie audringus pokyčius ekonominiame, politiniame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime, kad jiems greitai siūlomi būdai informacija malšinti begalinį žinių troškulį. Be to, informacijos priemonių ir jose pateiktos informacijos teisingumą ar priimtinumą galima patikrinti lyginant, analizuojant įvairius faktus ir interpretacijas, tad žiniasklaidos išraiškos laisvę papildė skaitytojų, žiūrovų laisvė rinktis, analizuoti ir daryti savo išvadas. Šios tendencijos taip pat akivaizdžios pastaraisiais dvejais metais.

Mūsų šalis, dalyvaudama stojimo į Europos Sąjungą derybose, kaip valstybės demokratizmo ir informacijos, išraiškos laisvės įrodymą pateikinėjo Visuomenės informavimo įstatymą, savireguliacijos institucijų patyrimą, sąveiką, tam tikras susiklosčiusias tradicijas.

Valstybė, atsisakydama bet kokių valstybinio reguliavimo metodų, deleguoja visas teises pačiai visuomenės informavimo sferai – ji pati turi ir privalo apspręsti savo plėtros tendencijas, demokratizmą, ji pati konkurencinėje kovoje ir varžymesi už skaitytoją, klausytoją, žiūrovą turi susivienyti ir generuoti savo plėtros gaires bei principus.

Savireguliacijos modelis visiškai suvaržo politinės konjunktūros galimybes brautis į informacijos sferą, spekuliatyviai apriboti jos laisvę sąlygomis, kurias teikia valdžia ar jos siekis, vieni ar kiti politiniai interesai.

Šios kryptingos linijos Lietuva privalės laikytis ir ateityje, jau būdama pilnateise Europos Sąjungos nare. Mes turime įrodyti, kad svarbiausi informacijos laisvės, laisvo žodžio principai visados išliks mūsų valstybės ir visuomenės demokratizmo svarbiausioji sąlyga.

Informacijos erdvė šiandien nesiriboja valstybių sienomis. Atvirumas – didi ir dar galutinai neišsąmoninta, tik pradėta realizuoti vertybė – juk mes imame, savinamės tai, kas svarbiausia globaliame, akimirksniu kintančiame įvykių kaleidoskope, šioje gigantiškoje ir beribėje informacijos metagalaktikoje, ir mums išskyla uždavinys matyti, apibendrinti tai, kas čia geriausia ir naudingiausia. Kartu mes savimi praturtiname ir partnerius pasaulyje, kuris dėl informacijos dimensijų gausos darosi vis ankštesnis ir kuris vis vieningiau suvokiamas kaip mūsų visų – planetos Žemės vaikų, visų ir vienos Dievo tautos – bendras likimas ir namai.

Konstitucija ir įstatymai, tarptautinės teisės normos bei sutartys aiškiai apibrėžia patikimas visuomenės informavimo garantijas Lietuvoje.

Visa tai leido užsienio ekspertams ir specialistams gilintis į mūsų laisvosios žiniasklaidos problemas, jas analizuoti. Savo ruožtu mes mokomės iš teigiamos demokratiškos šalių patirties, jų tradicijų, santykių modelių. Mes matome, jog ir užsienio šalyse dažniausiai vengiama deleguoti valdžiai ar jos institucijoms kokius nors įgaliojimus riboti ar nuskurdinti aktualią probleminę informaciją, pakenkti jos objektyvumui, lygioms galimybėms realizuoti išraiškos laisvę. Gilios ir senos demokratizmo tradicijos lėmė, jog visur visuomenės informavimo priemonėse bei jų santykiuose su piliečiais yra susiformavusi patikima sistema, nustatę aiškias taisykles ir etines normas, padedančias deramai apsaugoti žmogaus teises, jo garbę ir orumą bei asmeninio gyvenimo privatumą. Beje, šiose šalyse seniai ir efektyviai siekiama apsaugoti vaikus, nepilnamečius nuo jų ugdymui ir brandai žalingos informacijos.

Demokratinė Lietuvos valstybė gerbia šias visuomenės informavimo tarptautines demokratines normas bei etinius standartus. Mes esame ratifikavę nemažą itin svarbią reikšmę turinčių dokumentų.

Visuomenės informavimo priemonių plėtros tendencijos, santykis su ekonomine, socialine realybe, kultūra, jų padėtis ir perspektyva šioje apžvalgoje nagrinėjama visuotinai pripažintamų moralės ir etikos normų šviesoje. Žmogaus teisių, pagrindinių laisvių, išraiškos laisvės garantijos negali egzistuoti atsietai nuo visuomenės interesų. Šios sferos demokratizmas visados sietinas su atsakomybe.

Per pastaruosius dvejus metus, vakar ir šiandien, kone kas akimirką šalies gyvenime – aibės įvykių bei pasikeitimų. Žiniasklaida jautriai reaguoja į juos, operatyviai informuoja skaitytoją, klausytoją, žiūrovą apie reiškinį, faktus ir problemas. Informacijos lavinoje, užgriūvančioje žaibiškai, žmogus nėra pajėgus viską aprėpti. Skaitytojų, klausytojų, žiūrovų poreikiai ir interesai kokybiškai skirtingi.

Todėl poreikių ir interesų tenkinimo lygis, tos ar kitos visuomenės informavimo priemonės kultūra, etiniai orientyrai vertintini ir atskirai, ir bendroje šalies viešosios informacijos panoramoje.

Taigi išengianti į Europą Lietuva – demokratinė valstybė, kurios pažangai visuomenės informavimas neabejotinai turėjo didelės teigiamos įtakos. Matydama šią milžinišką įtaką, žmonės trokšta, jog visa ši sfera būtų tiesos veidrodis. Šis idealas negali būti absoliučiai įgyvendinamas, tačiau jo demokratinėje visuomenėje neįmanoma atsisakyti.

Šios teigiamybės ir privalumai nereiškia, kad visuomenės informavimo sferoje viskas idealu, kad dera vien giedoti ditirambus.

Mūsų informacijos laisvė jauna. Šioje jaunystėje esama sveiko azarto, lenktyniavimo, aistros, kategoriškumo – savybių, kurios šiaip nėra peiktinos ar smerktinos. Ir vis dėlto informacijos objektyvumo, teisingumo ir sąžiningumo kriterijai yra esminis jos turinio etiškumo matas, nes informacijoje visados ieškoma tiesos, o netiesos sakymas tarsi toji garsioji liaudiška yla iš lietuviško maišo anksčiau ar vėliau išlįs. Tas netiesos sakymas dažniausiai susijęs su interesu pažeminti žmogų, pažeisti jo teises, aukštyn kojom apversti demokratinės visuomenės visuotinai pripažintamas moralės vertybes.

Antra vertus, žiniasklaida nėra vienalytė. Joje esama sričių, kurios yra tam tikra masinės kultūros, o dažnai – ir antikultūros išraiška. Kad mažiau būtų painiavos, kad genys liktų margas, kad suvoktume, kodėl ir kam gieda giesmeles paukštės, triukšmingai dedančios demoralizacijos

lizduose aukso kiaušinius savo šeiminkams, tikrąją – problemine, aktualią, nepriklausomą – žiniasklaidą reikia atskirti nuo jos imitacijų ar spekuliacijų ar spekuliacijų informacijos, išraiškos laisvėmis.

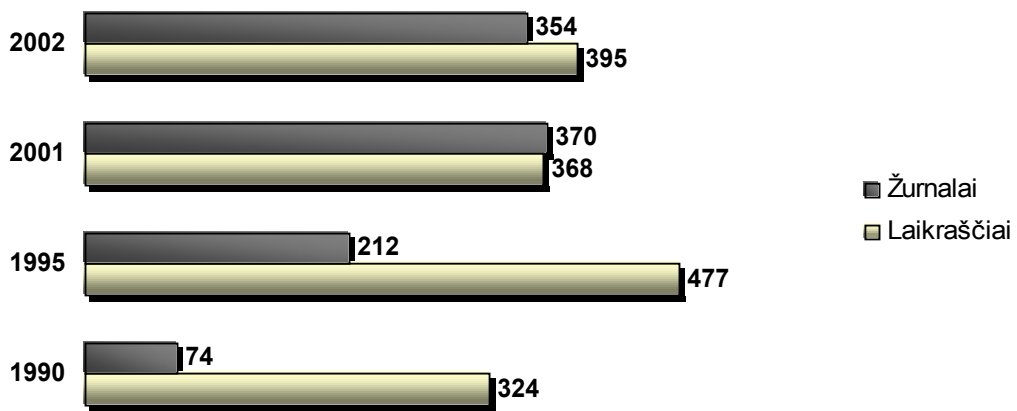
Šiandien ši sfera apima populiariausius dienraščius su daugiastaktiniais tiražais, žurnalus, istorinio ir kultūrinio pobūdžio leidinius, nacionalinę ir komercines televizijos stotis, nacionalinę radiją ir daugybę radijo stočių, regioninę, miestų, savivaldybės teritorijose leidžiamą periodinę spaudą.

Šiai sričiai priskirtina ir internetinė žiniasklaida – elektroniniai laikraščiai, kiti spaudiniai, įvairios svetainės.

Statistiniai duomenys, atsižvelgiant į kitimo dinamiką, yra tokie:

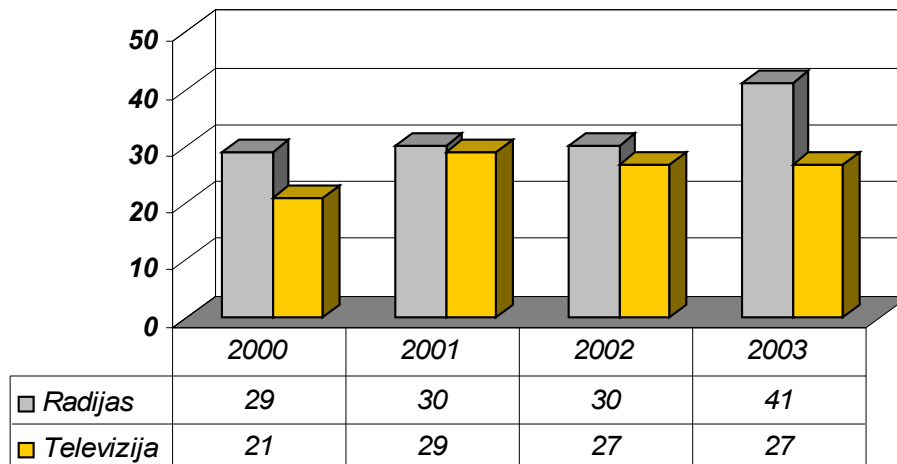
1 Pav.

Laikraščių, žurnalų skaičius 1995-2002 m.

2 Pav.

Radijo stočių ir televizijos kanalų statistika 2001-2003 m.

Lietuvos radijas ir televizija

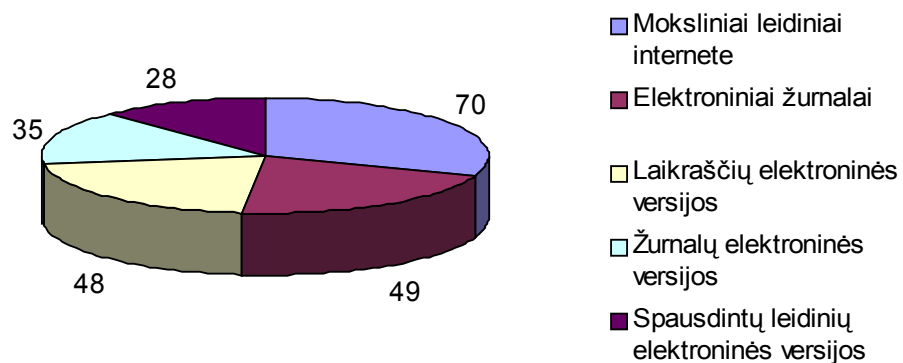
Transliuotojas	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.
NACIONALINIS RADIJAS IR TELEVIZIJA	3 radijo ir 1 televizijos programa	3 radijo ir 1 televizijos programa	2 radijo ir 1 televizijos programa	2 radijo ir 2 televizijos programos
RADIJAS	29 transliuotojai: - 6 respublikiniai, - 23 regioniniai ir vietiniai; 35 programos	30 transliuotojų: - 6 respublikiniai, - 24 regioniniai ir vietiniai; 35 programos	30 transliuotojų: - 6 respublikiniai, - 24 regioniniai ir vietiniai; 35 programos	41 transliuotojas: - 8 nacionaliniai, - 34 regioniniai ir vietiniai, - 4 skaitmeniniai
TELEVIZIJA	21 transliuotojas: - 3 respublikiniai, - 18 regioninių ir vietinių	29 transliuotojai: - 3 respublikiniai, - 26 regioninių ir vietinių	27 transliuotojai: - 3 laikinai nedirba	27 transliuotojai: - 3 nacionaliniai, - 25 regioniniai ir vietiniai 28 programos
KABELINĖ TELEVIZIJA	47 operatoriai (68 licencijos)	56 operatoriai	58 operatoriai	55 operatoriai
MDTV (MMDS)	3 operatoriai	3 operatoriai	3 operatoriai	3 operatoriai

2 lentelė

Lietuvos elektroninės viešosios informacijos priemonės	2003 m.
Laikraščių elektroninės versijos (nuorodos į spausdintų leidinių elektronines versijas)	48
Žurnalų elektroninės versijos (nuorodos į spausdintų leidinių elektronines versijas)	35
Elektroniniai žurnalai (tik internete platinami leidiniai, naujienos, žinios interneto vartuose)	49
<u>Nebeatnaujinami elektroniniai leidiniai</u> (nuorodos į nebeleidžiamus leidinius)	71
Spausdintų leidinių svetainės internete (turiniai, anonsai, reklama, prenumerata)	28
Moksliniai leidiniai internete	70

3 Pav.

2003 m. Lietuvos elektroninė periodika

Kaip žinia, mūsų šalyje nėra jokių apribojimų ar suvaržymų, todėl įkurti spaudos leidinių nereikia leidimo – tokia veikla traktuojama kaip komercinės-ūkinės veiklos atšaka. Šia teise naudojamosi pagrįstai, tačiau pasitaiko atveju, kai spaudos leidiniai piktnaudžiauja demokratizmu, kai jų lygis neatitinka informacijos kriterijų, elementarios kultūros, padomumo ir valstybinės kalbos reikalavimų. Spaudos rinka ir, aišku, lygis apsprendžia to ar kito spaudos leidinio perspektyvą. Amžinas klausimas, sukeliantis daugiausia ginčų, dėl lygio – žinia, lygis ir kultūra mūsų šalyje suprantami ir interpretuojami nepaprastai įvairiai. Dėl šių priežasčių apstu spekuliatyvumo: pramoginiai, bulvariniai, erotiniai, kriminalais mintantys leidiniai piktnaudžiauja ir dangstosi laisvo žodžio galimybėmis bei žiniasklaidos statusu. Pastebimas dalies leidinių pataikavimas žemam skoniui, noras „įtikti visiems“, menčiau ar labiau įsisąmonintas troškimas „kūrybiškai atnašauti“ demoralizacijai ir pinigų kultui. Juokinga taikyti tokiems reiškiniams aukštus etinius standartus ar normas. Tuščias laiko gaišinimas polemizuoti su jais dėl aukštesnės leidinio kultūros ar etinių orientyrų. Mes galime tik guostis, jog nė viena šalis neišvengia šio balasto, jog visados buvo ir bus žmonių, kuriems šis balastas svarbus, net vertingas.

Suprantama, mes analizuosime ne šiuos menkaverčius reiškinius. Beje, reikėtų demistifikuoti atitinkančios visuomenės informavimo principus spaudos kelią į skaitytoją. Nors didžioji vertingesnių ir populiarių leidinių tiražo dalis neišplatinama ir neišperkama, Lietuvoje nėra sistemos, kuri padėtų leidiniams praturtinti bibliotekas ir svarbiausia – pasiekti skaitytoją kiekviename krašto kampelyje. O juk tai turėtų būti vienas svarbiausių valstybės kultūros politikos tikslų, realizuojamų dotacijų ar mokesčių lengvatų pagalba.

Audiovizualinėje sferoje, išskyrus nacionalinę radiją ir televiziją, taikoma licencijų sistema. Eteris – nacionalinis turtas, natūralu, kad jo skirstymas patiktas vienai demokratišku būdu suformuotai savireguliacijos institucijai – Lietuvos radijo ir televizijos komisijai.

Šiandien jau reikia atsižvelgti į kitų šalių patyrimą, išanalizuoti, kokia kontrolės sistema taikoma paskirtoms pagal pateiktas programas licencijoms. Mūsų šalyje, atrodo, viskas baigiasi licencijos skyrimu. Visuomenė nėra informuojama, kaip vyksta licencijos vykdymo kontrolė, kodėl atsiranda programos, prieštaraujančios licencijos sąlygoms ir principams.

Dėl Visuomenės informavimo įstatymo 50 ir 51 straipsniuose numatytos kompetencijos žurnalistų etikos inspektorius gauna nemažą skundų ir kreipimųsi. Nagrinėdamas juos, pastebiu ir nesiskaitymo su žmogaus teisėmis faktų, tendencingumo, asmens garbės ir orumo bei teisės į asmeninio gyvenimo privatumą pažeidimų.

2001 m. liepos mėnesį įsigaliojo naujasis Civilinis kodeksas. II-ojoje knygoje, pavadintoje „ASMENYS“, konkretizuotos ir papildytos specifinės fizinių asmenų civilinės teisės, numatytas jų įgyvendinimas. Esama ir kitų teisės aktų, kuriais ginamos žmogaus teisės, o juose įtvirtintos normos tampa aktualios ir būtinos visuomenės informavimo sferoje – Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas bei kiti įstatymai ir teisės aktai. Šiuose teisės aktuose numatytų teisių gynimas visuomenės informavimo srityje – svarbi žurnalistų etikos inspektorius pareiga.

Žmogaus garbės ir orumo, teisės į asmeninio gyvenimo privatumą nagrinėjimas sudaro žymią nusiskundimų ar kreipimųsi dalį. Pažymėtina, jog mūsų piliečiai susiduria su jų prigimtinių teisių į privatų gyvenimą, atvaizdą nepaisymu. Dažnai neatspindimos nuomonės, neieškoma skirtingų šaltinių, neužtikrinama atsakymo teisė.

Spaudos leidiniai vengia skelbti informacijos, neatitinkančios tikrovės bei žeminančios asmens garbę ir orumą, paneigimus, kaip to reikalauja Visuomenės informavimo įstatymas, taip pat klaidų atitaisymus, tarsi padaryta klaida ir jos ištaisymas fatališkai ir kone „visiems laikams“ pakenktų spaudos leidinio prestižui. Nenoras skelbti klaidų atitaisymus nėra suprantamas ir laikytinas tam tikra „vaikiška liga“: juk atitaisius klaidą, informacija tokiu būdu patikrinama, skaitytojas gali labiau įsigilinti į visumą ir šaltinius. Dėl to leidinio solidumas – jei jis egzistuoja

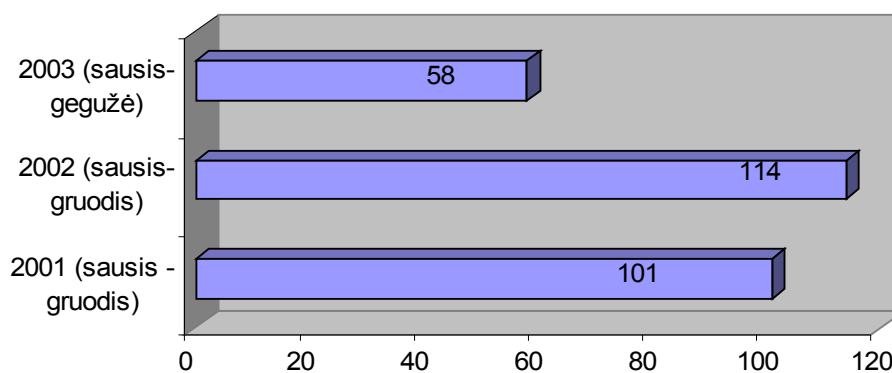
– tikrai nenukenčia. Panašią tendenciją nepripažinti padarytų klaidų, nepaneigti faktų, neatsiprašyti ižeisto žmogaus galime pastebėti ir kai kuriose televizijos laidose.

Šia proga atkreipkime dėmesį į Jungtinės Karalystės – vieno iš visuomenės informavimo lyderių – dienraščio „The Guardian” pavyzdį: į redakciją buvo priimtas skaitytojų redaktorius, kurio pagrindinė užduotis rinkti, apibendrinti ir publikuoti skaitytojų nuomones bei komentarus. Tokia idėja šiame laikraštyje įgyvendinta po smarkaus visuomenės pasitikėjimo nuosmukio Jungtinės Karalystės spauda.

Be dažnų kreipimūsi žodžiu, laiškų ar įvairių peticijų, esmingiausi, tyrimo reikalaujantys skundai atrodo taip:

4 Pav.

2001-2003 m. skundų ir pareiškimų statistika

Kiekvienas atvejis – individualus reikalaujantis įsigilinti tiek į piliečio, tiek į visuomenės informavimo priemonės, jų vadovų ir žurnalistų pozicijas bei motyvus. Neretai tenka ginti piliečių teises – reikalauti paskelbtos informacijos paneigimo, atsakymo teisės užtikrinimo. Tenka pastebėti ir neprofesionalumo pasireiškimų, nepagarbos žmogui ir jo teisėtiems interesams.

Visuomenės informavimo sritis, deja, kartais ir puiki tribūna paskelbti asmens garbę ir orumą žeidžiančią informaciją, atskleisti jo privataus gyvenimo aplinkybes, nepaisant asmens sutikimo. Ypač skaudžias pasekmes sukelia viešai paskelbtos žinios apie žmogaus sveikatos būklę, ligas, kitą asmens sveikatos informaciją.

Štai pavyzdys iš didžiausio ir populiariausiu vadinamo dienraščio „Lietuvos rytas” kronikos. 2001 m. sausio 31 d. šiame dienraštyje buvo išspausdintas straipsnis „*Pasvalio kaimus paralyžiavo mirties baimė: nuošalios Lietuvos vietovės gyventojai atsidūrė AIDS grėsmės gniaužtuose*”.¹ Publikacijoje paskelbta informacija perspausdinta kelių rajonų laikraščiai. Straipsniuose be menkiausių skrupulų buvo minimos asmenų, sergančių arba infekuotų ŽIV, pavardės, gyvenamosios vietos, taip pat pateikti tikrovės neatitinkantys teiginiai. Nesunku suprasti artimųjų bei aplinkinių žmonių reakciją, tačiau sunku įvardinti asmenims padarytą neturtinę žalą. Paminėtina, kad 2001 m. liepos 19 d. Vilniaus m. 3 apylinkės teismas, išnagrinėjęs civilinę bylą dėl ieškovo teisės į privatų gyvenimą, garbės ir orumo gynimo bei žalos atlyginimo išieškojimo, nusprendė ne tik įpareigoti atsakovą UAB „Lietuvos rytas” artimiausiuoju dienraščio numeriu paskelbti paneigimą, bet ir konstatuoti, jog dienraštyje „Lietuvos rytas” 2001 m. sausio 31 d. išspausdintame straipsnyje „*Pasvalio kaimus paralyžiavo mirties baimė: nuošalios Lietuvos vietovės gyventojai atsidūrė AIDS grėsmės gniaužtuose*” be

¹ Lietuvos rytas // 2001 m. sausio 31 d., Nr. 25 (3075).

ieškovo sutikimo buvo paskelbti teiginiai apie jo sveikatą, taip pat išieškoti iš atsakovo žalos atlyginimą. Pažymėtina, jog dienraštyje „Lietuvos rytas“ paneigimas buvo atspausdintas tik 2002 m. vasario 22 d.²

Tačiau net ir po teismo įpareigojimo įvykdymo 2002 m. balandžio 20 d. kitoje visuomenės informavimo priemonėje, turinčioje sąsają su dienraščiu „Lietuvos rytas“ – „Panevėžio ryte“ – pasirodė rezonansinis straipsnis „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“, tik šįkart be vardų ir pavardžių³. Neatsižvelgiant į tai, iš publikacijoje esančios ir pasikartojančios informacijos nesunku suprasti, kad straipsnio autoriai įvardina tuos pačius asmenis, pateikia tas pačias gyvenimo aplinkybes, naują publikaciją iš esmės paverčia 2001 m. sausio 31 d. dienraštyje „Lietuvos rytas“ pasirodžiusio straipsnio tęsiniu. Tai pavyzdys, kai galima teigti, jog praktikoje visuomenės interesas tampa svarbesnis už individualų interesą, o visuomenės interesas bei teisė žinoti – viršesnė už asmens teisę į privataus gyvenimo apsaugą, sveikatos informacijos konfidencialumą. To būti neturėtų.

Aptartas atvejis parodo, jog visuomenės informavimo praktikoje neegzistuoja kelios teisės į informacijos konfidencialumą užtikrinimo grandys – gydytojo ar asmens, žinančio tam tikrą sveikatos informaciją apie kitą asmenį, pareigos neatskleisti konfidencialios informacijos bei žurnalisto pareigos neskelbti tokios informacijos bei žurnalistinės etikos paisymas. Tad susiduriama ne tik su teisine, bet ir etine pareigų nevykdymo problema. Teigiamai vertintina bent tai, kad laikraštyje „Lietuvos rytas“ teismo įpareigojimas paskelbti paneigimą nors ne iškart, tačiau vis dėlto atsispindėjo, tiesa, be jokio asmens atsiprašymo.

Išskirtinis dėmesys visuomenės informavimo srityje ir visose visuomenės informavimo priemonėse turėtų būti teikiamas nusikaltimo aukai. Jos padėtis taip pat neretai sukelia teisiųjų bei etinių svarstymų, kuomet viešai pateikiamos informacijos turinį sudaro privati su asmens sveikata susijusi informacija. Dažni atvejai, kai tokia informacija skelbiama naudojantis „tinkamomis“ aplinkybėmis ir nepaisant nukentusiojo afekto būsenos – kai tuo momentu nukentėjęsysis tinkamai nesuvokia ir negali suvokti savo teisių į privatumą. Tokiais atvejais jaučiamas didelis trūkumas ne tik teisės normų, apsaugančių nusikaltimo auką ir jos teises į privataus gyvenimo neliečiamumą – naudojamosi ir etinio pobūdžio norminių aktų spragomis. Galima būtų aptarti keletą žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimų, nustatančių tam tikrus kriterijus viešajai informacijai, apsaugant nusikaltimo aukos privatų gyvenimą.

Štai žurnalistų etikos inspektoriaus sprendime „Dėl publikacijos „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“ („Panevėžio rytas“ 2002-04-20 Nr. 90/2561)“ minimos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo nuostatos, nusprendžiama, jog konkrečiu atveju sensacingumo paieškos pažeidė asmens teisę į privataus gyvenimo apsaugą. Sprendimu siekta *atkreipti visų viešosios informacijos rengėjų, platintojų bei žurnalistų dėmesį į tai, kad būtina gerbti ir išsaugoti informacijos apie asmens sveikatos būklę, diagnozę, prognozes bei gydymą, taip pat visos kitos privataus pobūdžio informacijos apie pacientą konfidencialumą, rekomenduoti Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso naujoje redakcijoje įtvirtinti žurnalisto pareigą gerbti žmogaus teisę į informaciją apie savo sveikatą, palaikyti jos konfidencialumą*.⁴

Kitame žurnalistų etikos inspektoriaus sprendime „Dėl etikos ir privatumo pažeidimų, pateikiant kriminogeninio pobūdžio informaciją dienraščiuose ir televizijoje“ pažymima, kad ribos – tarp objektyvios būtinybės *žinoti apie įvykį ir saugoti, ginti žmogų, jo teises* privalo egzistuoti. Šiame sprendime pabrėžiama, jog, pateikiant visuomenei informaciją, žinias bei nuomones kriminogeninėmis temomis, būtų kuo kruopščiau išigilinama į visas aplinkybes, gerbiamas konstitucinis žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principas, taip pat viena pagrindinių asmeninių neturtinių žmogaus teisių – teisė į privatų gyvenimą, išsaugant asmens individualumą, tam tikrą išskirtinumą visuomenėje bei uždaramą nuo jos. Sprendime keliami reikalavimai kriminogeninio pobūdžio viešajai informacijai – *skelbimas žodžiu ir raštu,*

² Lietuvos rytas // 2002 m. vasario 22 d., Nr. 43 (3397).

³ Panevėžio rytas // 2002 m. balandžio 20 d., Nr. 90 (2561).

⁴ Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas „Dėl publikacijos „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“ („Panevėžio rytas“ 2002-04-20 Nr. 90/2561)“, 2002 m. liepos 12 d. // Informaciniai pranešimai, 2002, Nr. 57-255.

nuotraukos ir filmuoti kadrai kiekvienu konkrečiu atveju visados sietini su asmens (-u) apsisprendimu, jo (-u) valia bei sutikimu, o privačios informacijos kriminogeniniame kontekste pateikimas prieš asmens valią iškreipia objektyvios informacijos pateikimo kriterijus. Žurnalistų etikos inspektoriaus nuspręsta, kad informacija apie reakciją ar žodžius asmens, kuris nelaimės akimirkomis yra gilaus afekto būsenoje, nėra ir negali būti etiška.⁵

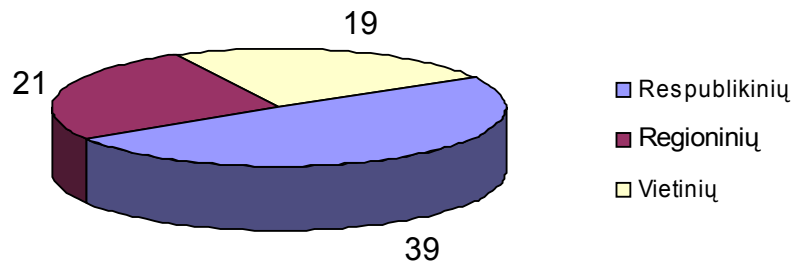
Anonimiškumo visuomenės informavimo srityje nesilaikoma ne tik kalbant apie nusikaltimų aukas. Itin aktuali donoro teisinė padėtis visuomenės informavimo priemonėse. Žmogaus audinių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymo 4 straipsnyje yra nustatyta, kad informacija apie donoro ir recipiento sveikatos būklę, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija, įskaitant ir duomenis apie asmenų tapatybę, yra konfidenciali ir suteikiama tik Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo nustatyta tvarka.⁶ Tačiau iš publikacijų dienraščiuose, televizijos programose bei laidose pasakytina, kad šių nuostatų aiškiai nesilaikoma.

Apibendrinti šiame skirsnyje pateiktą ir taip glaustą santrauką galima vienu sakiniu – neretais atvejais, įgyvendindamas trivialaus pobūdžio siekiamybę į savaip suprantamą informaciją, tačiau apeidamas pareigą, viešosios informacijos rengėjas ar platintojas, žurnalistas pažeidžia žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principą, teisę į sveikatos informacijos konfidencialumą. Šiais atvejais tenka suabejoti, ar korektiškai remiamasi visuotiniu interesu.

Pažymėtina, kad žmonės, kurių teisės pažeidžiamos, vėliau išsaugo kritišką požiūrį į visuomenės informavimą ir žurnalistus. Jų pasitikėjimą tikrai nelengva bus atgauti.

5 Pav.

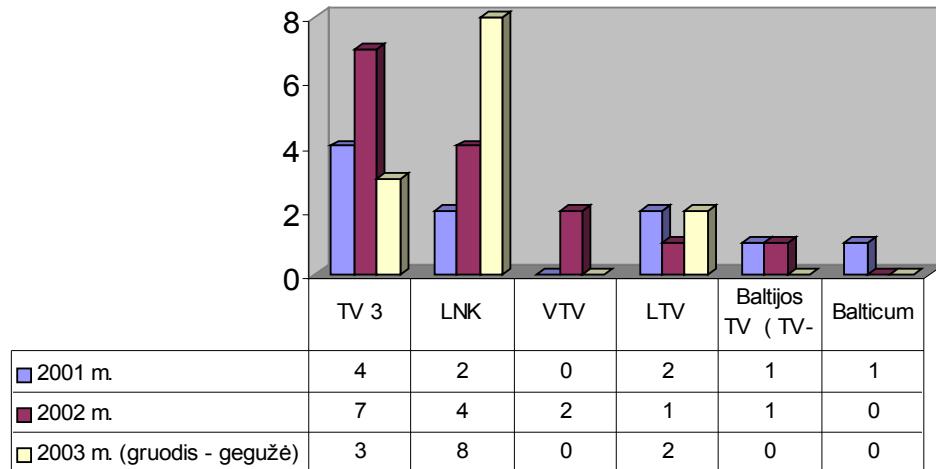
2002 m. skundų statistika dėl periodinių spaudos leidinių

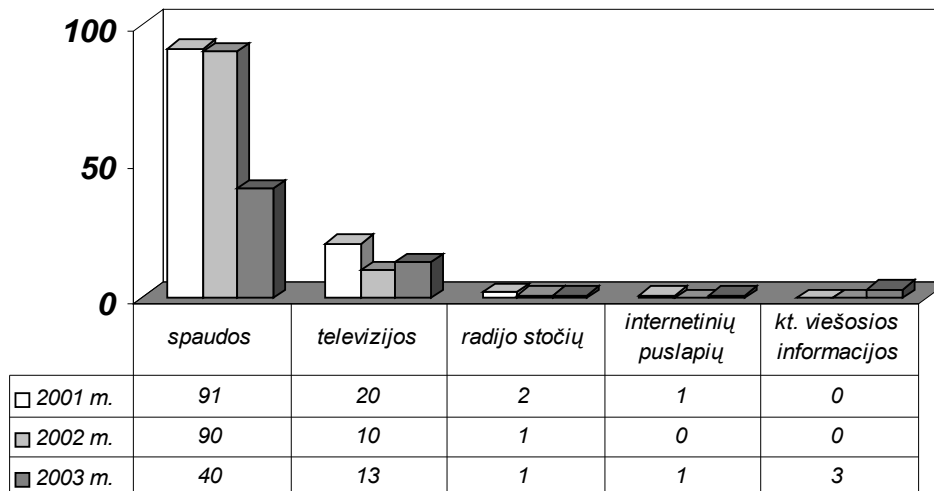
⁵ Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas „Dėl etikos ir privatumo pažeidimų, pateikiant kriminogeninio pobūdžio informaciją dienraščiuose ir televizijoje“, 2002 m. balandžio 22 d., Nr.16 // Informaciniai pranešimai, 2002, Nr. 33-131.

⁶ Lietuvos respublikos žmogaus audinių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymas // Žin., 1996, Nr. 116-2696, 2000, Nr. 1-2.

2001- 2003 m. skundų dėl televizijos laidų statistika

2001 - 2003 m. skundų statistika pagal visuomenės informavimo rūšį

Nors žodžio laisvė yra visų mūsų teisių alfa ir omega, tačiau tai nereiškia, kad visuomenės informavimas yra ta visuomenės sritis, kuriai negalioja taisyklės ir kurioje yra leidžiama viskas. Žodžio laisvė yra teisėta tiek, kiek ji nepažeidžia kitų asmenų teisių ir visuomenės interesų. Visuomenės informavimo priemonių laisvė yra neatsiejama nuo socialinės ir teisinės atsakomybės, nes tuomet, kai neveikia teisės normos, nukenčia demokratija, o žmogaus teisės nuvertinamos. Tokios nuostatos išplaukia iš visiems mums gerai žinomo Konstitucijos 25 straipsnio ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio turinio.

Mes neturime teisės nutylėti ir mėginimų manipuluoti sąmone, grupinių interesų ir įtakų atspindžių. Skaitytojai, klausytojai ir žiūrovai tai dažniausiai pastebi. Šie išpūdžiai, sprendžiant iš piliečių laiškų ir pasisakymų atvirose diskusijose, taip pat sąlygoja tam tikrą kritiškumą žiniasklaidos ir žurnalistų atžvilgiu bei skepticizmą, „nenorą bendrauti su žiniasklaida”,

nuotaikas ir nuomones, jog „ketvirtosios valdžios valdose” neišvengiama galingųjų „pinigų valdžios” amoralumo.

Aš pirmiausia pabrėžiu informacijos analitiškumą ar jo elementus, tačiau neketinu apeiti ir aprioriško sensacijų vaikymosi, tam tikro lenktyniavimo neparengtomis, paviršutiniškomis ar užsakytomis žiniomis, siekiant sukompromituoti asmenis, neteisėtą, ydingų pretenzijų paveikti viešąją nuomonę palankia tai ar kitai interesų grupei linkme.

Todėl didžiausia mūsų bėda, jog pinigai ir egoistiški interesai ne taip jau ir retai išplauna ribas tarp objektyviosios, teisingosios – ir užsakomosios, „nupirktos” žiniasklaidos. Naivu taikyti pastarajai Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas ar Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso normas. Suprantama, mes turime omenyje ne užsąkytą dalykinę informaciją ar natūraliai pareikštą poziciją dėl fizinių ar juridinių asmenų įvaizdžio formavimo, o tyčinį tendencingumą, faktų iškraipymą, įvairias insinuacijas, purvą, kurio užgautiems, iki sielos gelmių įskaudintiems žmonėms neįmanoma nuplauti.

Reabilituotis, ginant savo teises teisme, nėra paprasta. Šios komplikacijos gerai matomos žurnalistų etikos inspektorius veiklos kasdienybėje, kai siūloma išnaudoti visas ikiteisminio konflikto sprendimo galimybes, nes žinoma, kokios neprognozuojamos peripetijos lauktų pareiškėjo, ginant savo teises teismuose.

Ir vis dėlto su visa atsakomybe aš teigiu, jog „nupirkta žurnalistika” apskritai nėra. Taip, esama pinigais apmokamos informacijos, papirkinėjimų ar net nupirkimų, tačiau šios blogybės nulemtos žurnalisto profesinio statuso nebuvimo, jo finansinės bei tarnybinės priklausomybės. Tikrų žurnalistų – o tokių mes turime gausų ir kūrybingą būrį – tikrai neįmanoma papirkti, jie principingi ir teisingai suvokia žiniasklaidos jėgą bei paskirtį. Kas kita – laikini, nepatyrę, neužsigrūdinę, priklausomi nuo savininkų žmonės. Subrendęs, aukšto kultūrinio ir profesinio lygio žmogus niekad nepiktnaudžiaus žiniasklaidos visagalybe, bus tolerantiškas, gerbs kito žmogaus orumą.

Skirkime populiariausius, talentingiausius, didžiausius atlyginimus bei honorarus gaunančius žurnalistus nuo eilinių, kurių garantijos ir darbo apmokėjimas kaip diena ir naktis skiriasi nuo žurnalistų tvirtų profesinių karjeros garantijų Europos Sąjungos šalyse. Nesistenkime pagražinti, nenutylėkime šios padėties!

Taigi tai, kas puikiai žinoma profesionalams ir akademiniam žurnalistams ugdantiems sluoksniams, žinotina ir plačiausiai visuomenei: tiktai patikimo profesinio statuso stoka skatina tam tikrus „nupirkta žiniasklaidos” recidyvus. Įsisenėjusi bėda, nesprendžiama problema ilgai gali peraugti į nepagydomą ligą, ir tuomet teisūs bus skeptikai, teigiantys, jog ir šioje sferoje viskas perkama ir parduodama, o etika „laukinio kapitalizmo” sąlygomis apskritai esanti tik tuščia „etikos sargų” fantazija.

Profesinio statuso įtvirtinimas padėtų mūsų žurnalistikai skvarbiau ir akyliau analizuoti valstybės ir visuomenės gyvenimo reiškinius. Tokia žiniasklaida taptų žymiai labiau prognozuojamu valstybės ir visuomenės gyvenimo barometru, o pasitikėjimas ja dar labiau išaugtų. Mes išvengtume paviršutiniškumo ir „projektų”, kurių „druska” – seksomanija, darkymasis, išsidirbinėjimas, žmogaus žeminimas, paverčiant jį biologine būtybe „be kompleksų”.

Perspektyviausi žiniasklaidos, visuomenės informavimo projektai finansuojami per Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą. Natūralu, kad nemaža dalis valstybės institucijų veiklą bei viešuosius ryšius propaguoja savų leidinių pagalba, tačiau nėra gerai, jei jie tampa periodiniais prenumeruojamais leidiniais. Pasitaiko ir kitų valstybinės reikšmės programų, kurios finansuojamos sudarius komercines sutartis su visuomenės informavimo priemonėmis. Neseniai taip įvyko per referendumo dėl stojimo į Europos Sąjungą kampaniją, dėl to atsirado nepatenkintųjų ir išpiplieskė polemika (šiais klausimais rašyta „Atgimime”, „Klaipėdoje”). Geriausia, jei visi nacionalinės svarbos valstybės projektai būtų finansuojami tik per minėtą fondą, skelbiant atvirus konkursus, siekiant skaidrumo ir aiškumo.

Dažnai su tam tikru pavydu žvelgiama tik į vieną visuomenės informavimo priemonę – Nacionalinį radiją ir televiziją, kuri turi išskirtinį statusą. Tuo patvirtinama šios visuomenės

informavimo priemonės ypatinga svarba, siekiama stiprinti visuomeninį pobūdį, nepriklausomumą nuo valstybės. Nors teoriškai egzistuoja visos nepriklausomumo prielaidos, praktiškai LRT drasko dideli prieštaravimai – tai rodo ir generalinių direktorių kaita, ir konfliktai bei nuomonių nesutapimai dėl veiklos strategijos. Jau daugelį metų diskutuojamas klausimas dėl abonentinio mokesčio įvedimo, finansavimas neturi patikimų ir tvirtų garantijų, dažnos reorganizacijos lėmė nestabilumą. Vargu ar nusižengsime etiškumui, jei pasakysime, jog žurnalistus, televizijos profesionalus nebūtinai čia keitė geresni, o laidų kokybė tik tobulėjo.

Nepaisant visų šių bėdų ir trūkumų, LRT išlieka reikšminga mūsų visuomenės informavimo pajėga. Galima tik sveikinti tendencijas, kurios patvirtina dėmesį nacionalinei kultūrai, jos savitumui, mūsų istorijai ir kalbai. Šias svarbias laidas valstybė turėtų nuosekliai remti kaip savo ateičiai svarbią prioritetinę programą LRT. Nacionalinis radijas ir televizija neturėtų įsivelti į konkurencines kovas dėl reklamos su komercinėmis radijo stotimis ir televizijomis - kaip kad yra pasitaikę, o žurnalistų etikos inspektoriumi net yra tekę nagrinėti skundą ir ieškoti dialogo su komerciniais transliuotojais būdų. Beje komerciniai transliuotojai jau kelia klausimą dėl skaidrių konkursų minėtoms programoms. Ateityje šis varžymasis tik didės.

Visuomenės informavimo priemonių paskirtyje tenka akcentuoti informavimą, lavinimą, o tikslas – atviros informacinės pilietinės visuomenės plėtra. Socialine prasme informacijos poveikis gali būti teigiamas ir neigiamas. Ta pati informacija skirtingai veikia vaiką ir suaugusį individą, brandžią asmenybę.

Viešojoji informacija tik tuomet atitinka atviros pilietinės visuomenės tikslus, jei žiniasklaida propaguoja pagarbą, pagalbą ir rūpinimąsi žmonėmis, užuojautą dėl ištikusių nelaimių, taurių žmogaus savybių, jo dvasios, „gerosios, dorosios ir darbščiosios Lietuvos“ išaukštinimą. Žmonių sąmoningumas, savarankiškumas, asmenybės saviraiška, kūrybiškumas, pareiga ir atsakomybė – geriausi žiniasklaidos pavyzdžiai imponuoja šių vertybių atskleidimu. Deja, ši sfera gali propaguoti ir asocialų elgesį (smurtavimas, prievarta, nusikalstama veikla, manipuliavimas žmonėmis, melas, patyčios, nihilizmas ir kt.), kai liaupsinamas individualizmas, egocentiškumas, panieka žmonėms, kitų išnaudojimas, parazitavimas. Užsiminus, jog apie šiuos reiškinius galima būtų informuoti lakoniškiau, ne pirmuose laikraščių puslapiuose, ne nuotraukom, anonsais ir televizijos laidom, imama prieštarauti ir teigti, jog čia ir esanti „tikroji Lietuva“. Pasilikame teisę tuo abejoti. Niekas neužgins teisės galvoti ir tikėti, kad Lietuva – gražių, darbščių ir dorų žmonių kraštas.

Visa tai rodo, kad žiniasklaida gali daug prisidėti formuodama socialines, tautines, pilietines, šeimos, humanistines, krikščioniškas, ekologines, kultūros vertybes, sveiką gyvenimo būdą, orientaciją į pasiekimus, intelekto vystymą, išsilavinimą. Ir priešingai – ugdyti kosmopolitines, vartotojiškas orientacijas, abejingumą.

Siauras ir vienpusiškas išraiškos laisvės supratimas, jos traktavimas atsietai nuo bet kokios atsakomybės veda į etinį užribį. Skaitytojo ir žiūrovo, pirmiausia vaiko, nepilnamečio sąmonė ir suvokimas orientuojami į „laisves“ – seksą, prekybą kūnu ir jausmais, pinigų, jėgos ir prievartos kultą, nežabotai neigiant ir suniekinant ankstesnių kartų moralinį patyrimą. Siekiama kuo daugiau žmonių įtraukti į šių „laisvių“ orbitą. Vartotojiška masinė, šou kultūra atlieka demoralizuojantį vaidmenį. Ji plinta pagal pasaulinius šou biznio stereotipus. Tai – pelninga biznio sritis, todėl demoralizuojantis poveikis neigiamas vieningai, o bet kokia diskusija dėl demoralizacijos sutinka agresyvų pasipriešinimą.

Žurnalistų etikos inspektorius gauna daug laiškų ir kreipimųsi – tai liudija, jog mūsų piliečių dauguma sunerimusi dėl šių tendencijų plitimo visuomenės informavimo priemonių pagalba.

Informacija labai įvairi turinio patikimumu, žanrine ir stilistine įvairove. Mes galime pastebėti tam tikrą analitiškumo stiprėjimą („Kauno diena“, „Lietuvos žinios“). Organišką ryšį su skaitytoju išlaiko smulkioji vietas – miestų, savivaldybių teritorijoje leidžiama spauda. Valstybė turi remti tą smulkiąją spaudą specialios programos pagalba – sudaryti kitas palankias sąlygas jos egzistavimui. Tokias nuostatas mėginama kritikuoti. Ši kritika nėra teisinga jau vien dėl to, kad mums turėtų rūpėti spaudos įvairovė ir skaitytojas, jo pasirinkimo laisvė.

Teigiamai vertindami spaudos analitiškumą ir kriticizmą, mes neturėtume nutylėti ir nerūpestingumo renkant medžiagą, apibendrinant faktus – tai liudija, jog vis dėlto apstu ir neprofesionalumo pavyzdžių.

Mes neturime nutylėti, jog dažnai nesigailima žmogaus, jog į pirmą planą keliamos tikrovės pusės bei reiškiniai, kurie toli gražu neatspindi to, kas tautos, valstybės, bendrijos, atskiro žmogaus gyvenime esmingiausia.

Dangstantis komerciniais interesais, dažnai jų net neslepianč, pinigų galia vis labiau ir labiau juntama. Pasitaiko, kad probleminiai skaitytojų, kvalifikuotų specialistų, mokslo, meno, moralės autoritetų straipsniai paprasčiausiai nespausdinami, jei jie nepatinka savininkams. Tuo tarpu spaudoje esama „nuomonių puslapių“, kur atspausdinamos nuomonės iš interneto svetainių, pirmenybę kartais suteikiant ne nuomonės sakymui, o plūstamojo pobūdžio „komentarams“ ir beatodairiškiems, išūliams kaltinimams prisidengus anonimiškumo skraiste. Šiuose „komentaruose“ esama nepagarbos žmogui, tautoms, tolerancijai elementų. Manau, kad nepasirašytų komentarų platinimu tikrai nereikėtų didžiuliotis.

Literatūrinė, kultūrinė ar kitokia speciali spauda, finansuojama iš to paties valstybinio finansavimo šaltinio, negali pilnai tenkinti rimtos spaudos poreikio.

Dėl šių priežasčių, o taip pat dėl minėtos valstybės pirmenybės Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai, taip dažnai keliamas visuomenės kontroliuojamo analitinio dienraščio klausimas. Per pastaruosius metus ši idėja buvo gyvai diskutuojama, ypač Kultūros kongreso surengtoje diskusijoje „Kultūra žiniasklaidoje ir žiniasklaidos kultūra“.

Tam tikras nelygiateisiškumas neleidžia pamiršti, jog spaudoje viešpatauja tik privatus, komercinis interesas rengti ir platinti viešąją informaciją. Idėja, jog valstybėje už mokesčių mokėtojų pinigus galėtų būti leidžiamas ir analitinio pobūdžio laikraštis, kontroliuojamas visuomenės, tai atmetama, tai vėl iškyla. Taip atsitinka dėl to, kad privačių asmenų ar uždarų akcinių bendrovių leidžiami spaudos leidiniai neturi visuomeninių tarybų ar kitokių kontrolės bei sąveikos su visuomene mechanizmų, kad jų turinį dažnai veikia asmeniniai ar grupiniai interesai, o dalies visuomenės atstovų galimybės juose pareikšti savo pozicijas vienaip ar kitaip ribojamos. Visai suprantama, kad šią idėją mėginama paneigti ir net sukompromituoti – esą, kaip neįgyvendinamą, utopišką. Ir vis dėlto būtų neteisinga manyti, kad toks laikraštis Lietuvoje neturi perspektyvos. Visuomenės informavimo įstatymas, kiti mūsų teisės aktai gina lygiateisiškumą visuomenės informavimo srityje, tad galime paklausti: jei skiriamos lėšos nacionaliniam radijui ir televizijai, kodėl negalima būtų jų skirti taip pat ir nacionaliniam dienraščiui su aiškiu nepriklausomumo ir visuomeniškumo statusu? Suprantama, valstybė neturėtų pilnai jį finansuoti – reikėtų sukurti fondą, apjungiantį valstybinius ir privačius finansavimo šaltinius. Toliau daug ką lemtų tokio analitinio laikraščio autoritetas ir Lietuvos visuomenė, jos skaitytojas. Lietuviškos spaudos atgavimo šimtmečio programa, reikia tikėtis, bus dar viena paskata pagrįsti skaitančios visuomenės siekį, užginčyti kai kam labai naudingas „teorijas“, esą „Lietuva neskaity“.

Visuomenės informavimas – tam tikra verslo rūšis. Tačiau demokratinėje visuomenėje turi egzistuoti aiškūs ir skaidrūs mechanizmai, kurie leistų šalies piliečiams žinoti, kieno rankose yra visuomenės informavimo priemonės. Ši teisė neturėtų būti tabu – ji kyla iš pilietinės visuomenės ir piliečių interesų. Žinoma, laisvos informacijos sąlygomis pačios visuomenės informavimo priemonės turi apspręsti savo strategiją, balansą tarp viešo intereso ir diskretiškumo, būdus, kas ir kaip atspindėtina. Mes – skaitytojai, klausytojai, žiūrovai, turime teisę žinoti, kas nuosavybės teise valdo tas ar kitas visuomenės informavimo priemones. Lietuvoje visuomenės informavimo komerciniai interesai arba nutylimi, arba apie juos kalbama abstrakčiai. Žinojimas apie visuomenės informavimo priemonių savininkus, nuosavybės teise susijusias interesų grupes padėtų suvokti, kas iš tiesų laikosi visuomenės informavimo principų, o kas jais tik dangstosi.

Globalizacija žengia per pasaulį, kuris susiduria su teigiamomis ir neigiamomis jos pasekmėmis. Išskyrus norvegų koncerno nupirktą „Kauno dieną“, švedų kapitalo valdomas „LNK“, „TV-3“, lenkų „Polsat“ valdomą „TV-4“, nėra pastebimas užsienio finansinio kapitalo

skverbimasis į Lietuvos rinką. Mūsų šalyje neegzistuoja jokie antimonopoliniai mechanizmai – ne vien teoriškai, bet ir praktiškai galima koncentruoti visuomenės informavimo priemones vienose rankose. Valstybės ir visuomenės interesų požiūriu tai nėra gerai. Kas atsitiktų, jei kurios nors valstybės finansinis kapitalas – nebūtinai integracijos partnerių – imtų masiškai supirkinėti (tiesiogiai ar per įvairias kompanijas bei fizinius asmenis) mūsų šalies visuomenės informavimo priemones? Kokių pasekmių susilauktume – aišku. Daugelis Europos Sąjungos valstybių šiuos antimonopolinius mechanizmus turi, tad mums reikia pasinaudoti šių šalių patirtimi. Lietuvos valstybė turi užtikrinti visuomenės informavimo modelio demokratizmą, nesaistyti išraiškos ir informacijos laisvės jokiais sąlygomis, tačiau ši valstybė neturėtų leisti, kad koks nors monopolinis diktatas uzurpuotų teisę susiaurinti ar apriboti visuomenės narių laisvę į informaciją bei išraišką.

Tenka pažymėti ir nepakankamai tobulą konkurencinę pusiausvyrą šalies visuomenės informavimo priemonių rinkoje. Šiuo metu bet kuris laikraštis, televizijos, radijo stotis gali tapti nuosavybe, visuomenei absoliučiai nežinant, kas, ką ir kodėl valdo nuosavybės teise. Jei tokia padėtis tenkina kai ką iš leidėjų, platintojų, savininkų pusės, tai vargu ar gerai.

Demokratinei visuomenei būdingas nuomonių pliuralizmas žiniasklaidoje gali būti įgyvendintas tik nuosekliai stebint ir reglamentuojant visuomenės informavimo priemonių koncentracijos procesus. Tą tiesiogiai įpareigoja ir Konstitucijos 44 straipsnio 2 dalis, draudžianti monopolizuoti visuomenės informavimo priemones. Siekiant įgyvendinti šią konstitucinę nuostatą, užtikrinančią vieną iš svarbiausių demokratinės visuomenės sąlygų – žodžio laisvę, nepakanka Konkurencijos įstatyme įtvirtintų bendrųjų antimonopolinių nuostatų.

Kadangi visuomenės informavimo verslas specifinis, todėl šios srities antimonopolinių procesų reglamentavimas turi atspindėti Visuomenės informavimo įstatyme. Dėl to būtina padaryti atitinkamus šio įstatymo pakeitimus, detaliau reglamentuojančius kapitalo koncentraciją visuomenės informavimo sektoriuje, numatyti tam tikrus saugiklius, užkertančius kelią galimiems monopolizmo procesams, ir įvardinti visuomenės informavimo institucijas, atsakingas už tokių įstatymo nuostatų laikymosi priežiūrą.

Demokratinėse šalyse yra laikomasi nuomonės, kad visuomenės informavimo priemonės yra specifinės verslo korporacijos, kurios turi būti atviros visuomenei, t. y. visuomenė turi teisę žinoti apie tokias įmones daugiau nei apie kitokio pobūdžio verslo įmones: t. y. kam priklauso laikraštis ar žurnalas, radijo, televizijos stotis ar atskira laida, kas yra didžiausi akcininkai, kokie jų turtiniai interesai kitose visuomenės informavimo priemonėse, kokie kiti turtiniai ryšiai ir pan. Tik žinodama tokius duomenis, visuomenė gali vertinti tokių laikraščių ir žurnalų, radijo ir televizijos stočių, atskirų laidų rengėjų platinamos informacijos patikimumą ir kilmę. Tokia yra demokratijos abėcėlė. Bendrosios viešumo nuostatos spaudos, radijo ir televizijos savininkams yra viena iš priemonių išvengti monopolio viešosios informacijos srityje ir manipuliavimo visuomenine nuomone. Apie būtinumą nacionaliniuose įstatymuose įtvirtinti bendrąsias viešumo nuostatas spaudai, radijo ir televizijos stotims nurodoma Europos Tarybos Ministro komiteto rekomendacijoje Nr. R (94) 13 valstybėms narėms dėl informacijos priemonių viešumą skatinančių būdų, priimtoje 1994 m. lapkričio mėn. 22 d. Ministrų komiteto 521-jame susitikime.

Nuo 1996 metų Visuomenės informavimo įstatymo 24 straipsnyje yra nuostata apie tai, kad visuomenės informavimo priemonių savininkai privalo skelbti apie save tam tikrus duomenis, tačiau praktikoje daugiau nei septyneri metai šių taisyklių nesilaikoma. 2001 m. paskelbtas Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas „Dėl duomenų apie viešosios informacijos rengėjus, platintojus ir jų savininkus pateikimo bei šių duomenų skelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ tvarkos patvirtinimo“⁷. Pirmą kartą tik 2002 m. gegužės 16 d., t.y. praėjus šešeriems metams nuo įstatymo įsigaliojimo, buvo pateikti duomenys apie visuomenės informavimo priemonių savininkus. Dėl nesuprantamų priežasčių pateikta labai neišsami informacija tik apie penkis viešosios informacijos rengėjus ir platintojus:

⁷ 2001 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas Nr. 382 „Dėl duomenų apie viešosios informacijos rengėjus, platintojus ir jų savininkus pateikimo bei šių duomenų skelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ tvarkos patvirtinimo“ // Žin., 2001 Nr. 99-3572.

AB Lietuvos telegramų agentūrą ELTA, UAB „Pačiolis”, UAB „Auksinė varpa”, Leidybinę įmonę „Kriminalistika” ir UAB „Sugardas”.

Ir licencijų reikalavimai komerciniams transliuotojams seniai sunkiai vykdomi. Komerciniai transliuotojai dažnai yra virtę programų konglomeratu, kur kriminalinės, šou biznio, pramoginės laidos veikia pakankamai savarankiškai.

Šiandien nebežinome, koks yra teisinis statusas įmonių, ruošiančių televizijos laidas. Pagal Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 35 punktą tokias įmones reikėtų vertinti kaip viešosios informacijos rengėją. Kyla pagrįstas klausimas, kodėl tokie viešosios informacijos rengėjai ir jų savininkai nevykdo Visuomenės informavimo įstatymo 24 straipsnio reikalavimų apie viešosios informacijos rengėjų, platintojų ir jų savininkų duomenų paskelbimą. Beje, šis straipsnis nurodo, jog viešosios informacijos rengėjai, platintojai ir jų savininkai privalo teikti duomenis apie save, įskaitant finansinius duomenis.

Šiais metais, vadovaujantis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo (Žin., 1996, Nr. 71-1706; 2000, Nr. 75-2272) 24 straipsnio 1 dalimi, Kultūros ministerija paskelbė tokius viešosios informacijos rengėjų ir platintojų pateiktus duomenis:

3 lentelė

DUOMENYS APIE VIEŠOSIOS INFORMACIJOS RENGĖJUS, PLATINTOJUS IR JŲ SAVININKUS

Viešosios informacijos rengėjo ir (ar) platintojo pavadinimas	Įmonės kodas	Asmenų ar dalininkų vardai, pavardės ar pavadinimai	Turimo turto dalis ar akcijų skaičius	Balsų dalis, proc.	Valdymo organai ir vadovaujantys asmenys	Turtiniai santykiai ir (ar) jungtinė veikla, siejanti su kitais savininkais viešosios informacijos rengėjais ir (ar) platintojais ir (ar) jų
UAB „BNS” Adresas: Jogailos g. 9/1, Vilnius	Reg. Nr. BĮ 92-292	AB „Baltic News Service – Balti Uudistetalituse”	117756	99,99	Valdyba, direktorius. Valdybos pirmininkas – George A. Shabad. UAB „BNS” direktorius – Rimantas Šimkus	nėra
UAB „Rinkos aikštė” Adresas: Josvainių g. 41, 5030 Kėdainiai		Vitalija Surgautienė	100	100	Direktorė – redaktorė Vitalija Surgautienė	nėra

UAB „Auksinė varpa” Adresas: Vytauto Didžiojo g. 59, Pakruojis	6793394	Gvidas Romualdas Šliažas	7152	48,97	Administracijos vadovas Gvidas Romualdas Šliažas	nėra
Viešoji įstaiga „Bičiulystė” – savaitraštis „Bičiulystė” Adresas: Saltoniškių g. 29/3, Vilnius	9176699	Lietuvos invalidų draugija	visas	100	Lietuvos invalidų draugijos visuotinis susirinkimas. Valdyba, vyr. redaktorė - Aldona Milieškienė	nėra
UAB „Šiaulių naujienos” Adresas: Aušros alėja 48, Šiauliai		UAB „Vaivorykštė”	29633	59,98	Bendrovės valdyba, valdybos pirmininkas – Anridas Vinkleris. Direktorius – Vytautas Skripkauskas	nėra
		AB „Šiaulių lyra”	16752	33,91		
UAB „Per capita” Adresas: Palangos g. 9/ Kurpių g. 18, Kaunas	3588577	Jonas Vitkauskas	50	50	Bendrovės direktorius – Aurelijus Daškevičius	nėra
		Vaidonė Tamošiūnaitė	50	50		
UAB „Dangus” Adresas: Palangos g. 9, Kaunas	3596203	Vytautas Kandrotas	50	50	Direktorius – Vytautas Kandrotas	nėra
		Vaidonė Tamošiūnaitė	33	33		
		Jonas Vitkauskas	17	17		
UAB „Neolitas” Adresas: Kurpių g. 18/ Palangos 9, 9a, Kaunas	Registruota Kauno m. valdyboje Reg. Nr. AB 93-671	Jonas Vitkauskas	1514	50,47	Valdybos pirmininkas ir bendrovės direktorius -Jonas Vitkauskas, valdybos narė – Vaidonė Tamošiūnaitė, Valdybos narė – Inga Sakalauskaitė	UAB „Neolitas” turi 90 procentų UAB „Medinfa” akcijų
		Vaidonė Tamošiūnaitė	1486	49,53		
UAB „Medinfa” Adresas: Kurpių g. 18/ Palangos g. 9, 9a, Kaunas	3507591	UAB „Neolitas”	450	90	Direktorė – Fortūnata Juknaitė	90 procentų UAB „Medinfa” akcijų priklauso UAB Neolitas”
		Vidmantas Samuitis	50	10		
UAB „Pajūrio naujienos” Adresas: Rotušės a. 17, 5700 Kretinga		Vitalija Vitkauskienė	77	50	Redaktorė – Genovaitė Paulikaitė	nėra
		Genovaitė Paulikaitė	77	50		
„Telšių žinios” – savininkas UAB „VVARFF” Adresas: Respublikos g. 8, 5610 Telšiai	6970048/11	Fortunatas Bučius	3126	37,9	Valdybos nariai: Fortunatas Bučius Viktoras Jasinskas Robertas Gabševičius Vilmantas Bučius. Generalinis bendrovės direktorius – Vilmantas Bučius	nėra
		Viktoras Jasinskas	1993	24,2		
		Robertas Gabševičius	1993	24,2		
		Vilmantas Bučius	1134	13,8		
UAB „Mūsų žodis” Adresas: Šaulių g. 1, 5670 Skuodas	7390372	Stasys Jonauskas	690	21,9	Redaktorius – Juozas Vyšniauskas	nėra
		Juozas Vyšniauskas	566	17,8		
		Irena Jautakienė	516	16,3		

UAB „Tauragiškių balsas” Adresas: V. Kudirkos g. 18, 5900 Tauragė	Tadas Meiželis	11224	27,3	Tadas Meiželis, Jonas Šileris, Gražina Agapova. Redaktorius – Tadas Meiželis	nėra
	Jonas Šileris	6448	15,7		
	Bronius Jagminas	4715	11,5		
UAB „Sugardas” Adresas: Statybininkų g. 26, 4761 Visaginas	UAB „INIT”		50	Valdyba: Paulius Živatkauskas, Kazys Miciūnas, Zenonas Bieliauskas, Aleksandras Šukevičius	nėra
	Kazys Miciūnas		18,76		

Kodėl neteikiami duomenys apie stambiausius leidinius bei kitus viešosios informacijos rengėjus, kurie formuoja visuomenės nuomonę ir yra pagrindinis viešosios informacijos tiekėjas, lieka neaišku. Akivaizdus kultūros ministrės įsakymo nevykdymas rodo, kad svarbus Visuomenės informavimo įstatymo reikalavimas paprasčiausiai ignoruojamas. Beje, iki šiol nėra priimti Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimai, numatantys administracinio pobūdžio sankcijas už Visuomenės informavimo įstatymo 24 straipsnio nuostatų nesilaikymą, nėra ir racionalių pasiūlymų, kas galėtų prižiūrėti šio įsakymo vykdymą, juk teisės normos be sankcijos, kaip žinia, neveikia.

Nepilnai vykdoma Visuomenės informavimo įstatymo nuostata dėl tiražų – jie nurodomi netiksliai, jais manipuliuojama, jie padidinami konkurencingumo sumetimais.

Ydinga valstybės institucijų praktika taip pat verčia abejoti, ar biudžetinė valstybės institucija gali rengti ir šalies mastu platinti *periodinius* leidinius, o jų prenumeravimą paversti pelno šaltiniu. Pastebima, kad šie neperiodiniais turintys būti leidiniai visiškai ima nesiskirti nuo visuomenės informavimo priemonių. Tokių pavyzdžių yra ir jie svarstyti, kadangi Visuomenės informavimo įstatymo 23 straipsnio 6 dalyje imperatyviai nustatyta, kad valstybės institucijos (išskyrus mokslo ir mokymo įstaigas), savivaldybės, bankai negali būti viešosios informacijos rengėjais ir (ar) jų savininkais, bet gali leisti neperiodinius informacinio pobūdžio leidinius, skirtus visuomenei informuoti apie savo veiklą. Valstybė ar valstybės institucijos (išskyrus mokslo ir mokymo įstaigas), savivaldybės, bankai negali turėti viešosios informacijos rengėjų akcijų, jeigu įstatymų nenustatyta kitaip.

Su visuomenės informavimo kultūra ir etika sietinas reklamos panaudojimas ir jos proporcijos. Nors 2002 metais yra priimtas Reklamos įstatymas, o televizijoje reklamą reglamentuoja dar ir tarptautinė sutartis – Europos konvencija dėl televizijos be sienų, nuolat pažeidinėjami pagrindiniai reklamos principai: atpažįstamumas, paslėptos reklamos draudimas, nesukurtos politinės reklamos taisyklės, visiškai nesilaikoma reklamos televizijoje skelbimo tvarkos ir trukmės. Reklamos atpažįstamumo principas leidžia komercinio pobūdžio informaciją atskirti nuo kitos rūšies informacijos. Nors už šios principo laikymąsi yra paskirta atsakinga institucija – Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba prie Teisingumo ministerijos, tačiau tokie reklamos pažeidimai dar sunkiai identifikuojami. Ši institucija nuo 2002 m. gruodžio 3 d. taip pat gali skirti nuobaudas reklaminės veiklos subjektams už paslėptą reklamą ir kitokią draudžiamą reklamą. Už klaidinančios reklamos ir lyginamosios reklamos platinimo taisyklių priežiūrą Lietuvoje yra atsakinga Lietuvos Respublikos Konkurencijos taryba. Nors ši institucija yra priėmusi keletą nutarimų dėl klaidinančios ir lyginamosios reklamos pagal gautus skundus, tačiau nei Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba nei Konkurencijos taryba visuomenės informavimo priemonių reklamos stebėsenos (tyrimo) neatlieka ir, matyt, neatliks. Abi šios institucijos turi gana plačias savo veiklos sritis, neskaitant visuomenės informavimo.

Nors reklamos analizę žurnalistų etikos inspektoriui atlikti nėra privalu, tenka pažymėti etinius reklamos aspektus – netinkamą santykį su informacija, neigiamą poveikį nepilnamečiams, nusižengimą laidos ar filmo emociniam, estetiniam poveikiui, protingų proporcijų nesilaikymą.

Svarbu atkreipti reklamos teikėjų dėmesį – jiems turėtų būti svarbi ne tik savo paslaugų ar prekių, savo kompanijų reklama, bet ir poveikis, kurį jie suteikia savo dalyvavimu. Reklamos teikėjams turėtų rūpėti savo vaikų ir jaunesniosios kartos ateitis. Pageidautina, kad reklamos teikėjai pilnai suvoktų savo reklamos kontekstą, jos etines pasekmes – spaudos puslapiams, televizijai, radijo laidoms bei programoms.

Pažymėtina, jog yra apleista ir vizualinės komercinės reklamos platinimo atskiruose Lietuvos miestuose sritis. Pavyzdžiui, tokios reklamos derinimo bei skelbimo tvarką Vilniaus miesto savivaldybėje nustato 1997 m. lapkričio 13 d. Vilniaus miesto valdybos sprendimu Nr. 1841V patvirtintos *Vizualinės komercinės reklamos, viešųjų užrašų, iškabų ir skelbimų Vilniaus mieste taisyklės*. Tačiau šiose taisyklėse neatsispindi daugelis nuostatų, kurios įtvirtintos naujai priimtuose Lietuvos Respublikos įstatymuose bei kituose teisės aktuose. Dėl modernių reklamos išraiškos formų pagal aukščiau minėtas ir tebegaliojančias taisykles savivaldybės pareigūnai negali tinkamai ir kvalifikuotai įvertinti vizualinės reklamos turinio – dažnai tai ekspertų vertinimo dalykas. Dėl šios priežasties atskirais atvejais, derinant vizualinę reklamą, patiems reklamos rengėjams ar savivaldybės pareigūnams dėl reklamos turinio įvertinimo derėtų kreiptis į atitinkamus ekspertus ar jų komisijas.

Vizualinė reklama – viešosios informacijos dalis, todėl reklamos tikslais pateikiama viešoji informacija neturi prieštarauti ir 2002 m. rugsėjo 18 d. priimto Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatomis.

Vyriausybei ir savivaldybėms derėtų suderinti tam tikras taisykles, kurios padėtų apsaugoti nepilnamečius tiek nuo tam tikros jų vystymuisi kenksmingos reklamos, tiek ir nuo viešųjų renginių poveikio. Kad tokios taisyklės būtinos, liudija susirūpinusių piliečių, įvairių asociacijų laišakai žurnalistų etikos inspektoriui ir vyriausybės institucijoms.

Didžiuodamiesi savo žiniasklaidos įtaka viešajai visuomenės nuomonei, mes neturėtume pamiršti komercijos ir užsakymo – „dviejų banginių“, ant kurių laikosi visos pastebimos ydos bei trūkumai. Pinigai vaidina vis didesnę vaidmenį žiniasklaidoje, visuomenės informavimo priemonėse. Apmokėta informacija politinių kampanijų metu, įvairiuose rinkimuose užgožia objektyvią informaciją, pažeidžia teisingumo ir lygiateisiškumo principus. Mūsų šalyje šis procesas visai nekontroliuojamas – pasidaro nebesvarbu, kas skelbiama, kokios idėjos propaguojamos, nesvarbios net pasekmės, svarbu, kad būtų daug ir laiku mokama.

Apmokėta informacija tampa norma jau ne vien rinkimų kampanijose, bet ir po jų. Neretai informacija užsakoma siekiant diskredituoti oponentus, varžovus, paskelbiant apie juos tam tikrą diskredituojančią, žeminančią arba save išaukštinančią, tačiau objektyvumu nepasižyminčią informaciją. Vėliau paneigti užsakyta klaidinančią informaciją būna keblu. Visuomenės informavimo priemonės neturėtų puoselėti iliuzijų, kad visuomenė besąlygiškai sutinka su apmokamos informacijos išsigalėjimu – mes pastebime ir negatyvią reakciją. Žymi visuomenės dalis informacijos, už kurios platinimą buvo atsilyginta, negali vadintis objektyvia.

Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 34 straipsnyje nurodoma, kad visuomenės informavimo priemonės turi aiškiai atskirti reklamą, skelbimus, užsakytus straipsnius nuo žurnalistų kūrinių. Kas yra taip vadinamieji „užsakomieji straipsniai“? Visuomenės informavimo įstatymo požiūriu? Kad tokie „kūriniai“ egzistuoja gyvenime, matyt, niekam nekyla abejonių. Ar tai reklama? Atrodytų, kad taip, nes už tokius straipsnius yra apmokama. Jei – taip, kodėl jiems netaikomos Reklamos įstatymo taisyklės? Ar vadinami „užsakomieji straipsniai“ nepažeidžia visuomenės teisės į informaciją?

Akyliau stebint mūsų žiniasklaidos tendencijas, pastebima, jog užsakomaisiais pavidalais pateikiama informacija ima tarnauti grupiniams interesams, tampa užsakymo ir intereso tarnaitė. Dažnai visuomenės informavimo priemonės ima konfrontuoti – tam tikra kova buvo stebima tarp LRT ir komercinių televizijų. Tokios kovos apraiškų galima pastebėti ir tarp laikraščių. Dėl šios priežasties esama nesugebėjimo susėsti prie bendro stalo ir svarstyti problemas – kaip kad yra kitose šalyse.

Politisnis gyvenimas, jo peripetijos, rinkimai visados yra dominuojanti žiniasklaidos tema. Ne išimtis ir pastarieji dveji metai, pasižymėję politinių įvykių gausa. Laikotarpis po Seimo

rinkimų, valdančios daugumos pasikeitimas, Prezidento rinkimų batalijos, galiausiai referendumas dėl Lietuvos įsijungimo į Europos Sąjungą – svarbiausi įvykiai iš politinio kalendoriaus, kuri žiniasklaida ryškino kasdien, ieškodama efektyvių pateikimo formų, sensacijų ir intrigos, atradama būdus realizuoti savo galią ir jėgą. Būta čia ir vienadienių efektingų, bet greit pasimiršančių sensacijų, pasitaikė ir šurmulio.

Politikai vis labiau suvokia, kad jų – kaip viešų asmenų – bei jų artimųjų gyvenimas neišvengiamai susilaukia didesnio dėmesio.

Šioje analitinėje apžvalgoje dera išsigilinti į itin plačios ir įtakingos srities – viešųjų ryšių santykį su informacija. Viešieji ryšiai – kaip valstybės institucijų, visuomeninių organizacijų ar verslo subjektų pastangos patraukliai pranešti apie savo veiklą – natūralesnis ir suprantamesnis reiškinys nei toji jų dalis, kuri šiandien vis garsiau ir triukšmingiau deklaruoja savo galią ir įtaką politinio elito ir valstybės valdžios formavimui.

Analitikai ir politologai atkreipia mūsų dėmesį ir diskutuoja, ar viešųjų ryšių sferos plėtimasis, įtaka yra dėsningi ar dirbtiniai dalykai, kodėl ir kokiomis priemonėmis kuriami įvairūs, dažniausiai labai gerai apmokami, brukte brukami žmonėms mitai, kodėl pasitaiko rafinuotų manipuliavimo sąmone reiškinų, faktų ir t.t. Šiandien vis dažniau ir karščiau ginčijamasi, kokią realią įtaką visuomenės informavimui daro viešųjų ryšių kompanijų strategija ir interesai, diskutuojama dėl tam tikrų technologijų (taip pat ir „juodųjų“) apraiškų, dėl mitų, kuriuos vienais ar kitais tikslais siekiama primesti visuomenei. Šių kompanijų teoretikai ir apologetai į pirmą planą iškelia savas – „originalesnes“ ar labiau įprastas įvaizdžių kūrimo schemas, teigdami, jog moralė jiems nebesvarbi – svarbiausia, kad jų „darbo objektas“ būtų pateiktas tokia forma ir tokiu būdu, jog įtikintų mases balsuoti ir rinkti. Žinoma, subtilus moralės klausimas arba nutylimas, arba komentuojamas taip, kaip reikia „viešiesiems ryšiams“. Beje, ar čia vien „gryniesi viešieji ryšiai“, tie stebukladariai, be kurių „paslaugų“ visuomenė jokiuose rinkimuose staiga apkursta ir apanka, ar šis bei anas iš kitų interesų ir siekiamybių srities ir koks vaidmuo tenka žmogui, visuomenei, balsų daugumai, pagaliau asmenybės teisei pačiai nevaržomai – be „profesionalaus tarpininko“ spręsti savo, tautos, valstybės likimą?

Mes turėtume aiškiai pasakyti, kad visuomenės informavimas – ypatinga verslo rūšis, reikalaujanti aukštos kultūros, tvirtų moralinių ir etinių pozicijų, pagarbos šalies, tautos ir tarptautiniu mastu pripažįstamoms vertybėms bei moralės normoms. Tai sfera, kuriai turėtų būti nepriimtini siauri privatūs ar grupiniai interesai, noras diegti ir įtvirtinti demoralizuojančią šou verslo „kultūrą“, nesiskaitymą su padorumu, pasityčiojimą iš dorovės ir etikos normų. Tačiau praktikoje mes matome, jog nemaža dalis savininkų tik žodžiais tepripažįsta pagrindinius Visuomenės informavimo principus, jų tikslai diametraliai priešingi. „Akvariumas“, „Be tabu“, „TV pagalba“, „Teismas“ šou verslo, pramoginiai projektai nukrypsta nuo visuomenės informavimo principų, todėl reikia atvirai ir tiesiai pasakyti jog jie gerokai iškarpo žiniasklaidos statuso esmę. Tai puikiausi pavyzdžiai – kaip galima paskatinti žmogų, kad jis išsižadėtų prigimtinių teisių, garbės, orumo, privatumo. Jie parodo, kad ne visi šalies žmonės teisingai suvokia savo teisių turinį, atskleidžia, koks menkas mūsų teisinės sąmonės lygis.

Etinė polemika su šou verslu – nedėkingas dalykas, tačiau būtinas. Vargu ar teisinga, kai net mūsų politinės viršūnės ima pataikauti šiems negatyviems reiškiniams. Tuo apsunkinama polemika ir savireguliacijos institucijų darbas. Manau, kad šou verslo demoralizuojančios įtakos nutylėjimas ar priskyrimas žiniasklaidai prieštarauja visuotinai pripažintiems visuomenės informavimo principams. Žinoma, bet kokia abejonė ar kritika tučtuojau susilaukia atsako – siekiama mesti šešėlį, pravardžiuoti „etikos sargais“ ir pan.

Bet kokių teisinių aktų priėmimas Visuomenės informavimo srityje yra labai jautrus klausimas, nes žodžio laisvė yra pamatinė demokratinės visuomenės teisė. Bet kokie atviri etinio pobūdžio svarstymai ir pasiūlymai iškart susilaukia prieštaravimų, kad viešosios informacijos platinimas nesuderinamas su valstybinės valdžios cenzūra, pažeidžiant Konstituciją, bei piktnaudžiavimu, ribojant žodžio laisvę. Ne paslaptis, kad visuomenės informavimo priemonių savininkų komerciniai interesai vaidina nemažą vaidmenį, siekiant, kad tokių svarstymų ar abejonių iš viso nebūtų viešai skelbiama. Pastebimas ir pernelyg didelis valstybinės valdžios

polinkis į bičiulystę su kai kuriais žiniasklaidos atstovais. Abejotina, ar tas demonstratyvus artumas išeina į naudą esantiems valdžioje.

Televizijos sferoje šou biznesas valdingai, agresyviai ir ciniškai savinasi žiniasklaidos priedermes, dangstosi jomis. Tenka tiesiai pasakyti, kad daugeliu atvejų pataikaujama žemiausiam skoniui, šou standartams, susitapatinama su groteskiškais personažais, ne tik perkeltine, bet ir tiesiogine prasme klojami po kojom raudoni kilimai. Dėl to tenka tik apgailestauti. Keliaklupsčiavimas kenkia politikų autoritetui, yra pretekstas karikatūriškai pateikti realybę, o institucijų prestižą paversti patyčių objektu. Praėję Prezidento rinkimai ir ne tik jie parodė, jog pramoginė laida tampa autoriui patogiu būdu dalyvauti politinėje kovoje. Laida atlieka tam tikrą politinės partijos ar platformos vaidmenį.

Pramoginės laidos dažnai trykšte trykšta cinišku darymu, tyčiojimusi iš vertybių, kalbos. Kriminalinis, padugnių žargonas legalizuojamas ir tai viena išsigalinčios, ypač jaunimo tarpe, „sodrios keiksmazodžiais“ šnekos priežasčių.

Kvaila būtų pasisakyti apskritai prieš pramogines, popmuziką populiariančias, humoristines laidas ar bulvarinę spaudą – to neišvengia nė viena demokratinė šalis. Tačiau juk šių reiškinių net neverta sieti su žiniasklaida ir jos misija. Pramogos ir įvairių jos formų nereikia pervertinti.

Sąvokų painiojimas ir nesusigaudymas naudingas šou biznio apologetams. Bet kokia kritika iškart susilaukia jų atkirčio bei triukšmo, jog kažkas kėsina į žodžio laisvę. Tai – absurdas ir netiesa. Kritika nepelnytai žiaurios, brutali informacijos atžvilgiu, seksomanijos kritika, žmogaus pavertimo gyvuliu kritika, dorovinių principų pajuokimo ir sukarikatūrinimo kritika – visa tai demokratijos sąlygomis yra natūralūs reiškiniai, o mėginimai užčiaupti burnas šitaip manantiems tik liudija, jog amoralus verslas ginamas melagingais argumentais.

Nemaža dalis televizijos laidų negerbia žmogaus, jo nesigaili. Tai pasakytina apie kriminalines laidas, kur skubama pateikti visą informaciją apie nelaimėn pakliuvusį žmogų. Nusikaltimai eksponuojami itin detalai, prie jų nuolatos ir nemotyvuotai grįžtama, negailint kraujo, sumaitotų kūnų, šurpių detalių ir smulkmenų. Pakelių maniakas, kunigo Ričardo Mikutavičiaus žudikai ir daugybė kitų išsigimėlių tapo pretekstu įvairiais pavidalais, labiausiai šokiruojančiom formom bombarduoti žiūrovo, ypač nepilnamečio, sąmonę. Kad padugnės tapo herojais, „įžymybėm“, „autoritetais“ – neginčijamas tokių laidų ir autorių nuopelnas. Sensacijos, kriminalinės istorijos – tai kasdienis jaukas skaitytojui ir žiūrovui. Įvairios nešvankybės, purvinos ir kruvinos istorijos jau pabodusios, jos neintriguoja, reikia atkasti ir atrasti vis naujų šurpinimo būdų. Ir tokie būdai atrandami. O jei ne – kokia nors kraupi, žiauri istorija rodoma dar ir dar kartą.

Žurnalistų etikos inspektorius kartu su Lietuvos teisės universiteto specialistais surengė jau du forumus kriminogeniškumo temomis. Be įžanginio forumo praėjusių metų kovą, šiomet buvo analizuojama aukos padėtis visuomenės informavimo priemonėse. Autoritetingi specialistai, pasitelkdami gyvus pavyzdžius, remdamiesi tarptautine praktika, aliarmuoja dėl kriminalizacijos apraiškų išsigalėjimo, negatyvios įtakos augančiai kartai, jaunimui, dėl tam tikros pagalbos nusikaltėliams, kuriant vis naujus nusikaltimų vykdymo scenarijus, mitologizuojant nusikaltėlius. Būsimoose forumuose bus aptarti kiti šios temos informacijos aspektai, tačiau mes norėtume ir pageidautume didesnės talkos iš visuomenės, įvairių jos sluoksnių asociacijų pusės.

Neretai susidaro įspūdis, kad šia beatodairiškai eksploatuojama tema visokiausios „pavoingos zonos“, „abipus sienos“ ne „visiškai slaptai“, o atvirai pelnosi duoną ir nekantrauja laukdamos vis naujų tragedijų.

Užsienio ekspertai dažniausiai stebisi, kad mūsų šalyje tokio pobūdžio televizijos laidos rodomos nesilaikant etikos normų ir yra prieinamos visai auditorijai, tame tarpe ir nepilnamečiams. Mūsų šalies stojimas į Europos Sąjungą, reikia tikėtis, taps paskata tvirtai laikytis taisyklių, dėl kurių užsienio demokratinėse šalyse net nediskutuojama.

Nemaža televizijos projektų dalis yra pagrįsta tuo, kad mūsų žmonės nesuvokia savo teisių. Vargu ar didelis kūrybiškumas rodyti tam tikrą morališkai degradavusią visuomenės dalį,

pasinaudojant įvairiais nusiskundimais ar signalais, įsibrauti į privatų gyvenimą, rodyti įvairias jo puses, naudotis žmogaus neišprusimu, bejėgiškumu ir nesusigaudymu.

Teisėsaugos institucijos lengvabūdiškai ir neatsakingai teikia operatyvinę informaciją ar žinias, kai dar neišaiškinti nusikaltimai. Antra vertus, ir visuomenės informavimo priemonės privalėtų gerai pasverti, ar paskelbta informacija nepakenks tyrimui, tiesos nustatymui, ar nepasitarnaus nusikaltėlių užmačioms sumėtyti pėdas, išvengti atsakomybės, naujiems nusikaltimų scenarijams ir būdams. Deja, tokių skaudžių pavyzdžių būta ir ne vieną kartą.

Žiniasklaida neturi teisti žmogaus. Kad žmogų nuteisti gali tiktai teismas, pripažįstama, tačiau praktikoje dažnai žmogus žodžiu ar vaizdu pasmerkiamas ir netgi nuteisiamas. Tam tikrą skundų, adresuotų žurnalistų etikos inspektoriui, dalį sudaro skundai iš įkalinimo įstaigų. Šių skundų bendrinis požymis, kad viešojoje informacijoje apie įvykius pateikiami netikslūs faktai, painiojamas įtariamojo padarius nusikalstamą veiką, kaltinamojo bei nuteistojo procesinė padėtis. Šių skundų tyrimas ypatingai problemiškas.

Remdamasis Visuomenės informavimo įstatymo nustatyta kompetencija, žurnalistų etikos inspektorius nemaža šių reiškinių įvertino savo sprendimais, analizavo juos susitikimuose su vadovais, savininkais, prodiuseriais, žurnalistais, teikė pasiūlymus bei rekomendacijas.

Visoje mūsų žiniasklaidoje dirba daugybė talentingų žurnalistų – tai pasakytina ir apie centrinę, regioninę, miestų, savivaldybių teritorijose leidžiamą spaudą, ir apie televizijas, ir apie radijo stotis. Šalia vyresnės kartos žurnalistų įdomiai pasireiškia vidurinioji ir jaunoji karta.

Populiariausi žurnalistai ir visuomenės informavimo „žvaigždės“ savo darbu yra išsikovoję pripažinimą bei tinkamas darbo ir apmokėjimo sąlygas. Tačiau didžioji dalis aktyvių ir perspektyvių žurnalistų, ypač jaunųjų, dirba už minimalų atlyginimą, jiems nesudaromos sąlygos ilgalaikiai ir patikimai profesinei karjerai. Visoje visuomenės informavimo sferoje, kaip matome, dirba nemaža žmonių, kurie nėra žurnalistai, tačiau pretenduoja į šį vaidmenį.

Lietuvos teisinėje sistemoje žurnalistas nėra apibrėžtas kaip specifinis teisinių santykių subjektas. Žurnalistui įstatymai suteikia papildomų teisių (teisę gauti informaciją operatyviau, teisę neatskleisti informacijos šaltinių, teisę į akreditaciją ir pan.) bei įpareigoja laikytis žurnalistinės etikos taisyklių ir bendrų visuomenės informavimo principų. Tačiau įstatymuose neįtvirtinta žurnalistų pareiga priklausyti profesiniam susivienijimui ir laikytis tokio susivienijimo prisiimtų etinių įsipareigojimų ar būtinybė turėti atitinkamą licenciją žurnalistinei veiklai. Lig šiolei Visuomenės informavimo įstatyme žurnalistas apibūdinamas taip – tai *asmuo, kuris profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui savo iniciatyva ar pagal sutartį su rengėju arba jo pavedimu ir (ar) yra žurnalistų profesinio susivienijimo narys*. Pirmą šios sąvokos apibrėžimo problema ta, jog neįvardintas pats profesionalumas – jo kriterijai lieka neaiškūs. Visuomenės informavimo įstatyme reikėtų tiksliau apibrėžti žurnalistą kaip specifinį teisės subjektą ir tokį statusą susieti su priklausymu profesiniam susivienijimui ar atitinkama licencija žurnalistinei veiklai. Antra egzistuojančios sąvokos ir apskritai žurnalisto statuso problema – žurnalisto, kaip darbuotojo, teisinių ir socialinių garantijų trūkumas. Darbas pagal autorines sutartis – reikiamų socialinių garantijų nesuteikia. Mes suprantame, kad dėl to gali kilti karšti ginčai, tačiau vis dėlto akcentuojame profesionalumo svarbą.

Žurnalistų statuso klausimai priklauso nuo jų profesinės konsolidacijos, taip pat nuo juos vienijančios profesinės sąjungos pozicijos. Deja, pastaraisiais metais Lietuvos žurnalistų sąjungą draskė dideli nesutarimai. Tik stipri ir vieninga, aprėpianti visas žurnalistų kartas, atsinaujinanti ir atsijauninanti profesinė organizacija būtų pajėgi prisiimti etinius įsipareigojimus ir apginti savo narius. Mūsų visų pareiga – remti tokias tendencijas.

Todėl pageidautina, kad visuomenės informavimo sferoje visuotiniu sutarimu, atvirai aptarus su visuomene, nesikišant ir nediktuojant valstybės institucijoms, susiformuotų ir būtų įdiegta žurnalistų profesinio licencijavimo sistema. Jos kriterijus turėtų parengti profesinė sąjunga kartu su savireguliuojamomis institucijomis. Tik esant patikimai licencijų sistemai galima būtų atsiriboti nuo neprofesionalumo, užtikrinti aukštus etinius standartus.

Paraleliai būtų galima žengti ir kitą žingsnį – viešai ir kolektyviai aptarti su leidėjais, savininkais bendrus darbo apmokėjimo principus.

Šiandien mes neturėtume kaltinti sąžiningosios žurnalistų dalies – jų teisės nėra užtikrintos, jie neturi garantijų, priešingai – jie turi daug pareigų. Taigi mes turėtume padaryti viską, kad teisės ir pareigos (sąlygos) atitiktų pasaulyje priimtą ir seniai įsigalėjusią praktiką – įtvirtintą tam tikrą pusiausvyrą, žurnalistui siekiant teisinio subjektiškumo.

Tačiau viena žurnalistinės veiklos garantija yra nepaprastai svarbi. Tai – informacijos šaltinių apsauga. Mes galime didžiuotis, kad šis principas yra įtvirtintas Visuomenės informavimo įstatyme, kad jis nuosekliai ginamas. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra išaiškinęs, kad žurnalisto teisė neatskleisti informacijos šaltinių gali būti apribota tik tais atvejais, jei laikomasi Konvencijos 10 straipsnyje ir įstatymuose nustatytų reikalavimų. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas pripažino, kad absoliuti informacijos šaltinio apsauga prieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui. Tai reiškia, kad turėtų būti pakeistas Visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnis, nurodant, kad žurnalistas privalo atskleisti informacijos šaltinį tik išimtiniais atvejais, kai to reikalauja teismas siekdamas apsaugoti Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytas vertybes.

Žurnalistų etikos inspektoriui yra tekę nagrinėti ir skundų bei kreipimųsi dėl viešosios informacijos, platinamos internetu, etiškumo.

Interneto pagalba žaibiškai auga informacijos skleidėjų skaičius, kiekvienas individas turi galimybę laisvai raiškai ir informacijos platinimui. Virtualioje erdvėje išsitrina valstybių geografinės ribos, o kiekvienas žmogus ne vien teoriškai, bet ir praktiškai savo intelektu, talentu, kūrybiškumu gali įsiterpti į globalius informacijos mainus, virtualų pažinimą ir sąveiką. Mes galime džiaugtis ir didžiuotis, kad naujosios technologijos sėkmingai panaudojamos šiems mainams, mūsų šalies, tautos atvirumo, integracijos įtvirtinimui, kad jau imamasi propaguoti nacionalinę kultūrą, literatūrą, gimtąją kalbą – seniausia indoeuropietiška kalba tampa oficialia Europos Sąjungos kalba, jos savitumas populiarinamas. Taigi individo laisva kūrybinė raiška naujų technologijų pagalba artimiausiu metu neabejotinai plėsis.

Kartu su šiais nuostabiais privalumais bei galimybėmis mes pastebime interneto panaudojimą ir antikultūrai, necenzūriniam plūdimuisi ir koliojimuisi, nepakantumui, ksenofobinėms nuotaikoms, šmeižtui, žemiausioms aistroms. Šėtonišiausios nusikaltėlių užmačios vykdomos ir klavišų paspaudimais, o narkomanijos „nekenksmingumas“, kiti nusikaltimai gali būti propaguojami nekalčiausiomis formomis. Dėl šios srities naujumo, dėl to, kad jos reglamentavimas yra jau nebe vienos šalies, o tarptautinė problema, čia ypatingai piktnaudžiaujama anonimiškumu, dangstomasi virtualios erdvės suteikiama operatyvia teise „nematomai“, lyg iš šalies vertinti, apibūdinti, pasisavinti, nepaisyti pagarbos žmogui, intelektui, moralei, kėsিনamasi ignoruoti autorines teises. Tenka pripažinti, kad ir šioje srityje pažeidžiamos žmogaus teisės, nukenčia garbė ir orumas bei asmeninio gyvenimo privatumas.

Nors virtualūs laikraščiai yra mūsų dienų realybė, tačiau sunkiai kokiame nors teisės akte rastume užuominų apie naująją žiniasklaidą, neaišku, kokios institucijos turėtų prižiūrėti internetu platinamos viešosios informacijos procesus, kas atlieka tokios informacijos platinimo stebėseną, kas skelbia visuomenei duomenis, numatytus Visuomenės informavimo įstatymo 24 straipsnyje, apie tokios viešosios informacijos rengėjus, platintojus ir jų savininkus.

Vis dėlto tam tikras sujudimas pastebimas. Š.m. kovo 8 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 24-1002). Šios tvarkos tikslas – nustatyti viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo šiuose tinkluose nuostatas, jų įgyvendinimą ir laikymosi kontrolę. Galima pagirti šiame teisės akte esančias nuostatas dėl atsakomybės, kylančios už interneto tinklalapio turinį. Šiuo nutarimu nustatyta, jog už interneto tinklalapio turinį atsako to interneto tinklalapio ikūrėjas (valdytojas). *Kai interneto tinklalapio ikūrėjas ir valdytojas nėra tas pats asmuo, už interneto tinklalapio turinį atsako valdytojas.*

Artimiausioje ateityje šios minimo Vyriausybės nutarimo teisinės idėjos turi būti nustatytos papildant Visuomenės informavimo įstatymą arba priimant specialų įstatymą.

Akivaizdu, kad šioje dar nepažintoje sferoje taip pat būtini savireguliacijos principai bei reguliavimo ir savikontrolės institucijos, kokias turi tiek spauda, tiek radijas bei televizija.

Mums svarbu pasiekti, kad informacijos laisvės tvirtėjimą sietume su savo kalbos, nacionalinės kultūros horizontais. Šiandien visam laikui ir visados atsisveikinkime su Lietuva kaip pakraščiu ar pereinamu svetimų kariuomenių kiemu – informacijos susiejimas su kultūra, vertybių mainai atveda mus ne tik į materialines vertybes, ekonominę pažangą, gerovę, bet ir padeda mums atgauti nacionalinio orumo ir pasididžiavimo jausmus. Be šių jausmų sunku įsivaizduoti ateitį. Be savo gimtosios kalbos ir nacionalinės kultūros populiarinimo visuomenės informavimo priemonių pagalba, be mainų informacijos ir kultūros sferoje negalima apskritai įsivaizduoti ateities.

Lietuvos žiniasklaida džiaugiasi 1996 metais sukurtu savireguliacijos mechanizmu, kurį sudaro daugiausiai iš žurnalistų ir leidėjų deleguotų asmenų, institucijų atstovų sistema. Tokia savireguliacija, visų pirma, reiškia, kad valstybinė valdžia Lietuvoje yra netekusi tiesioginio poveikio visuomenės informavimo priemonėms. Tiesa, tokiose institucijose dalyvauja ir tam tikra dalis valstybinės valdžios deleguotų asmenų, tačiau tai nereiškia, jog valdžios institucijos turi kokią įtaką. Gyvenimo patirtis rodo: kad Lietuvos savireguliacijos sistema galėtų tinkamai atlikti valstybės jai deleguotas funkcijas, užtikrinti galiojančius įstatymus ir Lietuvos valstybės ratifikuotus tarptautinius sutartinius įsipareigojimus, būtinos naujos idėjos.

Būtina neatidėliotina visuomenės informavimo sektorių reguliuojančių teisinių mechanizmų peržiūra, siekiant apsaugoti žodžio laisvę nuo negatyvių tendencijų ir užtikrinti viešosios informacijos skaidrumą, padrumą bei visuomenės interesus. Mūsų nuomone, nereikia kurti naujų valstybinės priežiūros struktūrų – būtina atriboti jau sukurtų institucijų kompetenciją, suteikti įstatymų pakeitimais šioms institucijoms įgalinimus, siekiant išjudinti žurnalistų savireguliacijos sistemą iš sąstingio ir tuo pačiu išvengti tiesioginio valstybinės valdžios įsikišimo į viešosios informacijos platinimo procesus.

Galiojančios teisės normos turi refleksiškai veikti visuomeninius teisinius santykius, t.y. turėti grįžtamąjį ryšį. Jeigu priėmėme Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą, tai turėtų mažėti tokios informacijos kiekis. Tačiau šiandien taip nėra. Tai ir skatina mus ieškoti teisinių mechanizmų tokiam poveikiui pasiekti.

Pagal Visuomenės informavimo įstatymą viešosios informacijos rengėjų ir platintojų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijų sistemą sudaro tokios institucijos: Vyriausybės įgaliota institucija visuomenės informavimo srityje – Kultūros ministerija, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos radijo ir televizijos komisija. Dar galima būtų paminėti visuomeninio transliuotojo Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos aukščiausią valdymo organą – Lietuvos radijo ir televizijos tarybą bei Spaudos, radijo bei televizijos rėmimo fondą. Taigi net šešios institucijos atsakingos už įstatymų ir etikos normų laikymąsi visuomenės informavimo srityje, jau nekalbant apie teismines institucijas, kurios konstituciškai gina žmogaus teises. Reikėtų dar papildyti, kad kai kuriuos reklamos klausimus nagrinėja Nacionalinė vartotojų teisių taryba prie Teisingumo ministerijos ir Konkurencijos taryba.

Televizijos sferą reguliuojančios institucijos neturėtų būti tiesiogiai priklausomos nuo transliuotojų finansiškai. Dėl šios priežasties problemiška atrodo Lietuvos radijo ir televizijos komisijos reikalavimai transliuotojams.

Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijoje turėtų būti labiau atstovaujama periferijos ir regioninė spauda. Kai kurios asociacijos yra praradusios įtaką. Ne visai suprantama, kodėl, tarkime, rašytojams turėtų rūpėti licencijų išdavimas komerciniams transliuotojams, šios kūrybinės organizacijos atstovo dalyvavimas kolektyvinėje etikos institucijoje būtų labiau suprantamas.

Kaip žinia, Visuomenės informavimo įstatyme nuo 1996 metų yra įteisinta Vyriausybės įgaliota institucija, kuri pagal įstatymo nuostatas turėtų vykdyti visuomenės informavimo įstatymų priežiūrą. Tik po penkerių metų, t.y. 2001 m. kovo 29 d., Lietuvos Respublikos

vyriausybės nutarimu Nr. 342.⁸ Kultūros ministerija įvardinta kaip Vyriausybės įgaliota institucija, kuri koordinuoja valstybės politikos visuomenės informavimo srityje įgyvendinimą. Nežinia, ar tokios institucijos įvardijimo pareikalavo stojimo į Europos Sąjungą politika, taip pat galima būtų ginčyti, ar iš viso turi būti valstybės politika visuomenės informavimo srityje. Yra Konstitucija, Lietuvos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutartys, galiojantys įstatymai ir jų laikymąsi prižiūri įgaliotos institucijos.

Siekiant įtvirtinti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos kaip visuomeninio transliuotojo statusą, būtina įgyvendinti įstatymo nuostatas dėl abonementinio mokesčio įvedimo bei peržiūrėti šios institucijos aukščiausiojo valdymo organo (Lietuvos radijo ir televizijos tarybos) sudarymo tikslingumą. Reikėtų apsvarstyti klausimą, ar iš viso reikalinga Lietuvoje formuoti dvi transliuotojų veiklą prižiūrinčias institucijas. Kaimyninių šalių (pavyzdžiui, Latvija, Lenkija), taip Vakarų Europos šalių patirtis rodo, kad audiovizualiniame sektoriuje pakanka vieno regulatoriaus, kurio veikloje turėtų dalyvauti daugiau akademinės ir teisinės visuomenės atstovų. Būdina nuosekliai vykdyti įstatymo nuostatas dėl komercinės reklamos mažinimo Lietuvos nacionaliniame radijuje ir televizijoje.

Kartu su Prancūzijos ekspertais vykdytas PHARE „Dvynių“ projektas yra suteikęs progą mūsų visuomenės informavimo principus labiau apmąstyti europinių principų kontekste, įsisavinti teigiamą patyrimą, kuriuo pasiryžusios dosniai dalintis su mumis senų demokratijos ir žodžio, informacijos laisvės tradicijų valstybės.

Po metinės ataskaitos svarstymo Seimas įpareigojo žurnalistų etikos inspektorių pateikti patobulintų etikos kodeksų ir viešų išipareigojimų visuomenei projektus. Dėl transliuotojų etikos kodekso surengtas susitikimas su transliuotojais, aptartas jų pateiktas projektas. Įvyko susitikimai su vadovais ir probleminių laidų prodiuseriais bei autoriais. Šias konsultacijas bei bendradarbiavimą žurnalistų etikos inspektorius reguliariai inicijuos ir ateityje.

Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas apibrėžia žurnalistų ir leidėjų teises ir pareigas, tačiau nenumato atsakomybės jų pažeidimo atveju, jo normos daugeliu atvejų jau nebeatitinka nūdienos reikalavimų. Atsirado neigiamų gyvenimo reiškinių, kurių atspindėjimas kelia etines kolizijas (AIDS/ŽIV infekuotųjų, prekybos moterimis, savižudybių ir pan. temos). Todėl praktikoje šis kodeksas yra neveiksmingas ir kritikuojamas net pačių žurnalistų⁹.

Atsižvelgiant į šio dokumento formą, teisiniu požiūriu jame trūksta bendrosios dalies, kurioje būtų pateiktos esminės sąvokos, jų išaiškinimai, kiti kodekse vartotini terminai, tokie kaip *visuomenės informavimo priemonė, viešoji informacija, viešosios informacijos rengėjas, žurnalistų teisė neatskleisti šaltinio, žmogaus garbė ir orumas, sveikatos informacija, privatus gyvenimas, viešas asmuo, viešoji vieta* ir kitos sąvokos, dėl kurių praktikoje iškyla didesnių diskusijų. Pastaruoju metu rengiamos žurnalistų etikos kodekso pataisos.

Pažymėtina, jog Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija rengia *Memorandumą*, kuris turėtų būti pateiktas pasirašyti visuomenės informavimo priemonių savininkams ir vadovams.

Žinoma, specializuotų susitikimų su viešosios informacijos rengėjais, platintojais, žurnalistais reikia ir daugiau. Reguliariau turėtų susitikinėti ir bendradarbiauti savireguliuojamo institucijos. Svarbią reikšmę teikiu rudenį įvyksiančiai tarptautinei konferencijai dėl viešosios informacijos nepilnamečiams etinių pasekmių ir negatyvaus poveikio.

Žurnalistų etikos inspektorius rengia bendranacionalinio susitarimo dokumentą, kurį turėtų pasirašyti ne vien viešosios informacijos subjektai, savireguliuojamo institucijos, bet ir platus ratas visuomenės asociacijų, politinių partijų atstovų. Šiame susitarime būtų fiksuoti svarbiausi bendradarbiavimo principai, susitarta, kokie reiškiniai netoleruoti ir kenkiantys visuomenės demokratizmui bei jos pažangai.

⁸ 2001 m. kovo 29 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Nr. 342 // Žin., 2001 Nr. 29-929.

⁹ Juozapavičius R. Etikos Kodekso vaidmuo Lietuvos Žiniasklaidos etikos raidoje. Filosofijos magistro darbas. Oslo Universitetas. Žiniasklaidos ir Komunikacijų skyrius. Rudens semestras. 1997.

NEPILNAMEČIŲ APSAUGA NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO

Vis dažniau reikšmingą vietą televizijoje, spaudos ir interneto puslapiuose užima smurto, prievartos, nusikalstamos veikos, savižudybių, šeimos ir privataus gyvenimo, intymių santykių subtilybių smulkmeniški atspindžiai. Televizijos laidose labiausiai žiūrimu laiku modeliuojama nusikalstama veika, piešiami spalvingi nusikaltėlių portretai, pateikiami jų interviu, aiškinami nusikaltimo motyvai, savižudybių priežastys bei metodai. Dažnai tokios informacijos pateikimas yra savitikslis. Kalbant apie nusikaltimus padariusius ar įtariamuosius, savižudžius ar mėginusius nusižudyti – nepilnamečius, spaudoje ir televizijoje neapdairiai pateikiami jų asmens duomenys, atvaizdai, imami interviu, leidžiantys atpažinti nepilnamečius. Tuo būdu neabejotinai pažeidžiami jų interesai bei orumas. Čia nepilnamečiai – įvairių nusikaltimų, o ypač seksualinės prievartos aukos, liudininkai – neapsaugoti nuo viešumo, perdėto visuomenės dėmesio ar tiesiog smalsumo.

Kai kurios Europos Sąjungos šalys, praėjusios visiškos informacijos laisvės, be jokių apribojimų ar draudimų, etapą, vėl grįžta prie tam tikros „cenzūros“ sąvokų, transliavimo laiko ribojimo ar „švaraus turinio“ reikalavimų (angl. „white-list information“) ir panašių nepilnamečių apsaugos priemonių. Šios priemonės ir griežti įpareigojimai viešosios informacijos rengėjams yra seniai įtvirtinti Europos Sąjungos šalių teisės aktuose, veiklos kodeksuose. Dabar yra galvojama apie vieningą Europos audiovizualinės politikos koncepciją ir sutelktas pastangas bei pajėgas šios svarbios srities reglamentavimui.

Europos Sąjungos programinis dokumentas, vadinamoji „Žalioji knyga“ (angl. „Green Paper“) susieja nepilnamečių ir žmogaus orumo apsaugą į vientisą nedalomą procesą. Jeigu vaiko teisės ir interesai yra nuolat pažeidžiami, vargu ar užaugs orus ir garbingas žmogus.

Nepilnamečių apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, tam tikrus įstatymu apibrėžtus kriterijus atitinkančios informacijos ribojimas, jos klasifikavimas ir žymėjimas garso bei vaizdo priemonėmis, išpėjimai vartotojams anaipol nėra informacijos laisvės suvaržymas arba „cenzūra“. Suaugusiam žmogui, turinčiam susiformavusias pažiūras į gyvenimo įvykius bei reiškinius, taip pat kritinį požiūrį į informaciją apie juos, niekas negali riboti informacijos laisvės. Tačiau vaikai ir jaunuoliai turi būti apsaugoti nuo žalos jų fiziniam, psichiniam bei doroviniam vystymuisi, nuo neigiamo informacijos poveikio asmenybės brandai.

Viena iš perspektyviausių asmenybės ugdymo krypčių yra „mokymas apie visuomenės informavimo priemones“ arba *interakcija*, tam tikro santykio su informacija formavimas (angl. „media education“). Vienas pagrindinių šio mokymo uždavinių – kad vaikai matytų neigiamą informaciją, ypač smurtą, nusikaltimus – iš perspektyvos, distancijos, o ne kaip realybės atspindį, „langą į tikrovę“, nors to siekia kai kurios visuomenės informavimo priemonės. Tai yra išmonė, tyčinis vaizduotės produktas, subjektyvus požiūris į tikrovę.

Tyrimais pagrįsta, jog žiūrovas, skaitytojas, ypač jei jis yra nepilnametis, vaikas, paprastai jaučia „empatijos, užuojautos, gailesčio alkį“. Visuomenės informavimo priemonės moko vaiką smalsauti, kištis į privatų gyvenimą, net tyčiotis, išjuokti – bet ne gailėti, užjausti arba pasisemti išminties, būti atsargiam, rūpestingam, suprasti, gerbti žmogų, ypač tragedijos ar nelaimės akivaizdoje.

Seniai kalbame apie nepilnamečių apsaugą nuo jiems žalingos informacijos poveikio. Pirmieji iniciatyviniai žingsniai, siekiant apginti nepilnamečius nuo jiems žalingos informacijos poveikio buvo žengti priimant pamatinius tarptautinius dokumentus bei išipareigojant laikytis juose nustatytą, tarptautinės bendrijos aprobuotą reikalavimų.

1995 metais Lietuva ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją¹⁰. Valstybė išipareigojo apsaugoti vaiko teises, ginti jo interesus ir žmogišką orumą, užtikrinti vaiko gerovę. Vaikai turi teisę būti ypač globojami ir remiami, apsaugoti nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ir psichologinio smurto, kankinimo, konfliktų, įžeidimų ir patyčių, bet kokio piktnaudžiavimo,

¹⁰ 1995 m. liepos 3 d. ratifikuota Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Žin., 1995, Nr. 60-1501.

priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo, nežmoniško, grubaus, vaiko orumą žeminančio suaugusiųjų elgesio, bausmių.

Konvenciją ratifikavusios valstybės-dalyvės pripažįsta svarbų masinės informacijos priemonių vaidmenį ir rūpinasi, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija, kuri:

- 1) prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės ir skatina jo fizinį bei psichinį vystymąsi;
- 2) skatina visuomenės informavimo priemones platinti informaciją, naudingą vaikui socialiniu ir kultūriniu požiūriu;
- 3) skatina formuoti principus, padedančius apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos ir medžiagos (konvencijos 17 straipsnis).

Vertinant visuomenės informavimo kokybę, labai svarbūs yra ugdymo ir mokymo aspektai (pagarba gimtajai kalbai, užsienio kalbų mokymasis, gamtos, istorijos ir kultūros pažinimas, estetika ir etika, bendravimo menas ir kt.)

2000 metais Lietuva ratifikavo Europos konvenciją dėl televizijos be sienų¹¹, kurios 7 straipsnis „Transliuotojo įsipareigojimai“ teigia:

- 1) visos programos laidos tiek savo forma, tiek turiniu turi gerbti žmogaus orumą ir pagrindines žmogaus teises;
- 2) laidos jokia būdu negali:
 - a) būti nepadorios ir ypač turėti pornografijos elementų,
 - b) perdėtai akcentuoti smurtą arba kurstyti rasinę neapykantą;
- 3) laidos, kurios galėtų pakenkti fiziniam, protiniam ar moraliniam vaikų ir paauglių vystymuisi, neturi būti rodomos tuo metu, kai vaikai ir paaugliai dėl transliacijos ir priėmimo laiko galėtų jas matyti.

Žengdama į Europos Sąjungą, Lietuva privalo laikytis šių tarptautinių sutarčių ir juose numatytų įsipareigojimų, o jos visuomenės informavimo priemonės turi kuo skubiau priimti savanoriškus, savireguliacija paremtus įsipareigojimus, veiklos ir etikos kodeksus.

Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijoje dėl žurnalistikos etikos Nr. 1003 (1993) nustatyta, jog atsižvelgiant į ypatingą informavimo priemonių, ypač televizijos, įtaką vaikų ir jaunimo pažiūroms, žurnalistai ir transliuotojai turi vengti laidų, pranešimų ir vaizdų, šlovinančių smurtą, pasipelnymo tikslais demonstruojančių seksą, skatinančių vartotojišką požiūrį ar sąmoningai vartojančių netinkamą kalbą¹².

2002 m. rugsėjo 18 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas.¹³ Šio įstatymo 9 straipsnis nustatė institucijas, atsakingas už šio įstatymo vykdymą. Pagrindinę priežiūrą, saugant nepilnamečius nuo jiems žalingos informacijos turėtų atlikti žurnalistų etikos inspektorius. Nors dar neįsigaliojo būtini poįstatyminiai teisės aktai, šiam tikslui prie Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos jau yra sukurta nepriekaištingos reputacijos specialių žinių turinčių ekspertų grupė, kuri vertina viešosios informacijos poveikį nepilnamečiams ir teikia savo išvadas žurnalistų etikos inspektoriumi. Ši ekspertų grupė sudaryta atsižvelgiant į Lietuvos radijo ir televizijos tarybos, Lietuvos radijo ir televizijos komisijos, Kultūros ministerijos, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pasiūlymus.

2002 m. gruodžio mėnesio pradžioje į ekspertų grupę paskirti šie ekspertai:

Lilijana Astra – Lietuvos kultūros, filosofijos ir meno instituto Dabartinės filosofijos skyriaus vyr. mokslo bendradarbė, Lietuvos teisės universiteto Valstybinio valdymo fakulteto Filosofijos katedros docentė, daktarė; *Rasa Bieliauskaitė* – Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Klinikinės ir organizacinės katedros docentė, daktarė; *Vytautas Blažys* – Respublikinės

¹¹ 2000 m. vasario 17 d. ratifikuota Europos konvencija dėl televizijos be sienų // Žin., 2000, Nr. 29-805.

¹² 1995 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. I-1046 Dėl pritarimo Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijai dėl žurnalistikos etikos // Žin., 1995, Nr. 85-1918.

¹³ 2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas Nr. IX-1067//Žin., 2002. Nr. 91-3890.

universitetinės ligoninės Vaiko raidos centro direktoriaus pavaduotojas medicinai, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Vaikų psichiatrijos ir socialinės pediatrijos centro asistentas; *Jolanta Borisaitė* – Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertė-koordinatorė; *Antanas Bukauskas* – Lietuvos teisės universiteto Valstybinio valdymo fakulteto Viešojo administravimo katedros asistentas; *Julius Dautartas* – Panevėžio teatro „Menas“ meno vadovas, režisierius; *Petras Ragauskas* – Lietuvos teisės universiteto Teisės filosofijos katedros doktorantas, Teisės instituto direktoriaus pavaduotojas; *Gintautas Valickas* – Vilniaus universiteto Bendrosios psichologijos katedros profesorius, daktaras; *Skirmantas Valiulis* – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos instituto docentas.

Ekspertų grupė dirba pagal pačių priimtą ir žurnalistų etikos inspektoriaus patvirtintą veiklos reglamentą. Remiantis reglamentu, grupės darbą koordinuoja ekspertas-koordinatorius. Ekspertų veikla grindžiama individualiu parengiamuoju darbu. Inspektoriaus pavedimu koordinatorius skiria ekspertams užduotis ekspertizėms. Ekspertų grupės išvados ir kiti sprendimai yra priimami ekspertų grupės posėdyje balsų dauguma.

Ekspertų grupė:

- 1) žurnalistų etikos inspektoriaus pavedimu atlieka reiškinių, kurie daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, analizę (tyrimą);
- 2) žurnalistų etikos inspektoriaus pavedimu parengia neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos vertinimo specialiąją metodiką (toliau – metodika). Ši metodika parengiama, vadovaujantis Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 ir 5 straipsniais, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija dėl žurnalistikos etikos bei kitais teisės aktais;
- 3) teikia išvadas žurnalistų etikos inspektoriui dėl viešosios informacijos priskyrimo prie informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi;
- 4) teikia išvadas žurnalistų etikos inspektoriui dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos ir jos taikymo;
- 5) atlieka kitas žurnalistų etikos inspektoriaus užduotis, kurios reikalingos, vykdant Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą.

Ekspertų grupės veiklos formos pasižymi individualiu ekspertų darbu pagrįstų išvadų teikimu bei posėdžiais, kuriuose paprasta dalyvaujančių ekspertų balsų dauguma priimama bendra išvada dėl viešosios informacijos priskyrimo prie informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, taip pat kiti sprendimai ar rekomendacijos.

Atsižvelgiant į ekspertų grupės veiklos sritį, jos problematiką, ekspertai atlieka ne tik reaktyvų (vertinimas, skundai, analizė, išvados – angl. „*reaction*“), bet ir proaktyvų vaidmenį (rekomendacijos, ugdymas, švietimas – angl. „*media education*“).

Ekspertai tiria televizijos laidas, spaudoje esančias publikacijas, kuriose yra smurtinio, erotinio, brutalaus pobūdžio informacijos, nešvankios kalbos. Nagrinėjamos taip vadinamos „suaugusiųjų temos“ (angl. „*adult themes*“) – prostitucija, seksualinė prievarta, pedofilija, sadizmas, žiaurūs nusikaltimai, smurtas šeimoje ir pan.

Šiuo metu ekspertų analizės pagrindu formuojamos šios rekomendacijos:

- 1) smurtas, savižudybė, nusikaltimas, seksualinė prievarta – negali būti sensacijos, komercijos (pelno vaikymosi ar reitingų), pasimėgavimo ar pramogos objektas;
- 2) dažnas ir neatsakingas neigiamo poveikio informacijos skelbimas skatina imitacijos efektą, verčia skaitytojus ir žiūrovus pervertinti šių reiškinių pavojų realiame gyvenime, silpnina visuomenės budrumą bei emocines reakcijas jų atžvilgiu;

- 3) kokybiškam visuomenės informavimui būtini pozityvūs tikslai: švietimas ir mokymas, neigiamų socialinių reiškinių prevencija, visuomenės vertybių raiška ir etikos normų propagavimas, asmenybės ir piliečio ugdymas;
- 4) žiniasklaida gali padėti įveikti socialines bei psichologines krizes pateikdama vertingą informaciją: propaguodama teigiamus pavyzdžius, vertybes, pozityvius asmeninių problemų ir tarpasmeninių konfliktų sprendimo būdus, įvairias socialinės pagalbos formas ir pan.

Smurtinio, erotinio, brutalaus ar nešvankaus turinio televizijos laidos negali ir neturi būti rodomos labiausiai žiūrimu, visai auditorijai skirtu laiku, t.y. nuo 6 iki 21 valandos (siūloma laiko riba – 21 valanda, angl. „watershed“). Tuo tarpu Lietuvos televizijose laidos su kriminalinės dramos elementais transliuojamos ankstyvu vakaro metu (tarp 19-21 val.):

4 lentelė

Laida	Televizijos kanalas	Laidos laikas
„Pavojinga zona“	LNK	20.20
„Abipus sienos“	TV3	19.10
„Visiškai slaptai“	LNK	20.20
„Farai“	TV3	19.10
„Srovės“	LNK	19.10
„Be tabu savaitė“	TV3	19.10
„Teismas“	LNK	19.10
„TV pagalba“	TV3	20.00

Klausimas šių laidų rengėjams, visuomenės informavimo priemonių atstovams, o drauge ir plačiajai auditorijai: ar visada norėtumėte būti siužetų ir publikacijų „herojų“ vietoje, patirti jų kančias ir skausmą, ar norėtumėte, kad tokioje situacijoje atsidurtų jūsų artimieji, vaikai, draugai, bičiuliai?

Atsižvelgdamas į ekspertų grupės išvadas, žurnalistų etikos inspektorius viešai paskelbė:

1) š.m. balandžio 30 d. sprendimą dėl nepilnamečių seksualinės prievartos temos laidose „Pavojinga zona“ (LNK, 2003-02-27, 2003-03-13, 2003-03-20, 2003-03-27);

2) š.m. gegužės 22 d. sprendimą dėl nepilnamečių savižudybių temos ir duomenų apie juos pateikimo publikacijose: „Pusbroliai mirčiai pasirinko tą pačią dieną“ („Lietuvos rytas“, 2003-02-03, Nr. 27/3683), „Moksleivės ir vedusio vyro meilės romaną nutraukė mirtis“ („Lietuvos rytas“, 2003-03-03, Nr. 51/3707), „Du šešiolikmečiai gyvenimą baigė kilpoje ant vienos šakos“ („Lietuvos rytas“, 2003-03-03, Nr. 51/3707), „Meilės romanas baigėsi šiurpia tragedija“ („Respublika“, 2003-03-03, Nr. 51/3895), „Šešiolikmečiai mirties paslaptį nusinešė į kapus“ („Lietuvos rytas“, 2003-03-05, Nr. 53/3709), „Slaptos meilės liepsna merginos ateitį pavertė pelenais“ (laikraščio „Lietuvos rytas“, 2003-03-08, Nr. 56/3712 priedas „Gyvenimo būdas“, Nr. 10/476), „Išėjęs iš gyvenimo trylikametis užminė mįslę“ („Lietuvos rytas“, 2003-03-13, Nr. 59/3715), „Netikėta moksleivio mirtis – neįminta mįslė“ („Respublika“, 2003-04-19, Nr. 91/3935).

Šie sprendimai priimti, surinkus atskirus reiškinius apibendrinančią informaciją, kuri viešai skelbta Lietuvos visuomenės informavimo priemonėse – tiek spaudoje, tiek ir televizijoje. Sprendimų esmė – visuomenės informavimo priemonėse viešai paskelbta tokia informacija, kuri, remiantis Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymu, yra besąlygiškai draudžiama. Atskirų reiškinių vertinimas parodo esminį problemos turinį, tačiau praktikoje, vadovaujantis įstatymo raide, vertinami ir pavieniai atvejai.

Kalbant apie nepilnamečių apsaugą visuomenės informavimo srityje, nepaprastai svarbu suvokti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatas. Deja, praktikoje neretai visuomenės informavimo priemonė ne tik nepaiso, bet ir nežino šių nuostatų. Dėl šios priežasties būtinas ir tam tikras visuomenės švietimas.

Žurnalistų etikos inspektorius dėl šios problematikos rengia specializuotus susitikimus su viešosios informacijos rengėjais, platintojais, žurnalistais. Šios idėjos keltos ir svarstytos su kitomis savireguliacijos institucijomis.

Siekiant apsaugoti nepilnamečius nuo jiems žalingą poveikį darančios viešosios informacijos, bendradarbiavimas tarp savireguliacijos institucijų tampa prioritetine sąlyga. Nors Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas deklaratyviai nustato žurnalistų etikos inspektoriumi teisę naudotis Lietuvos radijo ir televizijos komisijos monitoringo duomenimis, tačiau komisija neatlieka pastovaus turinio monitoringo, be to komisijos administracinės pajėgos yra per mažos atlikti kokybišką bei išsamią televizijos bei radijo programų stebėseną.

Neatmetame galimybės, jog ateityje šalia Žurnalistų etikos inspektoriatu tarnybos esančią ekspertų grupę informacija turėtų aprūpinti stebėjimo grupė. Ji atliktų išsamų spaudos leidinių monitoringą, peržiūrėtų televizijos laidas ir parengtų medžiagą ekspertizėms dėl nepilnamečių apsaugos visuomenės informavimo priemonėse.

Nors priimtas specialusis įstatymas, suburta ekspertų grupė, tačiau iki šiol neegzistuoja kelios grandys, dėl kurių negalima tinkamai vykdyti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų ir tuo pačių taikyti jame numatytas sankcijas pažeidėjams. Paminėtina tai, kad iki šiol nėra priimti Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimai, numatantys tam tikrą atsakomybę už minėto įstatymo pažeidimus.

Žurnalistų etikos inspektoriumi norima suteikti teisę nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas bei skirti administracines nuobaudas dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų. Tačiau siekiant papildyti Administracinių teisės pažeidimų kodeksą teisės normomis, nustatančiomis teisę skirti administracines nuobaudas už viešosios informacijos, priskirtos viešosios informacijos kategorijai, kuri ribojama skelbti ir platinti, skelbimo ir platinimo tvarkos, taip pat už tokios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos keliamų reikalavimų pažeidimus, turi būti laikomasi Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse numatytų procesinių garantijų, išaiškinamos konkrečios bylos aplinkybės.

Esu įsitikinęs, kad administracinių teisės pažeidimų bylos visapusišką ir objektyvų nagrinėjimą, išsprendžiant ją tiksliai pagal įstatymus, gali užtikrinti tik teismas. Todėl manau, jog pagal administracinių teisės pažeidimų bylų žinybingumą, tikslinga šių administracinių teisės pažeidimų bylas perduoti nagrinėti teismui, paliekant žurnalistų etikos inspektoriumi teisę surašyti atitinkamo administracinio teisės pažeidimo protokolą.

Be to Administracinių teisės pažeidimų kodekse nėra teisės normos, kuri užtikrintų inspektoriatu reikalavimų vykdymą. Žurnalistų etikos inspektorius yra įsitikinęs, kad jo sprendimai turėtų būti tik teikimas teismui, kuris priimtų nutartį ir tai atitiktų teisinius valstybės principus. Žmogaus ir nepilnamečių teisių gynimas turėtų vykti analizuojant ir polemizuojant, aiškinantis. Bet kurios sankcijos – išimtinis dalykas.

Administracinių teisės pažeidimų kodekso tam tikrų nuostatų nebuvimas nėra vienintelė problema, siekiant įgyvendinti nepilnamečių apsaugą visuomenės informavimo srityje.

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas įpareigojo žurnalistų etikos inspektoriumi, atsižvelgiant į ekspertų išvadą bei savireguliacijos institucijų pasiūlymus, parengti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemą, kurią patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Nutarimo projektas dėl ribojamos viešosios informacijos skelbimo bei platinimo tvarkos ir jos žymėjimo garso bei vaizdo priemonėmis sistemos buvo parengtas drauge su Vyriausybės įgaliota institucija visuomenės informavimo srityje – Kultūros ministerija. Nors projektas buvo pateiktas vertinimui kitoms atsakingoms institucijoms, iki šiol minėta tvarka bei žymėjimo sistema nėra įtvirtinta poįstatyminiu teisės aktu – Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu, kuris panaikins 1996 metais priimtą Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą „Dėl

erotinio ir smurtinio pobūdžio spaudos leidinių, kino filmų ir videofilmų, radijo ir televizijos programų platinimo tvarkos patvirtinimo”¹⁴.

Svarbiausi naujojo nutarimo projekto punktai yra:

- 1) privalomas nepilnamečiams ribojamos viešosios informacijos indeksavimas pagal amžiaus cenzą ir jos žymėjimas atitinkamais simboliais (A, N-7, T, N-16, S);
- 2) neigiamo poveikio informacijos ribojimas nepilnamečiams jos transliavimo laiku, įspėjimais, vaizdo ir garso priemonėmis, specialiu spaudos leidinių įpakavimu bei informavimu apie jų tinkamumą nepilnamečiams bei pobūdį renginiuose.

Pasinaudodami teigiama Europos Sąjungos šalių patirtimi ir atsižvelgdami į transliuotojų pasiūlymus, svarstome ir kitus televizijos programų klasifikavimo ir žymėjimo būdus.

Visos šios priemonės yra būtinas žingsnis įgyvendinat Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, Europos konvencijos dėl televizijos be sienų, Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatas.

Ekspertų grupė, išanalizavusi neigiamo poveikio nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos kriterijus bei įstatymo nuostatas, įstatyme įvardintų atskirų reiškinių bei sąvokų turinį, parengė viešosios informacijos specialiosios vertinimo metodikos pagrindus.

Etinės – moralinės žiniasklaidos normos, žmogaus teisių bei orumo ir nepilnamečių apsaugos principai turi būti įtvirtinti veiklos etikos kodeksuose ir licencijose, įforminti sutarčių tarp viešosios informacijos rengėjų ir turinį reglamentuojančių institucijų forma ar pan. Nesilaikantiems kodekso normų, įsipareigojimų ar licencijos sąlygų turi būti taikomos tinkamos sankcijos.

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 9 straipsnyje be žurnalistų etikos inspektoriatų yra įvardintos ir kitos institucijos, kurios atsakingos už minėto įstatymo nuostatų įgyvendinimą: Lietuvos radijo ir televizijos taryba, Lietuvos radijo ir televizijos komisija, Kultūros ministerija, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.

Ne visai galima sutikti su tuo, kad baudas transliuotojams skirtų Lietuvos radijo ir televizijos komisija, kuri pati išlaikoma iš transliuotojų lėšų.

Užuot modeliaavę nusikaltimus, savižudybes, seksualinę prievartą, įmantrias erotines fantazijas, viešosios informacijos rengėjai verčiau pagalvotų apie neigiamų socialinių reiškinių prevencijos būdus, socialaus, profesinio, pilietinio elgesio modeliavimą, tautinio identiteto, šeimos ir moralės vertybių formavimą bręstančiai asmenybei. Tai būtų vertinga paslauga Lietuvos visuomenės ateičiai.

Mes privalome glaudžiai bendradarbiauti ir nuosekliai siekti, kad visuomenės informavimo vaidmuo bei prestižas mūsų gyvenime dar labiau išaugtų.

Šį svarbiausią uždavinį pilnai įgyvendinsime, jei labiau pasitikėsime vieni kitais, puoselėsime toleranciją ir kūrybiškumą.

Būdami Europos Sąjungoje, privalėsime laikytis deklaruojamų principų ir normų, nuo kurių iki šiol nukrypdavome. Turėsime labiau gerbti tarptautinius dokumentus, visuotinai pripažintas etikos normas. Mes turėsime keistis informacija, laidomis, programomis, įgyvendinti konvencijas, kurias esame ratifikavę. Šie vertybių mainai neabejotinai mus praturtins.

Aš matau naujai atsiveriančias galimybes visuomenės informavimo priemonių pagalba platinti mūsų kalbos, istorijos, nacionalinės kultūros vertybes, atskleisti ir parodyti mūsų savitumą.

Esu įsitikinęs, kad, stiprindami konstruktyvų dialogą, mes galime prisidėti prie dar didesnio žiniasklaidos demokratizmo, objektyvumo ir kultūros, kokybiškai praturtinti etikos kodeksus, savitarpio įsipareigojimus, savireguliacijos sistemą. Visa tai padės harmonizuoti išraiškos laisvę.

¹⁴ 1996 m. rugsėjo 25 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1111 „Dėl erotinio ir smurtinio pobūdžio spaudos leidinių, kino filmų ir videofilmų, radijo ir televizijos programų platinimo tvarkos patvirtinimo“ // Žin., 1996 Nr. 92-2161.

Atėjo metas priimti nacionalinio susitarimo lygio dokumentą dėl visuomenės informavimo etinės doktrinos principų. Šį dokumentą reikėtų apsvarstyti su visais suinteresuotaisiais – profesionalais, visuomene, jos asociacijomis, politinėmis partijomis. Tokio dokumento pasirašymas po plataus svarstymo ir diskusijų sustiprintų visuomenės informavimo, žiniasklaidos, žurnalistų vaidmenį mūsų gyvenime, padėtų išvengti daugelio blogybių, trūkumų ir nesusipratimų.

Visa tai leidžia optimistiškai vertinti mūsų bendro darbo ir bendradarbiavimo galimybę. Pinigai, egoistinis interesas, cinizmas, demoralizacija niekados neįveiks sąžiningo ir teisingo troškimo atspindėti tiesą apie mūsų valstybės ir tautos gyvenimą šioje ateičiai lemtingoje istorinėje kryžkelėje.

Baigdamas aš noriu pabrėžti, jog žurnalistų etikos inspektorius veikia, nedidelės jo tarnybos, užtikrinančios dviejų programų įgyvendinimą, darbas neturėtų būti pagrįstas vien sankcijomis. Mano įsitikinimu, ši veikla turi atitikti ombudsmeno, ginančio žmogaus teises visuomenės informavimo srityje, darbo pobūdį. Žurnalistų etikos inspektorius sprendimai turėtų būti labiau prieinami visuomenei.

Mes laisvi reikšti savo mintis ir įsitikinimus, dabar reikia pasiekti, kad tą laisvę lydėtų aukštesnė kultūra ir didesnė atsakomybė.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nors sukurta skaitlinga visuomenės informavimo priemonės prižiūrinčių institucijų sistema, tačiau jų darbas gali būti efektyvesnis. Tokios institucijos neturi pakankamai įgaliojimų savo atliekamoms funkcijoms vykdyti, jų kompetencija nesudaro aiškios profesionalams ir visuomenei sistemos. Reikėtų keisti kai kurių institucijų formavimo tvarką.
2. Vertėtų atlikti galiojančios teisinės bazės visuomenės informavimo srityje peržiūrą. Būtina suburti darbo grupę, kuri parengtų visuomenės informavimo įstatymo ir su juo susijusių kitų teisinių aktų pakeitimų paketą. Į tokią darbo grupę turėtų būti įtraukti, visų pirma, nepriklausomi žmogaus teisių bei žiniasklaidos ir konstitucinės teisės ekspertai. Svarbiausias jų atrankos faktorius turėtų būti kompetencija, o ne lojalumas vienai ar kitai partijai ar nuolankumas vienai ar kitai visuomenės informavimo priemonei.
3. Naujomis teisinių aktų pataisomis turėtų būti siekiama, pirmiausiai, suvienodinti Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas su Europos konvencijos dėl televizijos be sienų, Civilinio kodekso, kitų tarptautinių teisinių aktų ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais dėl Visuomenės informavimo įstatymo normų neatitikimo Konstitucijai nuostatomis, taip pat išvengti galimų kolizijų.
4. Rengiant tokį teisinių aktų pakeitimo paketą, reikėtų: peržiūrėti žurnalistų savireguliacijos institucijų sistemą, jų formavimo principus bei kompetenciją; apsispręsti dėl to, kas turi atlikti koordinavimo vaidmenį; apsispręsti dėl dviejų savireguliacijos dalyvių audiovizualiniame sektoriuje; atriboti savireguliacijos institucijų kompetenciją, atsisakant funkcijų dubliavimo, įvedant kiekvienos šių institucijų prioritetines veiklos sritis.
5. Visuomenės informavimo demokratizmo būtiniausia sąlyga yra patikimų profesinių garantijų žurnalistui teisinis užtikrinimas. Todėl Visuomenės informavimo įstatyme reikėtų apsispręsti dėl žurnalistų kaip specifinio teisės subjekto statuso ir jį susieti su priklausymu žurnalistų profesiniam susivienijimui ir žurnalistinės etikos normų laikymusi bei licencija. Numatyti žurnalistų savireguliacijos institucijoms galimybę atimti teisę verstis žurnalistine veikla asmenims, kurie sistemingai nesilaiko žurnalistinės etikos.
6. Žurnalistinės etikos taisyklės yra suformuluotos Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse bei Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijoje Nr. 1003 (1993) dėl žurnalistikos etikos. Kai kurios tarptautinės žurnalistinės etikos taisyklės neatsispindi Lietuvos žurnalistų etikos kodekse. Žurnalistų savireguliacijos institucijos galėtų paspartinti naujo žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso, kuris labiau atitiktų nūdienos reikalavimus, parengimą.
7. Visuomenės informavimo įstatymo 44 straipsnio 2 dalyje numatytos žurnalistų ir leidėjų organizacijos turėtų sušaukti žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkimą ir jame priimti naują žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą.
8. Būtina papildyti Visuomenės informavimo įstatymą nuostatomis, kad visuomenės informavimo priemonėmis yra pripažįstamos ir elektroninės informavimo priemonės bei skaitmeninis radijas ir televizija. Taip pat būtina nustatyti, kokia valstybinė institucija yra atsakinga už tokių visuomenės informavimo priemonių platinamos informacijos teisinį reguliavimą, taip pat įvardinti šios sferos savireguliacijos instituciją, kuri rūpintųsi etikos normų šioje srityje taikymu.
9. Kad viešosios informacijos rengėjai, platintojai ir jų savininkai laikytųsi Visuomenės informavimo įstatymo 24 straipsnio reikalavimų, būtina paruošti

ir priimti atitinkamus Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimus, nustatančius administracinio pobūdžio sankcijas pažeidėjams.

10. Nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos smurtinio, pornografinio ir erotinio pobūdžio informacijos poveikio srityje, būtina pasiekti, kad būtų nuosekliai vykdomas šis įstatymas. Būtina kuo greičiau priimti jau paruoštas Administracinių teisės pažeidimų kodekso pataisas, numatančiais teisę surašyti administracinio teisės pažeidimo protokolą įstatymo pažeidėjams.
11. Visuomenės informavimo įstatymas turėtų įpareigoti Lietuvos nacionalinę radiją ir televiziją, kad žurnalistų etikos inspektoriaus prašymu būtų viešai skelbiami jo sprendimai. Tos visuomenės informavimo priemonės, kurioms adresuojami sprendimai ar pareiškimai, turėtų atspindėti jų esmę be komentarų.
12. Reikėtų sukurti politinės reklamos taisykles ir jas inkorporuoti į galiojančius rinkimų įstatymus, taip pat numatyti, kokios institucijos yra atsakingos už tokių taisyklių laikymąsi bei kokios sankcijos turi būti taikomos įstatymo pažeidėjams.
13. Reklamos srityje reikėtų aiškiau atriboti Nacionalinės vartotojų teisių tarybos prie Teisingumo ministerijos ir Konkurencijos tarybos funkcijas nuo visuomenės informavimo srityje veikiančių savireguliacinio institucijų funkcijų.

PRIEDAS NR. 1

Šiuo metu Lietuvoje visuomenės informavimo priemonių veiklą reglamentuoja tokie pagrindiniai specialūs teisiniai aktai:

1. 2000 m. vasario 17 d. Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. VIII-1546 ratifikuota Europos konvencija dėl televizijos be sienų bei šios konvencijos pataisų protokolas // Žin., 2000, Nr. 29-800;
2. 1996 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas Nr. I-1418 // Žin., 1996, Nr. 71-1706, Nr. 82-1971, Nr. 121-2848, Nr. 121-2851; 1997, Nr. 12-232, Nr. 67-1677, Nr. 91-2271; 1998, Nr. 8-166; 1999, Nr. 66-2125; 2000, Nr. 30-829, Nr. 75-2272 (nauja redakcija), Nr. 102-3215, Nr. 113-3619; 2001, Nr. 93-3255; 2002, Nr. 68-2771, Nr. 68-2759; 2003, Nr. 38-1732;
3. 1996 m. birželio 11 d. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas Nr. I-1374 // Žin., 1996, Nr. 63-1479; 1998, Nr. 31-819; 2000, Nr. 64-1924; 2002, Nr. 13-473, Nr. 68-2769; 2003, Nr. 15-597 (nauja redakcija, pagal kurią daugelis nuostatų įsigalios nuo 2003 m. liepos 1 d.);
4. 2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas Nr. VIII-1871 // Žin., 2000, Nr. 64-1937; 2002, Nr. 123-5508;
5. 1996 m. spalio 8 d. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymas Nr. I-1571 // Žin., 1996, Nr. 102-2319, Nr. 103-58, Nr. 103, Nr. 121-2849, Nr. 121-2852; 1997, Nr. 91-2272; 2000, Nr. 58-1712 (nauja redakcija), Nr. 78-2362, Nr. 94-2919, Nr. 58-1712, Nr. 111-3587; 2001, Nr. 16-491; 2002, Nr. 2-52, Nr. 123-5554;
6. 2002 m. rugsėjo 10 d. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas Nr. IX-1067 // Žin., 2002, Nr. 91-3890;
7. 2002 m. sausio 21 d. (daugelis nuostatų įsigalios nuo 2003 m. liepos 1 d.)
8. Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr. I-1046 patvirtinta Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija dėl žurnalistikos etikos // Žin., 1995, Nr. 85-1918.
9. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, priimtas 1996 metų kovo 25 dieną žiniasklaidos specialistų susirinkime ir įteisintas Visuomenės informavimo įstatymo 23 straipsnyje.

Be to visuomenės informavimo priemonių veiklai ypač aktualūs atskiri tokių teisinių aktų straipsniai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis, užtikrinantis teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti ir numatantis pagrindus, kuriems esant, galima riboti žodžio laisvę;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis, garantuojantis asmens teisę į pagarbą jo orumui;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnis, garantuojantis privataus gyvenimo apsaugą;
4. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 44 straipsnis, draudžiantis masinės informacijos priemonių cenzūrą bei monopolį;
5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos 10 straipsnis, įtvirtinantis žodžio laisvės koncepciją demokratinėje visuomenėje;
6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos 8 straipsnis, įtvirtinantis teisės į privataus gyvenimo apsaugą;
7. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.21, 2.22, 2.23, 2.24 straipsniai, numatantys asmeninių neturtinių teisių apsaugą bei 6.250 str., numatantis neturtinės žalos atlyginimą;
10. Daug svarbių visuomenės informavimo klausimų analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimuose.

PRIEDAS NR. 2**ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS****SPRENDIMAS****DĖL LNK TELEVIZIJOS LAIDOS „ARENA” (2001 M. KOVO 2 D.) IR JOS
KARTOJIMO**

2001 m. kovo 7 d. Nr. 1
Vilnius

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsniu bei Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksu, manydamas, jog Konstitucijos ir įstatymų garantuota visuomenės informavimo laisvė užtikrina objektyvios tiesos paieškas ir atspindėjimą, autorizuotos raiškos įvairovę, tačiau nėra suderinama su visuotinai pripažįstamų etikos ir moralės normų laužymu, kuris kelia pagrįstą visuomenės susirūpinimą, įvertindamas, kad televizijos laidoje „Arena” (2001 m. kovo 2 diena) esama akivaizdžių žurnalistinės etikos pažeidimų,

n u s p r e n d ž i u:

įspėti LNK televizijos laidos „Arena” rengėjus ir platintojus, kad jie, tiesiogiai bei pakartotinai rodydami šią laidą, pažeidė Visuomenės informavimo įstatymo principinę nuostatą dėl teisės į privataus gyvenimo apsaugą, o taip pat minėto įstatymo 18 straipsnį,

r e i k a l a u j u,

jog konkrečios minėtų pažeidimų priežastys ir aiškūs jų šalinimo būdai nedelsiant būtų rengėjų atskleisti tiek šioje televizijos laidoje, tiek ir kitose visuomenės informavimo priemonėse.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS DĖL GITANOS BIRUK, GYVENANČIOS PASVALIO SAVIVALDYBĖS KRAŠTŲ KAIME SKUNDO

2001 m. kovo 15 d. Nr. 2
Vilnius

Pareiškėja nurodo, kad 2001 m. sausio 31 – vasario 1 d. laikraščiuose „Lietuvos rytas“, „Lietuvos žinios“, „Panevėžio rytas“, „Akistata“ paskelbti straipsniai, kuriose minima jos pavardė, vardas ir tai, jog ji apsikrėtusi žmogaus imuninio deficito (AIDS) virusu. Gitana Biruk teigia, kad pažeisti įstatymai, pažeminta jos garbė ir orumas, prašo nubausti žurnalistus, kelia klausimą dėl moralinės žalos atlyginimo.

Laikraštis „Lietuvos rytas“ (2001 m. vasario 3 d.), komentuodamas šią publikaciją, remiasi Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje apibrėžta žmogaus teise, kad būtų gerbiamas jo privatus gyvenimas. Apžvalgininko, reiškiančio redakcijos nuomonę, komentare nurodoma to paties straipsnio 2 dalis, jog naudojimasis šia teise gali būti apribotas, kai tai būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms apsaugoti. „Lietuvos rytas“ savo poziciją taip pat grindžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsniu, nustatančiu žmogaus teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, Konstitucijos 28 straipsniu, skelbiančiu, kad, naudodamasis savo teisėmis ir laisvėmis, žmogus negali pažeisti kitų žmonių teisių. „Panevėžio ryto“ redakcijos argumentai laiške Žurnalistų etikos inspektoriumi analogiški, tačiau juose esama ir kaltinimų dėl sąmoningo noro platinti ligą.

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu bei Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksu,

įvertindamas skundo turinį bei raštu išdėstytas laikraščių redakcijų pozicijas,

atsižvelgdamas į tai, kad pavardės ir vardo paskelbimo faktas susilaukė atgarsio tiek gyvenamojoje vietoje, tiek ir visoje šalyje,

numatydamas teises ir moralines kolizijas, kurias kelia anonimiškumo – tai yra tarptautiniu mastu praktikoje panašių ligų atvejais įtvirtinto principo – atsisakymas,

nesvarstydamas faktų ir teiginių, kuriuos nustatyti gali tik teismas,

n u s p r e n d ž i u:

1. Pareiškėjos pavardės ir vardo atkleidimas „Lietuvos ryte“, „Panevėžio ryte“, publikacijų kontekste ir vietovėje atpažįstamo vardo pagarsinimas laikraštyje „Akistata“ pažeidžia teisę į privataus gyvenimo apsaugą, kurią užtikrina Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnis bei Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 10, 13, 17, 20 straipsniai.
2. Atkreipiu „Lietuvos ryto“, „Panevėžio ryto“, laikraščių redakcijų ir žurnalistų dėmesį, jog jų pateikta argumentacija neįtikina, kadangi visuomenės informavimo priemonė, viešosios informacijos rengėjai ir platintojai negali pažeidinėti asmeninio gyvenimo privatumo principo ir, teisindami šį pažeidimą, neturi imtis atsakomybės už šių teisių ir laisvių ribojimą.
3. Analogiškais atvejais visuomenės informavimo priemonėms, viešosios informacijos rengėjams ir platintojams nedera platinti asmeninio gyvenimo privatumą pažeidžiančias žinių ir tuo prisidėti prie sunkiai prognozuojamų padarinių žmogaus teisėms bei žmonių santykiams.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS DĖL ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS 2001 M. KOVO 7 D. SPRENDIMO PAKEITIMO

2001m. kovo 15 d. Nr. 3
Vilnius

Atsižvelgdamas į tai, kad laidos rengėjai ir platintojai nekartojo laidos „Arena“ po jos tiesioginio rodymo 2001 m. kovo 2 dieną,

n u s p r e n d ž i u:

1. Minėto sprendimo pavadinime išbraukti žodžius „ir jos kartojimo“.
2. Įspėjamojoje dalyje išbraukti žodžius „bei pakartotinai rodydami šią“.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL V. ALKSNIO STRAIPSNIO PERSPAUSDINIMO LAIKRAŠTYJE „LITOVSKIJ KURJER“ 2001 M. BALANDŽIO 15 D.

2001 m. balandžio 23 d. Nr. 4
Vilnius

Savo turiniu straipsnis – atvirai provokacinio pobūdžio. Jame apstu pseudoistorinių falsifikacijų, kurių tikslas kėsintis į Lietuvos valstybės teritorinį vientisumą, skatinti nepasitikėjimą tarp valstybių ir tautų.

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu, nustatau, kad straipsnio perspausdinimas be komentaro ir polemikos su šia V. Alksnio „ypatinga nuomone“ yra apmaudi redakcijos klaida. Dėl to nesuprantama ir dviprasmiška mūsų šalyje leidžiamo laikraščio pozicija. Visuomenės informavimo principų, informacijos laisvės požiūriu ją galima atitaisyti dvejopai:

- 1) paskelbus redakcinį straipsnio komentarą;
- 2) suteikus galimybę pasisakyti laikraščio puslapiuose autoriams, kurių pažiūra būtų priešinga ar polemiška.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL VAIKŲ IR PAAUGLIŲ TEISIŲ BEI TEISĖTŲ INTERESŲ APGYNIMO NUO ŽALINGŲ JŲ PSICHINIAM IR ETINIAM-MORALINIAM VYSTYMUISI ŽINIŲ VIEŠOSIOS INFORMACIJOS PRIEMONĖSE

2001 m. gegužės 22 d. Nr. 5
Vilnius

Pastaruoju metu kai kuriose viešosios informacijos priemonėse - laikraščiuose ir televizijos laidose ima ryškėti didelį nerimą kelianti tendencija - skelbti informaciją, kuri žalinga nepilnamečių (vaikų ir paauglių) dvasiniam ir etiniam-moraliniam vystymuisi. Į šiuos reiškinius taip pat atkreipia dėmesį man adresuotame 2001 m. gegužės 3 dienos laiške Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierė G. Imbrasienė, dėl jų nerimauja visuomenė.

Pasitaikantys šiurpūs gyvenimo reiškiniai - vaikų ir paauglių savižudybės, vaikantis savitikslų sensacijų, dažnai nušviečiamos skubotai ir smulkmeniškai: su pavardėmis, šeimos gyvenimo aplinkybėmis, cituojami vaikų žodžiai, jų reakcija į šeimos tragediją (ryškus pavyzdys - žurnalistės L. Juodzevičienės straipsnis „Žudytis bandžiusio vyro sūnus pasirinko mirtį“, „Lietuvos rytas“, 2001 05 16). Atskleidžiant nelaimes, skelbiamos netgi nepatikrintos ir neteisingos žinios, užgaunami ir įskaudinami artimieji. Deja, neretai pasitaiko, kad net per laidotuves gedinčių motinų, tėvų, kitų artimųjų širdis sužeidžia neteisingos ar paviršutiniškos žinios (E. Urbonienė, „Klasė atsisveikina su antruoju Mantu“, „Panevėžio rytas“, 2001 02 10; T. Kontrimavičius, „Po apsilankymo policijoje - savižudybė“, „Lietuvos rytas“, 2001 02 24).

Štai žmogžudyste kaltinamo jonaviečio moksleivio nuotraukoje jis atpažįstamas, nors lydinčių pareigūnų veidai - ne (A. Navickas „Žmogžudystė dėl 50 litų skolos - penkiolikmetis Jonavoje nudūrė savo bendraamžį“, „Lietuvos rytas“, 2001 05 14).

Tiek kai kuriuose laikraščiuose, tiek televizijos laidose nusikaltimų įvykdymu įtariami nepilnamečiai rodomi kaip nusikaltėliai, kurių kaltė, esą, nekelti abejonių, remiantis iš policijos gauta informacija; vykstant tyrimui iki teismo, skelbiamos jų sunumeruotos nuotraukos (I. Raugalaitė, „Jaunuoliai vogė pritrūkę pinigų kvaišalams“, „Laikinoji sostinė“, 2001 03 27). Dažnai, nelaukiant tyrimo pabaigos ir teismo, skubama pateikti sensacingus duomenis apie žiauriais nusikaltimais įtariamus nepilnamečius (L. Juodzevičienė, „Seserims - kraupių įtarimų našta“, „Lietuvos rytas“, 2001 05 08).

Skelbiami duomenys apie vaikų ir jų tėvų sveikatos būklę. Itin dažnai pateikiama informacija apie tėvus, jų charakterius, gyvenimo būdą - nesusimąstant, kokį poveikį ši informacija gali turėti vaiko sielai, kaip paveiks jo besiformuojančią vertybių sistemą (A. Zdramys, „Dvylikametės motinos šeimoje - karas dėl pašalpos“, „Respublika“, 2000 12 06; Z. Kumžienė, „Nebenori būti mamos“, „Lietuvos žinios“, 2000 12 13; Z. Paškevičienė, „Daugiavaikė motina paslapčiomis muša vaikus“, „Vaikus mušusi motina jau už grolių“, „Lietuvos žinios“, 2000 12 18, 2001 04 04; R. Beinoravičienė, „Klaipėdoje vaikų skriaudikai nebaudžiami“, „Lietuvos žinios“, 2001 04 04; D. Sinkevičius, „Žudikas - velnių drožėjas“, „Valstiečių laikraštis“, 2001 04 10). Vis dažnesni interviu spaudoje ir televizijos laidose, kuriuose vaikas kamantinėjamas apie tėvus, mokytojus, artimuosius, - deja, tokiais atvejais rengėjai ir platintojai neatsižvelgia į vaiko, paauglio psichologiją, galimą negatyvią įtaką nepilnamečio gyvenimui, jo ateičiai.

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu,

manydamas, kad Konstitucijos nuostata, garantuojanti informacijos laisvę, Visuomenės informavimo įstatymo principai įpareigoja mus nenukrypstamai laikytis žmogaus teisių ir privataus gyvenimo neliečiamumo,

atsižvelgdamas į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Europos Tarybos rezoliucijos „Dėl žurnalistinės etikos“ nuostatas, visuotiniu sutarimu priimtus Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso principus,

atkreipdamas dėmesį į nepaprastą svarbą gerbti, ginti ir saugoti vaiko ir paauglio teises,

n u s p r e n d ž i u:

1. Įspėti viešosios informacijos rengėjus ir platintojus, kad reikia ypatingai jautriai, taktiškai ir diskretiškai skelbti žinias, susijusias su vaiko ir paauglio individualybe, sudėtingomis ir tragiškomis aplinkybėmis.

2. Atkreipti viešosios informacijos rengėjų ir platintojų dėmesį, jog šio pobūdžio informacijoje būtina vengti detalaus asmeninio, šeimyninio gyvenimo nušvietimo bei žinių pateikimo tokiais būdais, kurie prieštarauja teisės aktuose įtvirtintiems vaiko, paauglio, visų nepilnamečių amžiaus grupių teisių apsaugos, mūsų šalies ratifikuotų konvencijų principams.

3. Kviesti rengėjus ir platintojus, visus šias problemas nušviečiančius žurnalistus viešosios informacijos priemonėse kartu su tėvais, mokytojais, visuomenės sluoksnių atstovais plačiai atspindėti atviras diskusijas šiais klausimais, nuomonių įvairovę, siekti bendro sutarimo dėl šios temos toleruotinų principų bei ribų.

4. Siūlyti Lietuvos Respublikos Seimui, kad specialiaame įstatyme, kituose teisės aktuose būtų patikimiau įtvirtinta nepilnamečių teisių apsauga - nuo žalingų žinių jų dvasinei, fizinei ir moralinei brandai.

5. Siūlyti teisėtvarkos ir teisėsaugos institucijoms imtis teisinių žingsnių, kad nebūtų platinama informacija, kuri pažeidžia nekaltumo prezumpciją, kitas vaiko ir paauglio teises.

6. Bendradarbiauti su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kitomis nepilnamečių teises ginančiomis institucijomis.

Žurnalistų etikos inspektorius tikisi, kad savireguliacijos institucijos, viešosios informacijos rengėjai ir platintojai, visi kolegos žurnalistai teisingai suvoks savo atsakomybę už jaunąją kartą, siekdami objektyvumo, gins ir apsaugos ją nuo neatsakingai parengtos ir platinamos informacijos.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL LAIKRAŠČIO „ŽURNALISTŲ ŽINIOS“ REDAKTORĖS SIGITOS JACINEVIČIENĖS PRAŠYMO ĮVERTINTI JAI PAREIKŠTUS KALTINIMUS 2001 M. BIRŽELIO 16 IR 18 DIENOMIS INTERNETU BEI STRAIPSNYJE „ŽURNALISTAI SUSIRŪPINĘ SAVO ORGANIZACIJOS LIKIMU“ („KAUNO DIENA“, 2001 M. BIRŽELIO 19 D.)

2001 m. liepos 4 d. Nr. 6
Vilnius

Žurnalistų etikos inspektoriumi negali nerūpėti diskusijos etiškumas, ginčo kultūra profesinėje aplinkoje. Profesinės kūrybinės sąjungos tikslai ir prestižas turi deramai atsispindėti viešosios informacijos priemonėse ir, žinoma, profesinėje žurnalistų spaudoje.

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsnio pirma dalimi ir atsižvelgdamas į šio įstatymo 17 ir 42 straipsnius,

ypatingai pabrėždamas didžiai gerbiamų kolegų, vyresnių ir jaunesnių žurnalistų profesinio solidarumo svarbą viešosios informacijos laisvei, n u s p r e n d ž i u:

1. Sigitos Jacinevičienės redaguojamas laikraštis „Žurnalistų žinios“ savo visuma ir kryptingumu atspindi pozicijų įvairovę, viešosios informacijos rengėjų ir platintojų, žurnalistų profesines problemas, santykius su visuomene, yra atviras skirtingoms pažiūroms, todėl teiginiai („...laikraštis bandomas panaudoti asmeninių sąskaitų tarp VK narių suvedinėjimui ir mėginimams diskredituoti kai kuriuos kolegas. Tai ne tik pažeidžia Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą (55 str.), bet ir kelia abejonių naujojo redaktoriaus savarankiškumu bei pakankamu profesiniu pasirengimu“) nėra pagrįsti faktais.

2. Raginti konfliktuojančias puses rodyti diskusijos korektiškumo pavyzdį, vengti ultimatyvių kaltinimų ar neetiškai išreikštų nuomonių.

Žurnalistų etikos inspektorius viliasi, kad laikraštis „Žurnalistų žinios“ ir jo redaktorė artimiausiu metu susilauks ne kaltinimų ir barimų, o visuotinės talkos ir paramos.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL VELIONĖS LAUROS PIŠKINAITĖS-KAZLAUSKIENĖS ARTIMŲJŲ PROTESTO

2001 m. liepos 19 d. Nr. 8

Vilnius

Tragiškai žuvusios Lauros Piškinaitės-Kazlauskienės artimieji protestą dėl Konstitucijos, Visuomenės informavimo įstatymo pažeidimų nušviečiant viešosios informacijos priemonėse velionės gyvenimą ir veiklą adresuoja tiek joms, tiek ir savireguliacijos institucijoms. Ypatingą artimųjų susijaudinimą sukėlė motinos afekto būsenoje filmavimas „Tele-3“ žinioms be sutikimo. „Be tabu“ žurnalistai su filmavimo kameromis prie Vilniaus morgo, netgi prie šviežiai supulto kapo Alytaus kapinėse, pasirodė ne laiku ir ne vietoje ketindami filmuoti, tuo sukeldami artimųjų pasipiktinimą bei protestą. Faktas, kad minėtoje laidoje dėl galimų teisinių pasekmių nebuvo parodytas siužetas, nepaneigia šiuo atveju pamintos profesinės etikos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, policijai sutikus ar su nebyliu pritarimu, didžiausiais tiražais leidžiamuose laikraščiuose, televizijose ir per radiją iškart po kraupios nelaimės paskleista įvairių nepatvirtintų versijų ir nuomonių apie L. Piškinaitės-Kazlauskienės gyvenimo faktus ir žūties priežastis. Tai rodo, kad mūsų šalyje įsigali ydinga praktika, darosi „norma“ sensacijos vardan neatsižvelgti į moralinius faktorius ir paprasčiausią žmogiškumą.

Panašių faktų mūsų spaudoje ir televizijoje kasdienybėje, deja, pasitaiko neretai – mėginama pateikti į objektyvią tiesą pretenduojančią informaciją tais atvejais, kai pirmiausia būtinas taktas ir žmogiška atjauta. Fotografuoti ar filmuoti žmogų afekto būsenoje, artimųjų valios nepaisymas nelaimės, laidotuvių akimirkomis – nusizengimai, kurie neturi nieko bendra su viešosios informacijos rinkimu ir sklaidimu etiškais, civilizuotais būdais.

Dangstymasis informacijos laisve šiais atvejais negali būti pateisintas. Reikia atvirai ir viešai susitarti, kokią informaciją apie kriminalinį įvykį verta pateikti iškart, o kas palieka tolesniems žurnalistiniams tyrimams ir būsimam atspindėjimui.

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pirma dalimi, taip pat atsižvelgdamas į Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso principus,

n u s p r e n d ž i u:

1. Įspėti UAB „Be tabu“ dėl Visuomenės informavimo įstatymo 13 ir 14 straipsnių pažeidimo – savavališkai suteikiant sau teisę nepaisyti artimųjų nuomonės, jų protesto tragiškais aplinkybėmis, atsisveikinant su žuvusiu žmogumi, palydint jį į paskutinę kelionę.

2. Įspėti UAB „Tele-3“ dėl motinos afekto būsenoje filmavimo be sutikimo.

3. Atkreipti „Tele-3“ ir kitų viešosios informacijos priemonių dėmesį dėl neįrodytų žinių apie L. Piškinaitę-Kazlauskienę paskleidimo. Taip atsitiko dėl to, kad neatsižvelgta į būtinybę panašiais atvejais objektyvios tiesos dėlei neskubėti, žmones, įvykius, nusikaltimų versijas bei detales nušviečiant iš tam tikro laiko nuotolio, operuojant plačia patikimų šaltinių įvairove bei aiškiais įrodymais, realizuojant tolesnius žurnalistinius tyrimus.

4. Viešosios informacijos priemonėmis, žurnalistų profesinėje spaudoje, įvairiuose forumuose nuolatos akcentuoti pagarbą žmogui kaip didžiausiai ir vienintelei vertybei, nesitaikstymą su tuo ir tais, kurie pamina žmogaus orumą ir jo teises.

5. Atkreipti Vidaus reikalų ministerijos ir Policijos generalinio komisaro atitinkamų tarnybų dėmesį į būtinumą kartu su viešosios informacijos savininkais, rengėjais, platintojais, visais žurnalistais, savireguliacijos institucijomis ir manimi parengti principus, kuriais reikia

sutartinai vadovautis nušviečiant kriminalinio pobūdžio įvykius ir tragiškus atsitikimus. Šiems principams neprieštarautų ir aiškesnė, griežtesnė kriminalinio pobūdžio informacijos sklaidimo tvarka, kurią nustatytų kompetentingos valstybės institucijos.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL NUOTRAUKŲ, FIKSUOJANČIŲ ASMENĮ AFEKTO BŪSENOJE, SKELBIMO PUBLIKACIJOSE „MEDIKŲ VERSLĄ PAŽENKLINO MIRTIS“ („LIETUVOS RYTAS“, 2001-06-07), „KRAUPIOJE STATISTIKOJE – VIENU VARDU MAŽIAU“ („LIETUVOS RYTAS“, 2001-07-20) IR PAVARDĖS PASKELBIMO STRAIPSNYJE „NEPILNAMETĖ BANDĖ ŽUDYTIS“ („LIETUVOS ŽINIOS“, 2001-07-20)

2001 m. liepos 25 d. Nr. 9
Vilnius

Giliai sukręsto, tragediją pergyvenančio žmogaus parodymas ribinėse situacijose tarp gyvenimo ir mirties, afekto būsenų, įvairių reakcijų, subtilių privataus gyvenimo aplinkybių dokumentavimas ir atskleidimas, tapę viešosios informacijos objektu, neišvengiamai sukelia etinio ir moralinio pobūdžio pasekmes tiek sulaukusiam panašaus dėmesio, tiek ir aplinkai.

Deja, kai kurie stambiausi mūsų dienraščiai ima nesivaržydami operuoti nuotraukomis ir pavardėmis, žaibiškai paversdami dramatišką įvykį tiražuojama sensacija, prasilenkdami su etiškumu bei taktu. Dažniausiai tai daroma „įdomumo“, „perkamumo“, „rinkos“ sumetimais. Su šiais argumentais, sąlygiškai tinkančiais nebent bulvariniams leidiniams, negalima sutikti – jie prieštarauja demokratinei visuomenės informavimo principų esmei.

Štai publikacija „Medikų verslą paženklinio mirtis“ iliustruojama nuotrauka su cituojamais sukręstos nužudytojo žmonos žodžiais. Publikacijoje „Kraupioje statistikoje – vienu vardu mažiau“ (beje, pirmame laikraščio puslapyje) - nuotrauka, kurioje stambiu planu užfiksuotos klaipėdietės merginos gelbėjimo akimirkos, jos veidas lengvai atpažįstamas. Ir minėta nuotrauka, ir detalus aplinkybių aprašymas pateikiami absoliučiai nesusimąstant apie pasekmes nepilnametei mergaitei, jos artimiesiems, apie galimą neigiamą įtaką bendraamžiams. Į analogiškus atvejus aš jau atkreipiau dėmesį savo 2001 metų gegužės 22 dienos sprendime „Dėl vaikų ir paauglių teisių bei teisėtų interesų apgynimo nuo žalingų jų psichiniam ir etiniam moraliniam vystymuisi žinių viešosios informacijos priemonėse“. „Lietuvos žiniose“ 2001 metų liepos 20 dieną paskubėta paskelbti ir minimos mergaitės pavardę.

Dėl šių priežasčių, vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu, laikau būtina išpėti dienraščius „Lietuvos rytas“ ir „Lietuvos žinios“ dėl Visuomenės informavimo įstatymo 13 ir 14 straipsnio pažeidimų.

Kviečiu tiek šių, tiek ir kitų viešosios informacijos priemonių savininkus, rengėjus, platintojus, visus didžiai gerbiamus kolegas žurnalistus tokiais atvejais susimąstyti ir itin atidžiai pasverti, kurios žinios viešojoje informacijoje objektyviai būtinos ir kurios nėra pamatuotos etiniu požiūriu.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL LAIKRAŠTYJE „LIETUVOS AIDAS“ ATSPAUSDINTŲ AURIMO DRIŽIAUS PUBLIKACIJŲ CIKLO „VILNIAUS MERAS JAU VALDO DIDELĮ ŽEMĖS SKLYPĄ ŠALIA GEDIMINO PILIES“ (2001-07-19), „VILNIAUS MERAS A. ZUOKAS SPARČIAI PLEČIA SAVO VALDAS VILNIAUS SENAMIESTYJE“ (2001-07-23), „VILNIAUS MERAS A. ZUOKAS ŽEMĘ SENAMIESTYJE NUOMOJA SLAPTAI?“, (2001-07-24), „VILNIAUS MERAS A. ZUOKAS PRADĖJO DIDĮJĖ TURTO PERSKIRSTYMĄ SOSTINĖJE“ (2001-07-27), „VILNIAUS MERAS A. ZUOKAS PRADĖJO GROBTI SAVIVALDYBĖS NUOSAVYBĘ DAR 1992 M.“ (2001-08-09), „VISI TYLI, KAI VILNIAUS MERAS A. ZUOKAS SAVINASI SAVIVALDYBĖS TURTA“ (2001-08-16), „VALSTYBĖS ŽEMĘ VILNIAUS MERAS ARTŪRAS ZUOKAS SUGEBĖJO ĮKEISTI VILNIAUS BANKUI UŽ PRIVATŲ KREDITŲ“ (2001-08-17), „A. ZUOKAS JAU SENIAI PERPRATĖS TURTO PRIEVARTAVIMO METODUS“ (2001-08-18), „R. PAKSAS 1997 M. „IŠIMTIES TVARKA“ PADOVANOJO DABARTINIAM MERUI A. ZUOKUI GYVENAMĄJĮ KVARTALĄ UŽUPYJE“, (2001-08-21), „A. ZUOKAS IR R. PAKSAS DALIJASI VILNIAUS SENAMIESTĮ“, (2001-08-22), TAIP PAT DĖL ŠIOS TEMOS PUBLIKACIJŲ TĖSINIO (2001-09-03, 2001-09-04, 2001-09-05, 2001-09-06)

2001 rugsėjo 17 d. Nr. 10
Vilnius

Išnagrinėjęs A.Zuoko prašymus „įvertinti laikraščio „Lietuvos aidas“ redakcijos bei žurnalisto Aurimo Drižiaus veiksmus“, vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu, atsižvelgdamas į tai, kad analogiški prašymai, adresuoti Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai, bus jos nagrinėjami Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso principų požiūriu, suprasdamas laikraščio pastangas ieškoti aktualių, Lietuvos ir Vilniaus visuomenę jaudinančių temų bei faktų, pasisakydamas už kruopštumą, teisingumą, etiškumą pasirenkant žurnalistinio tyrimo metodus ir eigą,

n u s p r e n d ž i u:

1. Nagrinėti publikacijų atitikimą Visuomenės informavimo įstatymo normoms kartu, o ne atskirai, kadangi šios publikacijos tęstinės tiek turiniu, tiek ir stilistika.

2. Tekstų analizė leidžia daryti išvadą, kad faktologinis pagrindimas gali būti ginčijamas teisme Visuomenės informavimo įstatymo 15, 45 ir 54 straipsnių pagrindu (šiuo metu prasidėjus bylinėjimuisi, atrodo, pareiškėjo reakcija kreipiantis į prokuratūrą dėl laikraščio finansavimo šaltinių nebuvo visai adekvati).

3. Pažymėti, kad pareiškėjui inkriminuojami įvairaus pobūdžio praeities nusižengimai vargu ar būtų keliami į viešumą, jeigu ne šiuo metu užimamos pareigos. Daugeliu atvejų čia – tam tikra interpretacija, kurios atitikimas tiesai nėra pilnai pagrįstas šaltiniais, didesne liudijimų įvairove ar dokumentuotas. Informacijos objektyvumui pasitarnautų tiesioginiai interviu su A. Zuoku ar jo atsakymai raštu, bet jų cikle stinga. Tiesos dėlei nevertėtų pamiršti, jog kai kurie sprendimai (Užupio gatvės rekonstrukcija) priimti Vilniaus savivaldybės tarybos kolegialiai.

4. Atkreipti „Lietuvos aidas“ redakcijos ir žurnalisto Aurimo Drižiaus dėmesį, kad publikacijose esama neetiškai reiškiamų, plakatiškų, kaltinamojo pobūdžio teiginių, o juos, pagal išankstinį sumanymą, matyt, turinti iliustruoti medžiaga nėra įtikinamai argumentuota. Nepakanka pasakyti, pavyzdžiui, kad: „kvadratais pažymėti sklypai tarp Vilnelės ir Gedimino pilies – Vilniaus mero nuosavybė“; „...nėra abejingas „Lietuvos aidui“ bei jo valdomam pastatui

Maironio 1” ; „...išskeldins benamius studentus”; „turi daug pinigų ir gali paprasčiausiai papirkti liberalus”; „per šio pastato kiemą ...už valstybės lėšas tiesia pėsčiųjų taką”; „skubėdamas praturtėti visiškai susipainiojo” ar skelbti kitus panašius teiginius – tokios plačios apimties cikle juos dar reikia motyvuoti analizuojamų faktų logika.

Aprioriškų prielaidų, neįrodytų teiginių ar tendencingų nuomonių nekvestionavimas reikštų, kad žurnalistų etikos inspektorius toleruoja spaudos reiškinius, kurių paskirtis skelbti tam tikrus „nuosprendžius” žurnalistinėmis priemonėmis. Žurnalistas drašų užmojį visados turi būti pasirengęs pagrįsti tyrimo eigoje surinktais faktais ir duomenimis.

Viešosios informacijos priemonių rengėjai ir platintojai, žurnalistai, veikdami visuomenės interesais ir siekdami kuo originalesnės raiškos, demokratiniame šalyje visados sieks aprašinėti, parodyti, pavaizduoti žinomus politikus, ieškoti jų veiklos trūkumų, nusižengimų įstatymams, ydų, sensacingų duomenų ir faktų, net pikantiškoms detalėms mėgins suteikti visuotinai įtaigų skambesį. Šiuos savaiame suprantamus tikslus lengva sukompromituoti, jeigu, skubant ką nors aprioriškai demaskuoti, nuomonės ar spėlionės piršte peršamos skaitytojui kaip neginčijamos tiesos. Žurnalistinė aistra ir draša – imponuojantys dalykai, bet jie visados turi būti pamatuoti žmogaus teisėm, konstitucine, įstatymų garantuojama gintimi.

Žurnalistų etikos inspektoriaus pareiga priminti, kad laikraščio „Lietuvos aidas” redakcija, visi viešosios informacijos rengėjai ir platintojai, žurnalistai ateityje analogiškos tematikos publikacijose vengtų tiesmukų kaltinimų, o pasirinktų vaisingesnį ir informacijos laisvės principus labiau atliepanti – įvairiais šaltiniais pagrįstą, faktų analizės, neginčijamų žurnalistinių įrodymų kupiną kelią.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS DĖL LAIDŲ „BE TABU” (2001-09-10, 2001-09-13)

2001 rugsėjo 20 d. Nr. 11
Vilnius

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu, pabrėždamas būtinybę skirti visuomenės informavimo principus gerbiančius viešosios informacijos rengėjus, platintojus, žurnalistus nuo reiškinių bei žmonių, siekiančių šokiruoti šalies televizijos žiūrovų auditoriją savitikslu vulgarumu ir cinizmu akcentavimu, atkreipdamas dėmesį į itin žemo skonio inspiruotas vulgarumo ir cinizmo apraiškas, kurios, viršydamos „šou verslo” lokalumą, tampa vis agresyvesne viešo tyčiojimosi priemone, manydamas, kad vulgarumas ir cinizmas, naudojantis viešosios informacijos poveikio ir prieinamumo galimybėmis, prieštarauja visuotinai pripažįstamiems demokratinėje visuomenėje etikos ir moralės principams bei normoms,

n u s p r e n d ž i u:

1. Įspėti UAB „Be tabu” ir laidos transliavimą užtikrinančią viešosios informacijos priemonę „Tele-3” dėl teroristų užpulto Niujorko dangoraižių parodymo nederančiame bjauriame („šlykštybių parodos” ir keiksmožodžių) kontekste, taip pat dėl ypatingo siužeto apie Seimo rudens sesiją primityvumo (natūralistiniai gyvulių garsai, lydintys autentiškus parlamento ir jo narių vaizdus pirmąją rudens sesijos dieną).

2. Kreiptis į Lietuvos radijo ir televizijos komisiją dėl šių reiškinių vertinimo suteiktos licencijos aspektais.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS DĖL JOLANTOS VARAPNICKAITĖS-MAŽYLIENĖS SKUNDO

2001 m. spalio 11 d. Nr. 12
Vilnius

Įvertinęs Lino Kulkos publikaciją dienraštyje „Lietuvos aidas“ (2001 06 15 Nr. 138) bei kitas publikacijas, atspindinčias pareiškėjos ginčą su buvusiu sutuoktiniu dėl teisės auginti ir auklėti nepilnametį sūnų; pabrėždamas, kad visuomenės informavimo žinių teisingumas tėvų ir vaikų santykius atspindinčioje informacijoje privalo būti perteiktas itin jautriais būdais; atkreipdamas dėmesį į ypatingą atsakomybę, kuri tenka viešosios informacijos priemonei ir žurnalistui už vaiko ateitį, vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu,

n u s p r e n d ž i u:

1. Pažymėti, kad šis atvejis sietinas su išvešėjusiu vaikų teisių apsaugos tarnybų žalingu nusiteikimu teikti informaciją tais atvejais, kai ji akivaizdžiai darosi kenksminga tiek vaikams, tiek ir tėvų reputacijai.

2. Įspėti „Lietuvos aidą“ redakciją, kad publikacijoje esama teiginių, kuriuos galima vertinti kaip Jolantos Varapnickaitės-Mažylienės garbės ir orumo įžeidimą. Nors publikacijoje lyg ir laikomasi anonimiškumo, iš tikrųjų pareiškėja – atpažįstama, o jos veiksmai ir gyvenimas apibūdinami vienpusiškai, stengiantis sudaryti neigiamą įspūdį.

2. Pareikalauti, kad laikraštyje būtų atsiprašyta dėl atpasakoto išrašo iš Vaiko raidos centro ligos istorijos. Tokios konfidencialios informacijos skelbimas netoleruotinas jokia forma.

3. Atkreipti viešosios informacijos rengėjų ir platintojų, visų žurnalistų dėmesį, kad analogiška informacija privalo būti pateikta tiksliai, teisingai, nešališkai, atmenant, jog bet koks nusizengimas šioms normoms neišvengiamai atsilies vaiko ateičiai.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL NEETIŠKŲ ŽINIŲ PUBLIKACIJOJE „PRO MEMORIA DOCENTUI PETRUI ŠILEIKIUI“ („LIETUVOS SVEIKATA“, 2001-11-22)

2001 m. gruodžio 4 d. Nr. 13
Vilnius

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu, atsižvelgdamas į Europos Tarybos rezoliuciją „Dėl žurnalistinės etikos“ bei Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso principus, išnagrinėjęs Onos Šileikienės, Sauliaus Šileikio, Gemos Jurkūnaitės, Lidijos Šabajevaitės pareiškime išdėstytus motyvus, taip pat medikų atstovų protestus, išklauses savaitraščio „Lietuvos sveikata“ atstovės – žurnalistės Solveigos Potapovienės paaiškinimus,

n u s p r e n d ž i u :

1. Atkreipti redakcijos dėmesį, kad 2001 m. lapkričio mėn. 22 d. Nr. 46 atspausdintoje publikacijoje „Pro memoria docentui Petriui Šileikiui“ paskelbtas teiginys „...turėjo šeimą <...>, kuri dėl tam tikro žmonos ir dukros religinio fanatizmo tapo jam ir tabu, ir katorga“ neatitinka tikrovės ir yra neetiškas Velionio atžvilgiu, taip pat kad paskutinėje pastraipoje neteisingai nurodyta ligos ir mirties priežastis. Redakcijai derėtų adekvačioje ir matomoje vietoje atsiprašyti Velionio šeimos ir kolegų, visų, ką užgavo šie apmaudūs pasakymai.

2. Priimti dėmesin, kad redakcijos atstovė sutiko artimiausiame numeryje ištaisyti šias etinio pobūdžio klaidas.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS DĖL PAGARBUMO VALSTYBĖS SIMBOLIAMS VIEŠOSIOS INFORMACIJOS PRIEMONĖSE

2001 gruodžio 13 d. Nr. 14
Vilnius

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsniu, remdamasis Lietuvos heraldikos komisijos prie Lietuvos Respublikos Prezidento pirmininko dr. E. Rimšos išvada, kad pagal Lietuvos valstybės herbo įstatymą laikraščiai neturi teisės spausdinti valstybės herbo, atsižvelgdamas, jog laikraščio „Draugystė“ vyriausioji redaktorė Č. Pačkovska 2001-12-03 rašte Nr. 2001/11 pažymi: „Ryšium su mūsų pokalbiu dėl laikraščio „Przyjaźń“ priede „Rota“ naudojamos simbolikos, kuriai nepitaria Lietuvos heraldikos komisija, informuojame Jus, kad redakcija nusprendė nuo 2001 metų sausio 1 d. pakeisti priedo „Rota“ vinjetę, šalinant iš jos Jūsų minimą simboliką”,

n u s p r e n d ž i u:

atkreipti tiek Vilniaus krašto laikraščio „Draugystė“ redakcijos, tiek ir visų viešosios informacijos rengėjų bei platintojų dėmesį į būtinybę laikytis pagarbaus požiūrio į valstybės simbolius.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL NEDERAMŲ MORALĖS IR ETIKOS POŽIŪRIŲ SAVOKŲ IR APIBŪDINIMŲ

2002 m. sausio 24 d. Nr. 15

Vilnius

Pastaruoju metu tam tikru keistai išplitusiu reiškiniu spaudoje, radijuje, televizijoje tampa informacija, kurios prasminė ašis – pasakymai, apibūdinimai, schemas: „nusikalstamo pasaulio autoritetas“, „nusikaltėlių autoritetu (-ais) laikomas (-i)“, „nusikaltėlių lyderis (-iai)“ ir t.t. Minėto pobūdžio publikacijose, laidose ar jų siužetuose dažnai esama perdėto dėmesio ir akcentų, kurie nėra būtini teisingai, objektyviai ir nešališkai informacijai šia sudėtinga, aktualia tema. Mes neturime pamiršti, jog tokios tendencijos gali neigiamai paveikti tam tikrą visuomenės, ypač jaunimo, dalį, kurti kenksmingus mitus, stereotipus ir įvaizdžius apie „galinguosius“, su kuriais susitvarkyti bejėgė esanti valstybė ir jos institucijos. Svarbiausi visuomenės informavimo principai, kuriais grindžiama informacijos laisvė, neleidžia pataikauti, toleruoti reiškinių, prieštaraujančių moralei, dorai, etikai, sveikam protui. Todėl minėtiems reiškiniams ar asmenims apibūdinti labiau pritiktų kitokie žodžiai ir sąvokos. Kokios – kiekvienu konkrečiu atveju apsispręsti turi informacijos rengėjai ir platintojai, žurnalistas ar laidos vedėjas, nes tai yra jų teisė. Lygiai kaip ir teisė apsispręsti, ar informacija visuomenei reikšminga.

Autoriteto, lyderio prasmė neabejotinai turi visai kitą, istoriškai kintantį savo kokybę turinį, kuris užsitarnaujamas tautai, visuomenei ir valstybei reikšmingu darbu, veikla, žygdarbiu, kūryba, ir, be abejo, nuostata visur ir visada būti, išlikti žmogumi. Šių sąvokų apvertimas aukštyn kojom liudija arba lengvapėdišką, arba neatsakingą, paviršutiniškai inertišką požiūrį.

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsniu, 51 straipsnio trečia dalimi ir atsižvelgdamas į Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliuciją „Dėl žurnalistinės etikos“, taip pat kitus tarptautinius dokumentus,

s i ū l a u ir r e k o m e n d u o j u:

1. Informacijoje apie asmenis, susijusius su nusikaltimais, nusikaltėliais, teistumu, teismų peripetijomis ir t.t., vengti dviprasmiškai skambančių apibūdinimų, kurie prieštarauja visuotinai pripažįstamoms moralės, dorovės normoms arba jas iškreipia.

2. Kartu su savireguliacijos institucijomis, Lietuvos žurnalistų sąjunga, žmogaus teises ginančiomis, įvairiems visuomenės sluoksniams atstovaujančiomis organizacijomis ginti visuomenės gyvenimo objektyvų ir teisingą nušvietimą nuo neatsakingų ar nebrandžių nusikalstamo pasaulio charakteristikų.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL ETIKOS IR PRIVATUMO PAŽEIDIMŲ, PATEIKIANT KRIMINOGENINIO POBŪDŽIO INFORMACIJĄ DIENRAŠČIUOSE IR TELEVIZIJOJE

2002 m. balandžio 22 d. Nr. 16

Vilnius

Š.m. kovo 8 d. į Žurnalistų etikos inspektorių kreipėsi p. Rūta Naujokienė. Praėjusių metų birželio 5 d. prie savo sodybos Jonavos rajone buvo žiauriai nužudytas jos vyras Raimondas Naujokas. Teismas artimiausiu metu įvertins jo žūties aplinkybes ir nubaus kaltuosius.

R. Naujokienės laiškas savo turiniu nusipelno atidesnio visų mūsų dėmesio. Pareiškėja rašo (kalba netaisyta – R. G.): *<...Iki tol buvęs prasmingas gyvenimas virto nesibaigiančiu skausmu ir košmaru. Neliko tikėjimo ateitimi, teisingumu, iš rankų krinta viskas, kas anksčiau turėjo prasmę ir tikslą. Praėjo devyni sunkūs mėnesiai, o laikas negydo mūsų. Netektis ir sielvartas mums duoti iki gyvos galvos...>*

Kad nusivilta žiniasklaidos metodais, kad šiuo konkrečiu atveju vis dėlto nusižengta etikos normoms, iliustruoja kitos laiško eilutės: *<...Skaudžių išgyvenimų grandinę mums pynė ir žiniasklaida... Ir ne vieną kartą. Artimieji surinko šūsnį laikraščių, kuriuose buvome tų dienų „žvaigždėmis“. Apie mus rašė visi, kas tik nulaikė plunksną rankoje, kūrė intriguojančias ir žeidžiančias nusikaltimo versijas, bet nedaug kas prisiminė paprastą žmogiškumą nelaimės iširtikai šeimai, nekaltant apie profesinės etikos kodeksą. Visi TV kanalai rodė mūsų tragediją, vieni informavo bešališkai, kiti – pasotino žiūrovus nemokamais vaizdais su daug kraujo ir bejėgiu kūnu, kuris pats jau negalėjo nuvyti paparacių šalin...>*

Laiške atsispindi pergyvenimai dėl skaudžios netekties, juose – nemaža etinio ir moralinio pobūdžio priekaištų bei kaltinimų: *<...Jūsų profesijos broliai lyg šakalai nakties tamsoje sėlino per brūzgynus iš kitos pusės, kad užfiksuoti vaizdą, nuo kurio man visą likusį gyvenimą stings kraujas gyslose, o sūnui turėsiu dengti akis... Slystančią žemę iš po mano kojų ir plyštančios širdies klyksmą taip pat užfiksavote. Jūs turbūt filmuotumėte ir nušautojo agoniją. Man ir dabar labai skauda viską – protą, sielą, kad gyvi yra tam gyvi, kad žudytų kitus, o kiti gyvi, kad tuom pasotintų dar kitus gyvus, kurie patogiai prie ekrano, gliaudydami saulėgrąžas, laukia dokumentinių trilerių su daug kraujo...>*

Toliau laiške desperatiškai klausiama ar egzistuoja kokios nors ribos tarp objektyviai būtino viešumo ir teisės į privataus gyvenimo apsaugą: *<...Tų dienų siaubo karuselėje nesuvokiau kas nutiko ir kas vyksta. Todėl tada dar nesupratau, kad tai, kas ką tik buvo tik mūsų, jūsų kolegų dėka tapo visų, kad planai ir svajonės, per vieną dieną tapusios griuvėsiais, žiniasklaidos dėka tapo aptarimų objektu kiekvienam, kuris tik moka lietuvišką abėcėlę. Kas jums leido viešinti mūsų gyvenimą, kuris buvo gražus savo darna, nelengvas darbu ir labai idiliškas kuriama ateitimi? Kokį auklėjamąjį momentą išvelgėte, aprašydami mūsų gyvenimus nuo lopšelio laikų? Ko siekėte tuom? Šoko būseną išgyvenu iš naujo, kai drebančiom rankom kilnoju 2001 m. birželio, liepos, rugsėjo spaudą. Ne tam, kad prisiminčiau tą klaikumą. Ne tuom tada gyvenome, kad atsiminčiau, kas ir ką rodė, žinau, pro visus TV kanalus matėme savo nelaimę miške, kad kruviniausiai nubangavo susuktas filmukas (gal Baltijos TV, gal „X sektorius“), kuriame atsirado vietos kaimo liudininkės Danguolės komentarui apie „ištaškytas smegenis“. „Respublikos“ komentarai (2001-06-07) apie „šūvi į kaktą ir nuneštą pusę galvos“*

buvo balzamas tiems, kurie norėjo Raimondą matyti negyvą. Kam reikalingi tokie aprašymai, ypač – jei jie netikslūs? Vaizdas ant neštuvų puikavosi kiekviename dienraštyje... Noriu, kad jūs suvoktumėt, ką patiria žmona su sūnumi ir tėvai, kai brangiausio žmogaus netektį, apsėsti patologinio potraukio žiauriems vaizdams ir komentarams, platina daugiatūkstantiniai dienraščiai ir visų televizijos kanalų žinios bei kitos tarpusavyje „besireitinguojančios“ laidos...>

R. Naujokienei nesuprantama, kodėl informacija apie tragišką įvykį virto „populiaria tema“: *<...Vienkartinio skaudinimo nepakako. Po žudikės A. Aldonienės sulaikymo Švedijoje liepos mėnesį, mano mylimo žmogaus kančią, užkeltą ant neštuvų rodėt, ir rodėt, ir rodėt. „Kauno diena“ (2001-07-18) ją išdidino stambiu planu ir idėjo į titulinį puslapį. Norėjau būti mirusi, slėptis nuo viso gyvojo pasaulio, nes likusioji nepalaužtoji dalis sumanė tiražuoti mūsų nelaimę. Kiek dar kartų bet koku bylos pretekstu keliaus išniekinto kūno vaizdas?!...>*

Laiško autorė nesitiki užuojautos, atsakymų: *<...Kodėl jums svetimas kito skausmas, kodėl jums nešlapios našlaičiu likusio vaiko ašaros, kodėl jūs elementariai negerbiat mirusiojo, jei jau nerūpi kodeksas ir likusiųjų artimųjų išgyvenimai? Mūsų skausmas yra tik mūsų. Nelieskite mūsų žaizdos, nebraskykite jos savo niekingais samprotavimais, patologiškai pikantiškomis nužudymo detalėmis ar skaudinančiomis versijomis. GANA!!! GANA!!! GANA!!!...>*

<...Pasakykite, kaip atsirenkate, ką rodyti iš nusikaltimo vietos? Ar tai, prie ko sugebate prisėlinti slapčia, ar tai, kas didina tiražą, ar tai, ką deklaruoja vidinė rašeivos etika? Ar nesuvokiate, kad besivaikydami kraupių vaizdų ir dar klaikesnių komentarų, tampate nekrofilais? Juk susipratote nerodyti Lietuvai trijų kūnų be galvų, nors laukta tiek ilgai ir sužinota anksčiau už prokurorus. Ačiū, neparodėte. Bet kaip maitvanagai, neiškentėjote neaprašę, koks tvyrojo tvaikas kūnų iškasimo vietoje. Jums tik leisk paliesti, pauostyti, palaižyti...>

Laiško kulminacija – kreipimasis dėl atsakomybės už vaizdą ir žodį:

<...Pone R. Gudaiti,

Kreipiuosi į Jus kaip į visą žiniasklaidą viename asmenyje, su prašymu artimųjų vardu – nebetampykite tų neštuvų su bejėgiu, žudikų sudarkytu brangiausio žmogaus kūnu, neberodykite jo sukruvintų, diržu suveržtų rankų, kurios niekada nieko nenuskriaudė...>

<...Apeliuoju į informacijos rengėjų, žurnalistų humaniškumą. Tikiuosi sulaukti Jūsų atsakymo ir žiniasklaidos reagavimo į mano skundą – prašymą. Pagerbsite save parodydami deramą pagarbą mirusiajam. Plunksna parašytas žodis kartais turi ginklo galią. Aš tą žinau ne tik iš sentencijų...>

Nevertindamas visų teiginių, kurie susišaukia su analogiško turinio laiškais žurnalistų etikos inspektoriui, manau, jog į šį nukentėjusio žmogaus sielos skundą būtina kuo dėmesingiausiai įsiklausyti viešosios informacijos rengėjams, platintojams, žurnalistams, visiems mums. Žmogaus skausmo ir kančios negalima paversti „paklausia, sensinga informacija“, asmeninio gyvenimo privatumas sietinas ne tik su prigimtinėmis žmogaus teisėmis, bet ir su normomis tarptautinių dokumentų, kuriuos yra parafavusi Lietuva. Ribos – tarp objektyvios būtinybės žinoti apie įvykį ir saugoti, ginti žmogų, jo teises privalo egzistuoti.

Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 3, 14, 51 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22, 25, 28 straipsniais,

atsižvelgdamas į Lietuvos žurnalistų ir leidėjų kodekso 20, 39, 48 straipsnius, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucijos „Dėl žurnalistinės etikos“ principus, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį bei kitus tarptautinius teisės aktus,

ypatingai pabrėždamas, jog R. Naujokienės skaudūs išgyvenimai, apeliacija bei protestas privalo susilaukti plataus atgarsio žurnalistų tarpe ir visuomenėje,

matydamas realų pavojų, kad tam tikrais kriminalinių įvykių nušvietimo, atspindėjimo atvejais pasireiškia sensacijų vaikymasis, pamiršamas gailestingumas nusikaltimų aukoms,

nerimaudamas, kad šios tendencijos prisideda prie „smurto vartojimo“ tam tikroje visuomenės dalyje,

n u s p r e n d ž i u:

1. Atkreipti visų visuomenės informavimo priemonių, viešosios informacijos rengėjų, platintojų, žurnalistų, jų profesinių susivienijimų dėmesį į tai, kad, pateikiant visuomenei informaciją, žinias bei nuomones kriminogeninėmis temomis, būtų kuo kruopščiausiai įsigilinama į visas aplinkybes, geriamas konstitucinis žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principas, taip pat viena pagrindinių asmeninių neturtinių žmogaus teisių – teisė į privatų gyvenimą, išsaugant asmens individualumą, tam tikrą išskirtinumą visuomenėje bei uždaramą nuo jos.

2. Šios rūšies viešosios informacijos žodžiu ir raštu skelbimas, nuotraukos ir filmuoti kadrai kiekvienu konkrečiu atveju visados sietini su asmens (-ų) apsisprendimu, jo (-ų) valia bei sutikimu.

3. Privačios informacijos kriminogeniniame kontekste pateikimas prieš asmens valią iškreipia objektyvios informacijos pateikimo kriterijus.

4. Informacija apie reakciją ar žodžius asmens, kuris nelaimės akimirkomis yra gilaus afekto būsenoje, nėra ir negali būti etiška.

Žurnalistų etikos inspektorius giliai apgailestauja dėl poniai Rūtai Naujokienei padarytos etinės–moralinės žalos.

Mūsų pareiga – naujoje Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso redakcijoje, kituose kodeksuose bei įsipareigojimuose patikslinti principus bei normas, siekti nuoseklaus ir racionalaus jų taikymo praktikoje.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL PUBLIKACIJŲ „KRAUJO DĖMĖ ANT BUVUSIO POLITIKO SŪNAUS” („RESPUBLIKA” 2002-03-16) BEI „SIGNATARO SŪNUS APKALTINTAS ŽMOGŽUDYSTE” („LIETUVOS RYTAS” 2002-03-16)

2002 m. gegužės 24 d. Nr. 17
Vilnius

Privatumo ribas labai dažnai sąlygoja žmogaus pasirinktas elgesio modelis ar užimama padėtis visuomenėje. Antra vertus, turime suprasti, kad valstybės pareigūnams, tarnautojams, politikams, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų vadovams bei kitiems visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujantiems asmenims, žymiesiems žmonėms skiriamas kur kas didesnis visuomenės informavimo priemonių, jų atstovų dėmesys.

Visuomenės informavimo priemonėse dažna rengėjų ir platintojų informacija apie įvairaus pobūdžio kriminalinius nusikaltimus bei nusižengimus ar įtariamuosius. Skubant pateikti informaciją, neretai daromos prielaidos, nors įvykis dar tik tiriamas. Vykstant tyrimui, pateikiama negatyvaus pobūdžio informacija. Tokiais atvejais nederėtų pažeidinėti asmens teisės į garbę bei orumą, žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principų, nekaltumo prezumpcijos.

Pateikiant kriminogeninio pobūdžio informaciją reikėtų aiškiai atskirti sąvokas „įtariamasis” ir „kaltinamasis”, „apkaltintasis”. Baudžiamojo proceso kodekse nustatyta, jog *įtariamuoju laikomas asmuo, sulaikytas įtariant, kad jis padarė nusikalstamą veiklą, arba asmuo, apklausiamas apie veiklą, kurios padarymu jis įtariamasis, o kaltinamuoju laikomas asmuo, dėl kurio Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka yra prokuroro priimtas kaltinamasis aktas arba prokuroro pareiškimas nubausti asmenį teismo baudžiamojo įsakymo tvarka, taip pat asmuo, prieš kurį teisme nagrinėjama byla privataus kaltinimo ar pagreitinto proceso tvarka* (BPK 21, 22 str.). Šių sąvokų tinkamas parinkimas ir panaudojimas visuomenės informavimo priemonėse suteiktų tam tikro aiškumo šio pobūdžio informacijai.

Gana ryškus tokio skuboto gautos informacijos vertinimo atspindys pasirodė š. m. kovo 16 d. populiariausiais laikomuose šalies dienraščiuose ir kituose leidiniuose, nušviečiant kriminalinio pobūdžio įvyki, tačiau akcentuojant *buvusį politiką*, Nepriklausomybės Akto signatarą J. Šimėną. Šiuo konkrečiu atveju tinkamai neįvertintas J. Šimėno, kaip buvusio politikos, statusas. „Lietuvos ryto” publikacijos pavadinimu – „Signataro sūnus apkaltintas žmogžudyste” nemotyvuotai atkreipiamas dėmesys būtent į buvusį politiką.

Akcentuodamas privatumo (privataus gyvenimo) kaip vertybės, į kurią žmogus turi Konstitucijoje įtvirtintą teisę, sampratą;

manydamas, kad kiekvienu konkrečiu atveju, ypač pateikiant kriminogeninio turinio informaciją, negatyviomis aliuzijomis gali būti pažeidžiama nekaltumo prezumpcija, asmens privatus gyvenimas ir jo neliečiamumas;

atsižvelgdamas į Konstitucijos 22, 31 straipsniuose įtvirtintas asmens konstitucines teises, Visuomenės informavimo įstatymo 3, 14, 20 (3 d.) straipsniuose įtvirtintas nuostatas, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį, Lietuvos Konstitucinio Teismo, Europos žmogaus teisių teismo praktiką ir išaiškinimus nagrinėjant bylas dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistų asmens teisių, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliuciją „Dėl žurnalistikos etikos”, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso

20, 40, 42 straipsnius, taip pat į kituose tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintus žmogaus teisių gerbimo principus ir įsipareigojimus;

vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsnio 2 dalimi,

n u s p r e n d ž i u:

1. Rekomenduoti viešosios informacijos rengėjams ir platintojams, žurnalistams atsižvelgti į tai, kad informacija, ypač kriminogeninio pobūdžio tematika, nepažeidžia asmens privataus gyvenimo neliečiamumo principo, taip pat žurnalistų etikos, tik tada, kai ji pateikiama etiškai ir esant *teisėtam pagrindui* - kai neginčijama tai, jog konkretus žmogus savo veiksmais neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, kai įrodoma jo daroma ar padaryta žala atskiriems asmenims, visuomenei bei valstybei. Tokiais atvejais asmuo neturi ir negali tikėtis privatumo.

2. Atkreipti viešosios informacijos rengėjų, platintojų bei žurnalistų dėmesį, kad, pateikiant tokio pobūdžio informaciją, reikia gerai pasverti, ar aliuzijos į nusikaltimo padarymu įtariamųjų artimuosius yra laiku ir vietoje, ar jos nepažeidžia jų garbės ir orumo.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL PUBLIKACIJOS „TILTUS Į MIRTĮ TIESIA AMORALI ŠEIMA“ („PANEVĖŽIO RYTAS“ 2002-04-20 NR. 90/2561)

2002 m. liepos 12 d. Nr. 18
Vilnius

Š.m. balandžio 20 d. dienraštyje „Panevėžio rytas“ Nr. 90/2561 buvo išspausdintas žurnalistės Audronės Filimanavičienės straipsnis „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“, neigiamu aspektu nušviečiantis kelių šeimų iš Pasvalio rajono privataus pobūdžio gyvenimo aplinkybes, santykius, likimus. Žurnalistų etikos inspektorius gavo atsaką į šį straipsnį – Juditos Armonienės, suinteresuoto asmens, skundą dėl teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimo.

Minėta publikacija tampriai siejasi su 2001 m. sausio 31 d. dienraštyje „Lietuvos rytas“ žurnalisčių A. Filimanavičienės bei L. Lileikienės straipsniu „*Pasvalio kaimus paralyžavo mirties baimė: nuošalios Lietuvos vietovės gyventojai atsidūrė AIDS grėsmės gniaužtuose*“. Panašių straipsnių pasirodė tuo metu ir kituose spaudos leidiniuose, į juos buvo priverstas reaguoti Žurnalistų etikos inspektorius. Taigi publikacija yra savotiškas „Lietuvos ryto“ straipsnio tęsinys, kadangi paliečia tuos pačius asmenis.

Paminėtina, kad 2001 m. liepos 19 d. Vilniaus m. 3 apylinkės teismas, išnagrinėjęs civilinę bylą dėl L. Armono teisės į privatų gyvenimą, garbės ir orumo gynimo bei žalos atlyginimo išieškojimo, nusprendė konstatuoti, jog dienraštyje „Lietuvos rytas“ 2001 m. sausio 31 d. Nr. 25(3075) išspausdintame A. Filimanavičienės ir L. Lileikienės straipsnyje „*Pasvalio kaimus paralyžavo mirties baimė: nuošalios Lietuvos vietovės gyventojai atsidūrė AIDS grėsmės gniaužtuose*“ be ieškovo sutikimo buvo paskelbti teiginiai apie jo sveikatą, taip pat išieškoti nematerialinės žalos atlyginimą. Apylinkės teismas įpareigojo „Lietuvos rytą“ artimiausiame dienraščio numeryje paskelbti neatitinkančių tikrovės teiginių paneigimą. Šį sprendimą paliko nepakeistą ir Vilniaus apygardos teismas, o paneigimas buvo išspausdintas 2002 m. vasario 22 d. dienraštyje „Lietuvos rytas“ Nr. 43 (3397).

Nors publikacijoje „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“ ir išvengta konkrečių vardų, pavardžių bei adresų, dėl tam tikrų detalizuojančių aplinkybių – „*balandžio 15-osios, ankstų rytą, apie 5 valandą, savo namuose Ažuolpamūšės kaime mirė nė keturiasdešimties nesulaukęs Andrius (vardas pakeistas), kuriam praėjusių metų pradžioje buvo diagnozuota mirtina AIDS liga*“, „*savo našlei ir dar mažam sūnui velionis paliko nuolatinę mirtinos ligos baimę*“, „*AIDS sirgęs kaimietis*“ – nesudėtinga nuspėti, jog straipsnyje įvardinamas 2002 m. balandžio 15 d. miręs savo namuose L. Armonas.

Tiek 2001 metų sausio, tiek 2002 metų balandžio mėnesį pasirodžiusiose publikacijose atsispindi tie patys teiginiai – „*pagal paciento išvaizdą ir ligos kliniką Pasvalio gydytojai įtarė, kad jis gali būti ŽIV nešiotojas*“, „*po kelių dienų gautas atsakymas iš respublikinio AIDS centro įtarimus patvirtino*“, „*smarkiai karščiuojantis jis buvo paguldytas į Pasvalio ligoninės vidaus ligų skyrių*“. 2002 m. balandžio 20 d. dienraščio „Panevėžio rytas“ publikacijoje esantys teiginiai – „*su kuo tik buvo kalbama, visi jau puikiai žinojo apie nuo šios ligos mirusio žmogaus laidotuves ir baiminosi, kad tame krašte yra ir daugiau mirtinos ligos platintojų*“, „*pasibaidžiusį ir prieš pačią laidotuvių procesiją ėmusį blaškytis netoliese besiganiusį arklį daugelis žmonių palaikė blogu ženklu*“, „*smėlis vis slysdavęs ir virsdavęs atgal – atrodė, tarsi žemė nenorėtų priimti AIDS aukos*“ – sudaro negatyvų kontekstą, užgavusį suinteresuotą asmenį – Juditą Armoniėnę.

Civilinio kodekso 2.23 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad *fizinio asmens privatus gyvenimas neliečiamas*, o *informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama tik jo sutikimu. Po asmens mirties tokį sutikimą gali duoti jo sutuoktinis, tėvai ar vaikai*. Paciento privataus gyvenimo apsauga ir informacijos apie jį konfidencialumo principas įtvirtintas Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatyme. Šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje pabrėžiama, kad *pacientų privatus gyvenimas yra neliečiamas*, 2 dalies nuostata įtvirtina, jog *visa informacija apie paciento sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija apie pacientą turi būti laikoma konfidencialia net ir po paciento mirties*. Į šiuos principus nebuvo įsigilinta.

Akcentuodamas teisę į informaciją apie sveikatos būklę kaip vieną svarbiausių asmens teisių, pabrėždamas jos būtinas garantijas bei saugojimą visuomenės informavimo priemonėse;

pažymėdamas, kad naudojimasis informacijos laisve gali būti saistomas reikalavimų, sąlygų ir apribojimų, siekiant užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui, apsaugoti žmonių sveikatą bei dorovę, taip pat jų privatų gyvenimą, orumą ir teises;

atsižvelgdamas į Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtintas asmens konstitucines teises, Civilinio kodekso 2.23 straipsnio (1 d.), Visuomenės informavimo įstatymo 3, 14 straipsniuose, Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 10 straipsnyje, Sveikatos sistemos įstatymo 52 straipsnyje įtvirtintas nuostatas, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8, 10 straipsnius, Lietuvos Konstitucinio Teismo, Europos žmogaus teisių teismo praktiką ir išaiškinimus nagrinėjant bylas dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistų asmens teisių, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliuciją „Dėl žurnalistikos etikos“, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 39 straipsnį, taip pat į kituose tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintus žmogaus teisių gerbimo principus ir įsipareigojimus;

remdamasis 2001 m. liepos 19 d. Vilniaus m. 3 apylinkės teismo sprendimu Nr. 2-1862-11/2001;

vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsnio 2 dalimi,

n u s p r e n d ž i u:

1. Žurnalistės Audronės Filimanavičienės publikacija „*Tiltus į mirtį tiesia amorali šeima*“ („Panevėžio rytas“ 2002-04-20 Nr. 90/2561) parengta ir redakcijos paskelbta nesilaikant Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 1-3 dalies nuostatų. Siekiant išvengti civilinio ieškinio pareiškimo bei sureguliuoti konfliktą ikiteisminiu būdu, konstatuoti, kad publikacijoje nebuvo deramai paisoma etinių normų, o sensacingumo paieškos pažeidė asmens teisę į privataus gyvenimo apsaugą.
2. Atkreipti visų viešosios informacijos rengėjų, platintojų bei žurnalistų dėmesį į tai, kad būtina gerbti ir išsaugoti informacijos apie asmens sveikatos būklę, diagnozę, prognozes bei gydymą, taip pat visos kitos privataus pobūdžio informacijos apie pacientą konfidencialumą.
3. Rekomenduoti Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso naujoje redakcijoje įtvirtinti žurnalistų pareigą gerbti žmogaus teisę į informaciją apie savo sveikatą, palaikyti jos konfidencialumą.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL ASMENS KODO NAUDOJIMO VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONĖSE

2002 m. spalio 18 d. Nr. 19

Vilnius

Esama atveju, kai viešosios informacijos rengėjai, platintojai ar žurnalistai ignoruoja privatus pobūdžio informaciją apie asmenį paskelbdami jo asmens kodą. Pastebima, kad privatus turinio informacijos skelbimą reglamentuoja ne tik Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo bet ir Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. Pastarojo teisės akto 7 straipsnio 1 dalyje apibrėžta, kad *asmens kodas – unikali skaitmenų seka, kuri asmeniui suteikiama Gyventojų registro įstatyme nustatyta tvarka*. Toje pačioje straipsnio dalyje pažymima, kad asmens kodo *naudojimui taikomos tik šio straipsnio nuostatos*. Praktikoje ši nuostata paisoma ne visada, jos ne visada linkę laikytis ir viešosios informacijos rengėjai, platintojai, žurnalistai.

Asmens kodas – tai privatus turinio informacija apie konkretų asmenį, išreikšta sistemingai parinktų skaičių seka, skirta identifikuoti asmeniui, duomenims apie jį kaupti, valstybės registru ir informacinių sistemų sąveikai užtikrinti.

Viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios ribojamas asmens kodo naudojimas, yra ta, kad, žinant šią skaitmenų seką, atsiranda galimybė susipažinti su asmens duomenimis, esančiais įvairiose informacinėse sistemose, byloje, kitose duomenų rinkmenose, kurie gali būti renkami panaudojant asmens kodą. Viešai paskelbus asmens kodą, padidėja rizika, kad pasinaudojant juo, informacija apie asmenį bus renkama neteisėtai.

Atkreiptinas dėmesys, kad Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 7 straipsnyje įtvirtintas baigtinis sąrašas atveju, kada gali būti naudojamas asmens kodas.

Š m. rugpjūčio 26 d. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba gavo suinteresuoto asmens G. Sindaravičiaus pareiškimą, kuriame kreiptasi į Žurnalistų etikos inspektorių dėl publikacijoje „Lietuva kagėbizmo voratinklyje, arba trečiojo asmens išpažintis teismams“ („Lietuvos aidas“ 2002-05-30 Nr. 123/8703) paskelbtos privatus pobūdžio informacijos – asmens kodo.

Minėtoje publikacijoje, neapdairiai atspausdinus Gintaro Sindaravičiaus asmens kodą, buvo viešai paskelbta privatus turinio informacija, pažeistas žmogaus privatus gyvenimo apsaugos principas.

Atkreipdamas dėmesį į aukščiau minėtą privačios informacijos paskelbimo visuomenės informavimo priemonėje – dienraštyje „Lietuvos aidas“ faktą,

įvertinęs tai, kad ši informacija paskelbta be G. Sindaravičiaus sutikimo,

išnagrinėjęs suinteresuoto asmens G. Sindaravičiaus 2002 m. rugpjūčio 26 d. pareiškimą (registracijos Nr. 01-72),

remdamasis Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktorės O. Jakštaitės motyvuotu atsakymu, išdėstytu 2002 m. rugsėjo 26 d. rašte Žurnalistų etikos inspektoriui (Nr. 02-01-2401), atsižvelgdamas į Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 7 ir 8 straipsnius, vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsnio 2 dalimi,

n u s p r e n d ž i u:

1. 2002 m. gegužės 30 d. dienraščio „Lietuvos aidas“ (Nr. 123/8703) publikacijoje „Lietuva kagėbizmo voratinklyje, arba trečiojo asmens išpažintis teismams“ redakcija, paskelbusi

privataus turinio informaciją apie šį asmenį, t.y. asmens kodą, nesant G. Sindaravičiaus sutikimo, pažeidė šio asmens teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą.

2. Redakcija nesiėmė priemonių užtikrinti, kad „Lietuvos aide“ skelbiami G. Sindaravičiaus asmens duomenys būtų tokios apimties, kuri būtina jiems viešai skelbti. Konkrečiu atveju asmens kodas kaip privati informacija paskleista nesant teisėto visuomenės intereso.

3. Atkreipti visų viešosios informacijos rengėjų, platintojų bei žurnalistų dėmesį į tai, kad, skelbiant asmens duomenis visuomenės informavimo tikslais ir priemonėse, turi būti užtikrinta, jog nebūtų skelbiami pertekliniai asmens duomenys. Įvertinant duomenų apimtį, turėtų būti atsižvelgta į visuomenės informavimo priemonėje pateikiamos informacijos turinį bei įvertinta, kiek konkrečiu atveju būtina paskelbti asmens duomenų, kad būtų pateikta teisinga, objektyvi informacija ir nepažeista žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL REALYBĖS ŠOU „AKVARIUMAS-2” (TV-3, 2002 M. LAPKRIČIO 12 D., TANGO TV 2002 M. LAPKRIČIO 13 D.) IR ŠIO ŽANRO LAIDŲ TRANSLIAVIMO PER VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONES

2002 m. lapkričio 26 d. Nr. 20
Vilnius

Atviras lytinio akto demonstravimas tiesioginio transliavimo metu traktuotinas kaip iššūkis visuotinai pripažintoms moralės normoms, pagrindiniams visuomenės informavimo principams.

Transliuotojui derėtų atkreipti dėmesį į reikalavimus, kuriuos ne tik valstybei, bet ir jam formuluoja ir skatina jų laikytis Europos konvencija dėl televizijos be sienų (Žin., 2000, Nr. 29-805). Konvencijos 7 straipsnyje nurodoma, jog *visos programos laidos tiek savo forma, tiek turiniu turi gerbti žmogaus orumą ir pagrindines žmogaus teises, kad laidos jokių būdu negali: a) būti nepadorios ir ypač turėti pornografijos elementų; b) perdėtai akcentuoti smurtą arba kurstyti rasinę neapykantą. [...] Laidos, kurios galėtų pakenkti fiziniam, protiniam ar moraliniam vaikų ir paauglių vystymuisi, neturi būti rodomos tuo metu, kai vaikai ir paaugliai dėl transliacijos ir priėmimo laiko galėtų jas matyti. [...]*

Paminėtina, kad Europos Taryba šios konvencijos tikslams įgyvendinti įsteigė Nuolatinį komitetą, kuris 2002 m. rugsėjo viduryje savo pareiškimu „Dėl žmogaus orumo ir prigimtinių teisių” atkreipė transliuotojų ir jų veiklą reguliuojančių institucijų dėmesį į [...] *tokius programų formatus ir sumanymus, kurie gali pažeisti žmogaus principus ir orumą, bei parodyti tų programų dalyvius visiškai praradusius savo asmeninį gyvenimą arba išgyvenančius savitiksles fizines ar psichologines kančias.*

Šiame pranešime reguliuojančioms institucijoms ir transliuotojams rekomenduojama *vengti sutarčių tarp transliuotojų ir dalyvių, kur pastarieji iš esmės išsižada savo teisės į privatumą, [...]. Sutartys turėtų būti sudaromos taip, jog apgintų labiausiai pažeidžiamas puses, t. y. dalyvius, kurie gali būti sugundyti, kad atsisakytų savo teisių dėl populiarumo ir pinigų.*

Negalima sutikti su komercinių televizijų mėginimais „įdomumu” ir „konkurencija” dangstyti laisvo sekso propagavimą; kaip ir smurtas bei prievarta, jis demoralizuoja bręstančią asmenybę, neigiamai veikia moralinę atmosferą visuomenėje ir šalyje.

Laidoje „AKVARIUMAS-2” esama ir viešosios informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, elementų.

Atkreipdamas dėmesį į aukščiau minėto „realybės šou” žanro laidų plitimą mūsų šalyje, manydamas, jog būtina rodyti pagarbą moralinėms vertybėms bei žmogaus orumui, išsaugant privataus gyvenimo neliečiamumo principo esmę,

atsižvelgdamas į Europos konvencijos dėl televizijos be sienų Nuolatinio Komiteto 2002 m. rugsėjo 12-13 d. pareiškimą Nr. 1 „Dėl žmogaus orumo ir prigimtinių teisių”,

pritardamas tėvų, šeimos bei pedagoginės visuomenės atstovų nuomonei ir nerimui dėl nevaržomo sekso propagavimo, tačiau

neužimdamas vienašališkos pozicijos išskirtinai dėl visų UAB TELE-3 transliuojamų programų bei laidų ir įvertinęs generalinės direktorės V. Marciulevičiūtės 2002 m. lapkričio 19 d. rašte išdėstytus motyvus,

vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsnio 2 dalies 1 punktu, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 9 straipsnio 2 dalies 1 ir 3 dalies 1 punktais,

n u s p r e n d ž i u:

1. Įspėti UAB TELE-3 savininkus bei vadovus, programų direktorius ir (ar) laidų rengėjus dėl to, kad „realybės šou“ laidoje „AKVARIUMAS-2“ parodytas lytinis aktas akivaizdžiai prieštarauja pagrindiniams visuomenės informavimo principams ir pareikalauti, kad panašūs amoralūs reiškiniai ateityje nebūtų toleruojami ir viešai skelbiami.
2. Atkreipti visų transliuotojų, viešosios informacijos rengėjų, platintojų bei žurnalistų dėmesį į tai, jog, kurdami naujus laidų ir programų formatus, pasitelkdami naujas visuomenės informavimo technologijas, jie turėtų vengti informacijos, galinčios turėti neigiamos įtakos žmogaus orumui ir dorovei, viešo skelbimo. Transliuotojas, prieš skelbdamas tokio pobūdžio informaciją per visuomenės informavimo priemones, taip pat turėtų įvertinti galimą žalą tiek suaugusiųjų, tiek nepilnamečių auditorijai bei stengtis numatyti, kaip šią informaciją ar reiškinį priims ir įvertins pati visuomenė.
3. Priminti transliuotojams, viešosios informacijos rengėjams, platintojams, rengėjų ir (ar) platintojų savininkams, žurnalistams, jog savanoriškas viešosios informacijos rengėjų ir platintojų, transliuotojų etikos kodeksų priėmimas – būtina sąlyga ugdant visų mūsų pagarbą visuomenės informavimo principams.
4. Kreiptis į Žurnalistų ir leidėjų etikos ir Lietuvos radijo ir televizijos komisijas bei kitas viešosios informacijos rengėjų ir platintojų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijas dėl šių kodeksų tobulinimo ir viešo paskelbimo.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL NEPILNAMEČIŲ SEKSUALINĖS PRIEVARTOS TEMOS LAIDOSE „PAVOJINGA ZONA” (LNK, 2003-02-27, 2003-03-13, 2003-03-20, 2003-03-27)

2003 m. balandžio 30 d. Nr. SPR-1
Vilnius

Prie žurnalistų etikos inspektoriaus veikianti ekspertų grupė atliko š. m. vasario – kovo mėnesiais visuomenės informavimo priemonės – LNK televizijos transliuotų laidų „Pavojinga zona” analizę ir įvertino:

2003-02-27 parodytą siužetą „Globoš namuose praleidusiai dešimtmetei gyvenimas pateikė gana žiaurią savarankiškumo pamoką - mergaitė pasakoja, jog ją seksualiai išnaudojo dar nepilnamečiai jos tikri broliai”;

2003-03-13 parodytą siužetą „Tragedija kovo 8-osios išvakarėse - policija gauna pranešimą, jog vienkiemyje vyras tvirkina 6 metų mergaitę”;

2003-03-20 parodytą siužetą „Kriaučiūnų šeimos istorija”;

2003-03-27 parodytą siužetą „Lietuviškojo Maiklo Džeksono istorija: suaugusiojo vyro aistra mažametei mergaitei”.

Ekspertų grupė n u s t a t ė, kad:

1. Minėtuose siužetuose yra viešai pateikti duomenys apie seksualinę prievartą patyrusius nepilnamečius: yra skelbiami jų vardai, tėvų pavardės, gyvenamoji vieta, taip pat interviu su nepilnamečiais, jų tėvais ir globėjais, rodomi nepilnamečių atvaizdai. Visa tai leidžia nustatyti nepilnamečio tapatybę. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 5 straipsnis besąlygiškai draudžia skelbti šiuos duomenis.
2. Siužetuose yra pažeidžiami nepilnamečių interesai ir žmogaus orumas. Pakartotinis nepilnamečių apklausinėjimas gali sukelti jiems antrinę psichologinę traumą, dėl vaikams daromo spaudimo, žurnalistų įtakos gali būti iškreiptas jų pateikiamos informacijos objektyvumas.
3. Laidose „Pavojinga zona” nuosekliai formuojama nuostata apie gyvenimą kaip apie pavojingą procesą – „nusikaltimą be baudmės”. Laidos vedėjas K. Krivickas šį požiūrį pastiprina tiesioginiu tekstu, pristatydamas siužetus kaip sensacingą įdomybę. Tokio pobūdžio siužetai daro neigiamą įtaką nepilnamečių vystymuisi.

Remdamasis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo bei Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4, 5 ir 9 straipsnių nuostatomis, atsižvelgdamas į ekspertų grupės išvadas, žurnalistų etikos inspektorius

n u s p r e n d ė:

1. *įspėti* laidos „Pavojinga zona” kūrėjus ir LNK televizijos generalinį direktorių P. Kovą, kad LNK televizijos transliuojama laida „Pavojinga zona” pagal joje pateikiamos informacijos turinį pažeidžia Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatas dėl draudžiamos bei ribojamos informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečiams, pateikimo.
2. *atreipti dėmesį*, kad, transliuojant minėtus siužetus laidoje „Pavojinga zona”, nebuvo atsižvelgta į š.m. sausio 30 d. kartu su Lietuvos radijo ir televizijos asociacijos prezidentu televizijos LNK generaliniu direktoriumi P. Kovu bei Lietuvos radijo ir televizijos komisijos atstovais surengtame seminare „Aktualūs Transliuotojų etikos

kodekso rengimo klausimai” pateiktas rekomendacijas, siekiant apsaugoti nepilnamečius nuo jiems žalingos viešosios informacijos.

3. *pareikalauti*, kad laidos „*Pavojinga zona*” kūrėjai ir LNK televizijos generalinis direktorius imtųsi priemonių, užtikrinančių, jog Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas ateityje nebūtų pažeidžiamas.
4. *raginti* kuo greičiau parengti transliuotojų savanoriškus išsipareigojimus dėl smurtinio, erotinio bei brutalaus, nešvankaus pobūdžio informacijos ribojimo bei paskirti atsakingus asmenis už nepilnamečių apsaugą televizijos programose.
5. *viešai paskelbti*, kad LNK televizija ir laidos „*Pavojinga zona*” kūrėjai, pateikdami viešąją informaciją visuomenės informavimo priemonėje, nesilaiko Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų.
6. *atkreipti* Lietuvos radijo ir televizijos komisijos dėmesį į transliuotojo – LNK televizijos atliktus įstatymų pažeidimus bei imtis reikiamų priemonių juos pašalinti.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL NEPILNAMEČIŲ SAVIŽUDYBIŲ TEMOS IR DUOMENŲ APIE JUOS PATEIKIMO PUBLIKACIJOSE: „PUSBROLIAI MIRČIAI PASIRINKO TĄ PAČIĄ DIENĄ“ („LIETUVOS RYTAS“, 2003-02-03, NR. 27/3683), „MOKSLEIVĖS IR VEDUSIO VYRO MEILĖS ROMANĄ NUTRAUKĖ MIRTIS“ („LIETUVOS RYTAS“, 2003-03-03, NR. 51/3707), „DU ŠEŠIOLIKMEČIAI GYVENIMĄ BAIGĖ KILPOJE ANT VIENOS ŠAKOS“ („LIETUVOS RYTAS“, 2003-03-03, NR. 51/3707), „MEILĖS ROMANAS BAIGĖSI ŠIURPIA TRAGEDIJA“ („RESPUBLIKA“, 2003-03-03, NR. 51/3895), „ŠEŠIOLIKMEČIAI MIRTIES PASLAPTĮ NUSINĖŠĖ Į KAPUS“ („LIETUVOS RYTAS“, 2003-03-05, NR. 53/3709), „SLAPTOS MEILĖS LIEPSNA MERGINOS ATEITĮ PAVERTĖ PELENAIS“ (LAIKRAŠČIO „LIETUVOS RYTAS“, 2003-03-08, NR. 56/3712 PRIEDAS „GYVENIMO BŪDAS“, NR. 10/476), „IŠĖJĘS IŠ GYVENIMO TRYLIKAMETIS UŽMINĖ MĮSLĘ“ („LIETUVOS RYTAS“, 2003-03-13, NR. 59/3715), „NETIKĖTA MOKSLEIVIO MIRTIS – NEJIMINTA MĮSLĖ“ („RESPUBLIKA“, 2003-04-19, NR. 91/3935)

2003 m. gegužės 22 d. Nr. SPR-2
Vilnius

Žurnalistų etikos inspektorius pastebi, kad straipsniai ir pranešimai apie savižudybes gali prisidėti prie visuomenės nuostatų į šiuos tragiškus faktus kaip įprastą kasdienybės reiškinį formavimo. Autoritetingų specialistų, tiriančių savižudybes, nuomone, smulkmeniškas savižudybės detalių ir metodų aprašymas, romantizuojantys ar heroizuojantys, tiesioginį ar netiesioginį susižavėjimą savižudžio poelgiu atskleidžiantys, teigiamas savižudybės pasekmes atspindintys tekstai ar intriguojantys fatališki aprašymai dažnai gali lemti individo apsisprendimą rinktis savižudybę sunkioje gyvenimo situacijoje, neviltį išgyvenantį žmogų, ypač nepilnametį, pastūmėti į savižudybę.

Prie žurnalistų etikos inspektorius veikianti ekspertų grupė, įvertinusi viešai pateiktą informaciją šiose publikacijose:

„Pusbroliai mirčiai pasirinko tą pačią dieną“ („Lietuvos rytas“, 2003-02-03, Nr. 27/3683);

„Moksleivės ir vedusio vyro meilės romaną nutraukė mirtis“ („Lietuvos rytas“, 2003-03-03, Nr. 51/3707);

„Du šešiolikmečiai gyvenimą baigė kilpoje ant vienos šakos“ („Lietuvos rytas“, 2003-03-03, Nr. 51/3707);

„Meilės romanas baigėsi šiurpia tragedija“ („Respublika“, 2003-03-03, Nr. 51/3895);

„Šešiolikmečiai mirties paslaptį nusinešė į kapus“ („Lietuvos rytas“, 2003-03-05, Nr. 53/3709);

„Slaptos meilės liepsna merginos ateitį pavertė pelenais“ (laikraščio „Lietuvos rytas“, 2003-03-08, Nr. 56/3712 priedas „Gyvenimo būdas“, Nr. 10/476);

„Išėjęs iš gyvenimo trylikametis užminė mįslę“ („Lietuvos rytas“, 2003-03-13, Nr. 59/3715);

„Netikėta moksleivio mirtis – neįminta mįslė“ („Respublika“, 2003-04-19, Nr. 91/3935),
n u s t a t ė, kad:

1. Aukščiau minėtose publikacijose viešai pateikta informacija yra pakankama nustatyti nusižudžiusių nepilnamečių tapatybę – nurodyti nepilnamečių vardai, pavardės, amžius, gyvenamosios vietos, kiti duomenys apie nusižudžiusius nepilnamečius.

2. Visuomenės informavimo priemonėse – dienraščiuose „Lietuvos rytas“, „Respublika“ – paskelbta informacija atitinka Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte apibūdintos neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi turinčios informacijos požymius.

Pagal Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punktą „neigiamą poveikį nepilnamečio vystymuisi darančia informacija taip pat laikoma viešoji informacija, kurioje skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę.“ Minėto įstatymo 5 straipsnio 2 dalis tokią informaciją besąlygiškai draudžia skelbti.

Šios ekspertų grupės išvados yra pagrindas *viešai paskelbti*, kad, pateikiant viešąją informaciją visuomenės informavimo priemonėse – dienraščiuose „Lietuvos rytas“ bei „Respublika“, nesilaikyta Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų.

Remdamasis Jungtinių Tautų Vaiko teisių apsaugos konvencija, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsnio bei Nepilnamečių

apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4, 5 ir 9 straipsnių nuostatomis, atsižvelgdamas į ekspertų grupės išvadas, žurnalistų etikos inspektorius

n u s p r e n d ė :

1. *Išpėti ir pareikalauti*, kad dienraščių „Lietuvos rytas“ bei „Respublika“ vadovai imtųsi priemonių, užtikrinančių, jog Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas ateityje nebūtų pažeidžiamas. Šie didžiausiu tiražu leidžiami ir labiausiai skaitomi laikraščiai turėtų būti sektinas pavyzdys, kaip išvengti nepilnamečių vystymuisi neigiamą poveikį darančios informacijos, nenusižengti minėtam įstatymui, kitiems teisės aktams bei tarptautiniams dokumentams.
2. *Rekomenduoti* viešosios informacijos rengėjams, platintojams, žurnalistams, informuojantiems visuomenę apie savižudybes: nedetalizuoti informacijos, susijusios su faktine šio reiškinio puse, viešai neskelbti save sužalojusių ar mėginusių tai padaryti, nusižudžiusių ar mėginusių nusižudyti nepilnamečių asmens duomenų, iš kurių visumos galima nustatyti jų tapatybę.
3. *Atkreipti dėmesį*, jog ypač svarbu parodyti negatyvias savižudybių pasekmes, atskleisti situacijas, kuriose pavyko įveikti krizes, sukrėtimus, informuoti apie pagalbos galimybes, metodus, įstaigas, būdus, kaip jas pasiekti, pateikti alternatyvas savižudiškam elgesiui, informuoti visuomenę, kokie yra gresiančios savižudybės ženklai, kaip juos atpažinti bei tinkamai elgtis.
4. *Pabrėžti*, kad etinės šio skaudaus reiškinio atspindėjimo normos bei ribos tikslintinos Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse, kituose šiuo metu savireguliacijos institucijų teikiamuose dokumentų projektuose.

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

SPRENDIMAS

DĖL PUBLIKACIJOJE „SVARBIAUSIA – ATMINTIES NEPRARASTI“ („LIETUVOS AIDAS“, 2003-03-04 NR. 52/8933) PASKELBTOS INFORMACIJOS

2003 m. gegužės 29 d. Nr. SPR-3
Vilnius

Žurnalistų etikos inspektorius, išnagrinėjęs pareiškėjų Gintaro Šurkaus bei Rasos Šurkutės-Žitkienės skundą dėl garbės ir orumo pažeidimo visuomenės informavimo priemonėje – laikraštyje „Lietuvos aidas“, viešai paskelbiant informaciją publikacijoje „Svarbiausia – atminties neprarasti“ („Lietuvos aidas“, 2003-03-04 Nr. 52/8933),

n u s t a t ė :

Visuomenės informavimo priemonėje – laikraštyje „Lietuvos aidas“, 2003 m. kovo 4 d. Nr. 52/8933, vyriausiojo redaktoriaus Algirdo Pilvelio parengtoje publikacijoje „Svarbiausia – atminties neprarasti“ buvo viešai paskelbti šie teiginiai – <...> „Vadovaujant J. Šurkui buvo sufalsifikuota medicinos kortelė“ <...>, <...> „Galbūt dėl melo apie R. Kalantą ir dėl šiurkštaus elgesio su kolegomis bei studentais, ypač su studentėmis, J. Šurkus sulaukė tragiškos gyvenimo baigties – egzamino metu užsirakino su studente, kurią egzaminavo, ir mirė. Jonui Šurkui tuomet buvo 62 metai“ <...>, <...> „Kauno medikai šaipėsi iš jaunojo Gintaro Šurkaus. Neturėdamas kur akių dėti dėl tėvo jis greičiausiai dėl to iš Kauno persikėlė gyventi į Vilnių“ <...>.

Žurnalistų etikos inspektoriui nebuvo pateikta dokumentų ar kitokių šaltinių pavidalo argumentų, įrodančių minėtų teiginių pagrįstumą.

2003 m. kovo 18 d. pareiškėjai G. Šurkus bei R. Šurkutė-Žitkienė registruotu laišku kreipėsi į laikraščio „Lietuvos aidas“ vyriausiąjį redaktorių Algirdą Pilvelį ir pareikalavo paneigti tikrovės neatitinkančias žinias apie jų tėvą J. Šurkų, kurios žemina tiek velionio J. Šurkaus, tiek jo artimųjų – sūnaus G. Šurkaus bei dukters R. Šurkutės-Žitkienės garbę bei orumą. Paneigimas „Lietuvos aide“ nebuvo atspausdintas.

Laikraščio „Lietuvos aidas“ vyriausiasis redaktorius Algirdas Pilvelis žodžiu paaiškino, jog paneigimo tekstas nebuvo gautas („vokas buvo tuščias“), todėl ir neatspausdintas.

Įvertinus aukščiau išdėstytas aplinkybes, preziumuojama, jog duomenys neatitinka tikrovės, nes juos paskleidusio asmens neįrodyta priešingai, taip pat darytina išvada, kad visuomenės informavimo priemonėje – laikraščio „Lietuvos aidas“ publikacijoje „Svarbiausia – atminties neprarasti“ („Lietuvos aidas“, 2003-03-04 Nr. 52/8933) viešai paskelbus aukščiau išvardintus teiginius, buvo pažeista Visuomenės informavimo įstatymo draudžiančioji nuostata platinti informaciją, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą, taip pat įpareigojančiosios nuostatos – pateikti viešąją informaciją visuomenės informavimo priemonėse teisingai, tiksliai ir nešališkai, paneigti paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, kuri žemina asmens garbę ir orumą.

Žurnalistų etikos inspektorius, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 3, 45, 51 straipsniais, atsižvelgdamas į tai, kad šio įstatymo 44 straipsnio 1 dalis įpareigoja viešosios informacijos rengėjus, platintojus, žurnalistus laikytis profesinės etikos normų, kurias nustato Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija „Dėl žurnalistikos etikos“, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, taip pat kiti teisės aktai, reglamentuojantys visuomenės informavimo sritį, remdamasis Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 2, 20, 42 straipsniais,

n u s p r e n d ė :

7. *Ispėti* visuomenės informavimo priemonės – dienraščio „Lietuvos aidas“ vyriausiąjį redaktorių A. Pilvelį jog, publikacijoje „Svarbiausia – atminties neprarasti“ („Lietuvos aidas“, 2003-03-04 Nr. 52/8933) paskelbus teiginius – <...> „Vadovaujant J. Šurkui buvo sufalsifikuota medicinos kortelė“ <...>, <...> „Galbūt dėl melo apie R. Kalantą ir dėl šiurkštaus elgesio su kolegomis bei studentais, ypač su studentėmis, J. Šurkus sulaukė tragiškos gyvenimo baigties – egzamino metu užsirakino su studente, kurią egzaminavo, ir mirė. Jonui Šurkui tuomet buvo 62 metai“ <...>, <...> „Kauno medikai šaipėsi iš jaunojo Gintaro Šurkaus. Neturėdamas kur akių dėti dėl tėvo jis greičiausiai dėl to iš Kauno persikėlė gyventi į Vilnių“ <...>, buvo pažeistos Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies, 20 straipsnio 2 dalies, 45 straipsnio 1 dalies bei 3 dalies nuostatos.
8. *Pareikalauti* visuomenės informavimo priemonėje – laikraštyje „Lietuvos aidas“ paneigti minėtą informaciją, paneigimo teksto pagrindu laikant 2003 m. kovo 18 d. pareiškėjų G. Šurkaus bei R. Šurkutės-Žitkienės raštišką reikalavimą.
9. *Viešai paskelbti* jog, publikacijoje „Svarbiausia – atminties neprarasti“ („Lietuvos aidas“, 2003-03-04 Nr. 52/8933) paskelbus minėtas žinias, visuomenės informavimo priemonė – laikraštis „Lietuvos aidas“ nesilaikė Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų.

Inspektorius

Romas Gudaitis

PRIEDAS NR. 3**ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS****PAREIŠKIMAS
DĖL LAIDOS „ARENA” (2001-03-02)**

2001 m. kovo 13 d.
Vilnius

2001 m. kovo 7 dieną priimdamas savo sprendimą dėl televizijos laidos „Arena” (2001 m. kovo 2 d.) vadovavausi Visuomenės informavimo įstatymu bei Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksu. Laidoje pažeidžiamas žmogaus asmeninio gyvenimo privatumo principas (14 straipsnis), jį rodyta nusižengiant minėto įstatymo 18 straipsnio trečiai daliai, kurioje pažymimos valandos, kada leistina rodyti programas, galinčias turėti neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi. Yra su tuo susitaikiusių žiūrovų, tačiau visuomenės dauguma pagrįstai piktinasi precedento neturinčiomis laidos autoriaus ir prodiuserio pretenzijomis nepaisyti žmogaus teisės į asmeninio gyvenimo privatumą, etikos ir moralės normų nepaisymu. Jei mes sutiksime, kad šie pažeidimai galimi, jeigu toleruosime iššūkį – ateityje tokių pažeidimų tikrai daugės, jie kenks informacijos laisvei.

Arūno Valinsko reakcija į Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimą atsispindi „Lietuvos žiniose” (2001 m. kovo 8 diena). Tenka tik apgailestauti, kad mėginta atsakyti arogantiškais posakiais ir tonu, matyt, įsitikinus absoliučiu savo nebaudžiamumu. Kad ir kokios populiaros bebūtų laidos ir jų vedėjai, Visuomenės informavimo įstatymo privalu laikytis visiems. Lietuvos Respublikos Seimui atskaitingo valstybės pareigūno - Žurnalistų etikos inspektoriaus funkcijos apibrėžtos šio įstatymo 51 straipsniu. Inspektorius nereikalauja daugiau, nei numato įstatymas. Tinkamai suvokime savo atsakomybę, būkime garbingi, netoleruokime abejotinių norų šokiruoti visuomenę, primesti jai nusižengimus žmogaus teisėms – laikydamasis šių principinių nuostatų, Žurnalistų etikos inspektorius neketina taikstyti su įstatymo pažeidimais, žmogaus teisių ir laisvių negerbimu.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

PAREIŠKIMAS DĖL LAIDŲ „BE TABU” (2001-09-10, 2001-09-13)

2001 m. rugsėjo 20 d.
Vilnius

Kai save vadinančioje „infošou” laidoje išvysti Niujorko dangoraižius baisios, iki sielos gelmių mus sukrėtusios nelaimės akimirkomis, o toliau jau esi murkdomas, purvinamas įprasta šiai laidai „nešvankybės estetika”, stengiantis žūt būt priblokšti žiūrovus, seną ir mažą keiksmažodžiais ir bjaurastimi, rodant kažkokią „šlykštybių parodą”, jau nesistebi, o tyliai paklausi savęs, kokioje šalyje ir visuomenėje tokie dalykai toleruojami? O kai pamatai ir išgirsti, kaip tvarto, gyvulių garsai lydi pirmąją Seimo rudens sesijos dieną, kokia „prasmė” suteikiama valgantiems parlamentarams, kurie net pavalgyti neturi teisės, nes jie, matote, nėra žmonės, o, atleiskite, tik gyvuliai su tam tikru statusu – ar kuo nors dar stebiesi?

Tenka pažymėti, kad, prasidėjus naujam televizijos kanalų sezonui, apskritai padaugėjo prasto humoro, nes kone kasdienės šio pobūdžio laidos kepamos it prisvilę blynai be elementarios atrankos, įsitikinus, kad visi žiūrovai privalo stačiai raičiotis iš juoko, tačiau neskoningame, bulvariniame audiovizualiniame sraute „Be tabu” vien šiais pavyzdžiais ir toli gražu ne vien jais aiškiai pirmauja. Jeigu net sutiktume, kad vyktų lenktynės, kur daugės išsinarinusių žandikaulius dėl vulgaraus ir ciniško „humoro”, tai kuo čia dėta toji didžioji visuomenės dalis, kuriai šis primityvus juokinimas nėra priimtinas? Kuri negali suvokti, kodėl tokio pobūdžio „šou verslas” nelieka kokiam naktiniame klube, o dangstydamasis viešosios informacijos priemonės statusu, informacijos laisvėmis išūliai braunasi į kiekvienus namus? Ir kaip įtikinti nesuvokiančius, kad šventvagiška nelaimės vaizdu lydėti keistą juokinimą, nesugebančius į save kritiškai pažvelgti, suvokti, jog cinizmas dar niekad nėra tapęs vaistu nuo visuomenę ir žmogų persekiojančių ligų, jog cinizmas yra nuodas, kuriuo piktnaudžiauti šventvagiška?

Nors juokas, sakoma – dalykas rimtas, metas kai kuriems „juokinimo meistrams” aiškiai pasakyti: nejuokinga, nes tokie juokinimai ne laiku ir ne vietoje! Toks „žanras”, tokie laidos „meniniai atradimai” yra už bet kokio skonio ir padarumo ribų. Toks „juokas” nepateisinamas ir ieškojimais ar būtina pasirinktajam žanrui, stilistikai raiška, - kūrybos elementų čia nesama, vien ketinimai tyčiotis, žeminti, šokiruoti.

Žurnalistų etikos inspektorius, atskiru sprendimu įvertindamas šiuos apgailėtinus reiškinius, yra priverstas priminti, kad mūsų šalyje galiojantis Visuomenės informavimo įstatymas neatleidžia nuo atsakomybės taip pat ir UAB „Be tabu”, ir laidą transliuojančios viešosios informacijos priemonės „Tele-3” laikytis visuotinai pripažįstamų etikos, moralės vertybių bei normų. Jeigu jų nepaisoma – savireguliacijos institucijų, Lietuvos radijo ir televizijos komisijos pareiga tai priminti. Save ir demokratines tradicijas gerbiančios šalies, visuomenės pareiga parodyti, kad viešas purvinimas tikrai yra už ribų. Sunku globalinių grėsmių, savų sunkumų lydintiems gyventi, tobulėti, bet nepataikaukime, nesilankstykime reiškiniams, kurie iškreipia visuomenės informavimo laisvės esmę.

O juoktis iš savęs ir supančio pasaulio, sąmojingai, kandžiai, su ironija ir visomis jos atmainomis šaipytis, kvatotis - labai sveika. Taip pat ir žurnalistų etikos inspektoriui, kuris drįsta

nesutikti su visai nejuokingais natūralistiniais „tvarto juokinimais”, nuoširdžiai linkėdamas sau, visiems mums talento ir saiko.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

PAREIŠKIMAS

2001 m. lapkričio 9 d.
Vilnius

Visuomenės informavimo įstatymas įpareigoja Žurnalistų etikos inspektorių priimti sprendimus. Tokį sprendimą aš priėmiau ir dėl „Žurnalistų žinių“, nuoširdžiausiai linkėdamas tiek redakcijai, tiek visiems kolegoms palaikyti šiame laikraštyje vertinimų ir pozicijų įvairovę, toleranciją, korektiškumą. Jokių kitų motyvų nebuvo ir negalėjo būti. Iš visos širdies linkiu, kad žurnalistų sąjunga išsaugotų solidarumą, sustiprintų pilietinę ir profesinę brandą. Iš to būtų didelė nauda tiek žurnalistams, tiek visuomenei. Galiausiai neįsivaizduoju savo darbo sėkmės be glaudaus bendradarbiavimo su šia profesine kūrybine sąjunga, kaip ir su kitomis savireguliacijos institucijomis, su jumis visais, mieli brangūs kolegos. Nebūdamas narys, aš neturiu jokios teisės spresti apie vidinius sąjungos reikalus kurie, tikiuosi, bus sprendžiami tikrai Jūsų valia viešai ir demokratiškai, tačiau nesutinku, kad iškraipant sprendimo motyvus, būtų skleidžiami prasimanymai apie žurnalistų etikos inspektoriaus „šališkumą“ ar reikalavimai, kad aš nurodinėčiau redakcijai, ką ji privalanti spausdinti. Tikiuosi, jog apmaudžiai ilgam į konfliktus įsivėlę kolegos suvoks, koks blogas patarėjas būna aklas pyktis, atras jėgų ir proto pažvelgti į nesutarimų klampynę iš šalies, vengs ultimatumų vieni kitiems, kaltinimų ne tuo adresu, susimąstys apie pavyzdį jaunajai kartai. Linkiu, kad „Žurnalistų žinios“ atspindėtų poleminių nuomonių įvairovę, kad kiekvienam žurnalistui čia būtų atviros durys ateiti su originaliomis idėjomis, pasiūlymais ir nuomonėmis. Pravartu būtų atminti: šalia kitų Visuomenės informavimo įstatymo principų čia įtvirtinta atsakymo teisė šioje situacijoje itin aktuali ir galioja lygiai visiems.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

PAREIŠKIMAS

2001 m. gruodžio 6 d.
Vilnius

Bet kurioje gilesnių demokratiškos tradicijų šalyje stačiai neišsivaizduojami atviri teisėsaugininkų veiksmai kokios nors laikraščio redakcijos patalpose. Ir tai ne dėl specialiais įstatymais įtvirtinto principo, o dėl žodžio, visuomenės informavimo išskovimų, poveikio bei tradicijų. Jei toks atvejis ir pasitaikytų, tai, be abejojimo, būtų panaudotas kitokių priemonių arsenalas, o visuomenei būtų išsamiai paaiškinti tokių - sunkiai išsivaizduojamų - veikslių motyvai. Todėl tenka tik apgailestauti, kad mūsų prokuratūra ir slaptoji tarnyba, ėmęsi aiškintis profsąjungų turto ir naujų savininkų peripetijas, pradėjo nuo žinomų veikslių būtent „Lietuvos ryto“ redakcijos patalpose – tai yra tiesiai pasirinko būdą, kuris galėjo sukelti tik konfliktą, įtarimą ir įtampą. Aš nesutinku su piktdžiugiškom nuomonėmis, kad čia esanti vien šio dienraščio problema. Visuomenei ir žurnalistams negali nerūpėti teisinis pagrindimas, objektyvus ir teisingas procesų nušvietimas, tad šio konflikto eskalavimas ir klaidos nepripažinimas gali nuvesti į aklavietę. Žurnalistų etikos inspektorius mano, kad susidariusioje situacijoje reikia vengti kaltinimų ir vertinimų, kurie gilintų priešpriešą, kenktų moraliniam klimatui. Mums visiems iškyla dilema: ar pozityviai talkiname demokratinės ir teisinės valstybės kūrimui, ar elgiamės viešai, solidžiai, nenukrypstame nuo deklaruojamų principų ir tikslų, ar siekiame, kad atmosfera valstybėje būtų užnuodyta kaltinimų, turtinių, finansinių ir asmeninių interesų, apkartinta nesibaigiančių diskreditavimų, užslopusi po begalinių demaskavimų našta, juoda, neurotiška, be vilties ir optimizmo prošvaisčių. Solidumas, argumentai bet kurioje polemikoje ar konflikte svarbiausias dalykas, nepraraskime sveiko proto ir šiuo atveju – juk visuomenės informavimo principai ir demokratinės valstybės idealai turi būti visų mūsų lygiai branginami.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

PAREIŠKIMAS

2002 m. balandžio 15 d.

Vilnius

Valstybės politikas visados buvo ir bus padidinto visuomenės dėmesio centre. Politikas privalo susitaikyti su tuo, kad jo ir artimųjų žmonių gyvenimas bus atspindimas spaudoje, radijuje, televizijoje ar naujųjų informacijos technologijų pagalba. Taip yra visame demokratiname pasaulyje. Politikas privalo atsisveikinti su iliuzija, kad jis gali būti išimtis iš šios taisyklės.

Mes jau įpratome, kad Lietuvoje pirmųjų valstybės asmenų, Seimo ir Vyriausybės narių, kitų politikų asmeninis gyvenimas kuo smulkiausiai atsispindi šalies viešosios informacijos priemonėse. Mes jau turėjome daugybę progų įsitikinti, kad šios tendencijos objektyvios ir yra suvaidinusios pozityvų vaidmenį kuriant pilietinę visuomenę.

Tokio išskirtinio dėmesio visados sulaukdavo ir vienas iškiliausių Lietuvos politikų Algirdas Mykolas Brazauskas. Taip, matyt, bus ir ateityje. Tačiau, nušviečiant pastarųjų jo atostogų savaitę, su apgailestavimu tenka pasakyti, kad čia prasilenkta su elementariu takto jausmu, kad nusrėdė ne informacijos objektyvumo kriterijai, o atvirai „paparaciški metodai“. Šiuo atveju ministras pirmininkas, atostogaudamas Egipte, juk buvo trumpam laikui taip pat ir privatus asmuo. Pripažinkime: „medžioklė“ su fotoaparatu ir kamera, spėlionės ir insinuacijos vis dėlto pažeidžia teisės į asmeninio gyvenimo privatumą principą. Civilizuota kitų šalių praktika, vidinė kultūra turėjo padiktuoti kitą būdą – luktelti, kol Ministras pirmininkas pateiks oficialią informaciją apie savo atostogas ir su jomis susijusias aplinkybes.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

PAREIŠKIMAS

2002 m. lapkričio 5 d.
Vilnius

Pastaruoju metu Lietuvos Nacionalinio radijo ir televizijos bei komercinių transliuotojų konkurencinė kova dėl reklamos rinkos sukėlė prieštarinę ir aštrią polemiką dėl visuomeninio transliuotojo statuso, vaidmens, jo finansavimo ir valdymo modelio. Seime, Vyriausybėje ir televizijos ekrane reiškiamos skirtingos pozicijos dėl svarbių Nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pakeitimų arba protestuojama prieš juos. Siekiama visai uždrausti reklamą LRT ir pakeisti LRT Tarybos formavimo principus, tokiu būdu tariamai visiems laikams išsprendžiant visuomeninio transliuotojo dekomercializacijos ir jo misijos klausimus. Kita pozicija – raginimas palaiapsniui atsisakyti reklamos, užtikrinti pastovų LRT finansavimą iš biudžeto ar abonentinio mokesčio ir įpareigoti visuomeninį transliuotoją tobuliau atlikti savo ypatingą misiją. Skirtingų pozicijų atstovai savo vienašališkoms tiesoms paremti kviečiasi tarptautinius arbitrus (Europos transliuotojų organizacijų ekspertus). Pastangas uždrausti reklamą LRT bandoma įvardinti kaip visuomeninio transliuotojo politizavimo, suvalstybinimo ir jo nepriklausomybės praradimo perspektyvas.

Lietuvai žengiant į Europos valstybių sambūrį ir įgyvendinant Europos teises normas audiovizualinėje srityje, turėtų būti aiškiai apibrėžti šalies transliuotojų veiklos principai ir jų įgyvendinimo būdai.

Žurnalistų etikos inspektorius reiškia susirūpinimą dėl šios padidėjusios konfrontacijos. Norėčiau priminti, jog tiek visuomeninio, tiek komercinių transliuotojų paskirtis yra tarnauti visuomenės interesams, teisingai, tiksliai ir patikimai informuoti visuomenę, šviesti ją ir puoselėti nacionalines vertybes, kultūrą ir dorovę. Tokios nuostatos yra įtvirtintos Visuomenės informavimo įstatyme, tarptautinėse Lietuvos ratifikuotose sutartyse.

Be to, visuomeninės ir komercinės televizijos transliuotojams, programų kūrėjams turėtų vienodai galioti žurnalistų etikos normos ir profesionalumo kriterijai.

Visuomenė laukia ir tikisi iš televizijos pirmiausia kokybiškos informacijos, kurioje atsispindėtų pagarba žmogaus teisėms, privačiam gyvenimui, būtų ginami vaikų ir nepilnamečių interesai. Esminiai objektyviosios žurnalistikos etiniai principai turi tapti visuomenės diskusijų objektu ir transliuotojų savireguliacijos uždaviniu, jų neturi užgožti vien pramoga ir vienadienė nauda.

Žurnalistų etikos inspektorius ir toliau skatins bei inicijuos konstruktyvų dialogą tarp profesionalų ir visuomenės etikos klausimais, tikėdamasis sulaukti pasiūlymų, vildamasis tolerancijos ir geranoriškumo.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

PAREIŠKIMAS DĖL „REALYBĖS ŠOU” ŽANRO LAIDŲ

2002 m. lapkričio 14 d.
Vilnius

Žurnalistų etikos inspektorius atkreipia visuomenės dėmesį į televizijos žanro, vadinamo „realybės šou”, pavojingas tendencijas, pažeidžiančias padorumo ir žmogaus orumo principus.

Realybės šou žanras yra populiarus ir kitose šalyse, todėl Europos Tarybos Nuolatinis komitetas savo 2002 m. rugsėjo 12 d. pareiškime atkreipė transliuotojų ir jų veiklą reguliuojančių institucijų dėmesį į tas televizijos programas, kurios gali pažeisti žmogaus orumą ir kitas prigimtines teises.

Pranešime teigiama, jog *„bevystant konkurencingas programas, skirtas išsaugoti rinkos dalį ir padidinti ekonominį potencialą bei savo stočių pajamas, kai kurie transliuotojai pradeda kurti tokius programų formatus, kurie gali pažeisti žmogaus principus ir orumą, bei parodyti tų programų dalyvius, visiškai praradusius savo asmeninį gyvenimą arba išgyvenančius savitiksles fizines ar psichologines kančias.”*

Taip pat pastebima, jog kai kurie transliuotojai linkę suabsoliutinti teisę laisvai kurti savo programas ir jų turinį, ignoruodami bendruosius visuomenės informavimo, pagarbos žmogaus teisėms, jo garbei ir orumui principus.

Nuolatinis komitetas kreipėsi į reguliuojančias institucijas ir transliuotojus *„vengti sutarčių tarp transliuotojų ir dalyvių, kur pastarieji iš esmės išsižada savo teisės į privatumą [...]. Sutartys turėtų būti sudaromos taip, jog apgintų labiausiai pažeidžiamas puses, t. y. dalyvius, kurie gali būti sugundyti, kad atsisakytų savo teisių dėl populiarumo ir pinigų.”*

Realybės šou AKVARIUMAS-2 pažeidžiami Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Europos Tarybos konvencijoje „Televizija be sienų” įtvirtinti principai, transliuojant nepaisoma Visuomenės informavimo, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų, negerbiamas žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principas.

Šioje laidoje, atskleidžiamos žemiausios žmogaus aistros, be saiko eksploatuojama instinktų tenkinimo tema, skleidžiamos įvairios nešvankybės.

Žurnalistų etikos inspektorius kviečia netoleruoti šių reiškinių, kenkiančių informacijos laisvei ir žmogaus teisėms. Laukiame oficialios TV-3 vadovų pozicijos tiek dėl šio projekto tąsos, tiek dėl etikos kodeksų ir jų praktinio taikymo. Beje, dėl etikos kodeksų tobulinimo yra kreiptasi į transliuotojus, tačiau pasiūlymų nesulaukta.

Neatsižvelgus į šias pastabas, būsime priversti reaguoti įstatymų nustatyta tvarka.

Inspektorius

Romas Gudaitis

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

PAREIŠKIMAS DĖL VIEŠOSIOS INFORMACIJOS LAIKOTARPIU PO LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO RINKIMŲ ETIŠKUMO

2003 m. vasario 7 d.
Vilnius

Lig šiol jaunos mūsų demokratijos kasdienybė lyg ir liudijo apie sklandų valdžios perdavimą po rinkimų. Atrodė, jog mes jau išmokome džiaugtis pergale nežemindami pralaimėjusio varžovo, nemaišydami jo su purvais ir patys nesipurvindami, atrodė, kad pralaimėjusieji televizijos ekrane nebedo laimėtojo portrete akių ir išdidžiai nesimėgauja šia ypatinga išraiškos laisve bei „labai originalia humoro forma“ – taigi varžomės tik prieš rinkimus ir jų metu, o po rinkimų kartu su laimėtoju ar laimėtojais žvelgiame į ateitį, kur politiniai oponentai susitaiko su pralaimėjimu ir, be dantų griežimo, tyliai ramiai rengiasi būsimoms karštomis diskusijoms bei kovoms, savo tiesos sakymui. Taip buvo, bet šiandien Lietuvoje Prezidento rinkimai juk dar nėra pasibaigę: nors žinomi oficialūs jų rezultatai, jau rengiamasi inauguracijai, vis dėlto didelė dalis spaudos, absoliuti dauguma radijo, televizijos kanalų tebeskėsta rinkimų verpetuose.

Vertindamas šios temos informaciją visose visuomenės informavimo priemonėse, pastebėdamas teigiamus dalykus (tiek didžiojoje, tiek regioninėje spaudoje), aš matau tam tikrą išiplieskusių aistrų, kaltinimų, spėlionių ir hipotezių iracionalumą, aiškia tendencija kuo ilgiau išlaikyti skaitytoją ir žiūrovą režisuojamoje rinkimų arenoje. Visa galima pateisinti viešu interesu, teigti, jog tai apskritai nėra susiję su etika. Tačiau juk baigiančiam kadenciją Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui netgi neleidžiama išmintingai ir oriai perduoti savo įgaliojimų užbaigiant visus darbus – jam, sakykime, tenka solidžiai tarptautinei organizacijai (ak, tas lietuvių noras amžinai skųstis savųjų piktais kėslais nunešus nešvarius marškinius svetimoms skalbykloms!) aiškinti savo nuoseklią liberalią poziciją dėl laisvosios spaudos - poziciją, kuri iki šios dienos mums Lietuvoje nekelia abejonių. Išrinktojo Prezidento Rolando Pakso padėtis – nekalbu apie politinę - žodžiais nenusakoma ir fantazija nenuspėjama. Iš daugelio mūsų visuomenės informavimo priemonių pateikiamos informacijos tebesklinda įtarinėjimai, kaltinimai, abejonės dėl būdų, kaip įgyti tie aukščiausiojo valstybės pareigūno įgaliojimai, tarsi jų suteikimą aiškia piliečių daugumos laisva valia demokratiniuose rinkimuose dar galima būtų kaip nors sukompromituoti konstitucinio valdžios perėmimo metu. Esama kraštutinių pažiūrų, kurias galima suvokti kaip apskritai pasityčiojimą iš Respublikos Prezidento institucijos, net kaip garbės ir orumo įžeidimą – beje, tokių reiškinių vertinimo nemaloni pareiga pagal galiojančius įstatymus ir tenka žurnalistų etikos inspektoriui.

Tačiau esminis dalykas šiuo atveju, matyt, yra aklas ir netoliaregiškas interesų grupių veikimas, už pinigų pasitelkiant populiariausių visuomenės informavimo priemonių teikiamas galimybes, siekimas paversti jas savo įrankiais pačioms liekant šešėlyje, nuvertinant žurnalistą, jo profesinę įžvalgą – tai pavojingas reiškinys žiniasklaidos autoritetui, visuomenės pasitikėjimui ja.

Esu įsitikinęs, kad tiek Valdui Adamkui, tiek Rolandui Paksui mažų mažiausia reikia užtarimo ar užuojautos. Užuojautą turime, privalome pareikšti patys sau, jei nesugebame gyvenime, pirmiausia jį atspindinčiose visuomenės informavimo priemonėse, be žodžių ir išankstinių triukšmingų susitarimų paskelbti paliaubas – tai yra nutraukti šią precedento neturinčią kovą po rinkimų bei su ja susijusias insinuacijas ir aistras, susilaikyti nuo bet kokios

tvirtais įrodymais neparemtos informacijos, galinčios kurstyti įtarinėjimų laužą. Kam netinka lietuviškas žodis, siūlome pavadinti moratoriumu, kurio turinys būtų apibrėžtas kultūros ir moralės normų, sveiko proto ir išvalgumo. Įsisąmoninta informacijos laisvės, visuomenės informavimo principų esmė šiuo atveju skatina mus elgtis itin atsakingai ir pilietiškai.

Tradicinis demokratiname pasaulyje šimto dienų laikotarpis padėtų visiems susimąstyti, atsipeikėti ir pasirengti objektyvios informacijos ir tiesos paieškoms, susijusioms taip pat ir su šiais rinkimais, jų pasekmėmis šalies ateičiai, susitelkti būsimai polemikai, kuri neišvengiamai lydės mūsų pasirinkimą demokratijos kelyje.

Inspektorius

Romas Gudaitis